

Dagtilbud i Grønland

Analyse af forhold med betydning for børnemiljøet

Helle Hansen & Katrine Iversen

*Dagtilbud i Grønland – Analyse af forhold med betydning for
børnemiljøet*

© VIVE og forfatterne, 2021

e-ISBN: 978-87-7119-831-7

Forsidefoto: Ellen Bang Bourup/MIO

Projekt: 301272

VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

Forskning viser, at der er positive langsigtede effekter af, at børn går i dagtilbud af høj kvalitet. Dette bl.a. i form af uddannelsesmæssige resultater, arbejdsmarkedsdeltagelse, indtægt og mulighed for at stifte familie. Studier viser dog, at de positive resultater tydeligt afhænger af kvaliteten af det dagtilbud, der bliver tilbudt børnene.

Baggrunden for denne analyse er, at MIO (Grønlands børnerettighedsinstitution ønsker en undersøgelse af kvaliteten af dagtilbud i Grønland set i et børnerettighedsperspektiv. Andre undersøgelser, interessenter og netværk har fundet indikationer på, at der er børn i Grønland, der ikke oplever tilstrækkelig kvalitet i deres dagtilbud. Dette bl.a. forårsaget af et lavt antal uddannede pædagoger og øvrigt ikke pædagogisk uddannet personale i forhold til antallet af børn i dagtilbud. Denne type forhold kan have betydning for børnenes udvikling.

I rapporten analyseres forhold med betydning for kvaliteten i udvalgte grønlandske dagtilbud. VIVEs undersøgelse har fokus på at tilvejebringe viden om forhold, der understøtter såvel som udfordrer kvaliteten af de miljøer, børn møder i de undersøgte grønlandske dagtilbud. Derfor er der i undersøgelsen fokus på forskellige organisatoriske niveauer, samspillet mellem disse samt deres betydning for kvaliteten i dagtilbuddene.

Nanna Louise Pagaard, chefkonsulent i Lyngby-Taarbæk Kommune, har haft rapporten til eksternt review, mens Nanna Høygaard Lindeberg, projektchef på VIVE, og Mette Friis-Hansen, senioranalytiker på VIVE, har fungeret som intern reviewere. MIO har haft lejlighed til at kommentere på rapporten.

VIVE ønsker at takke de kommunale forvaltningsledere og -medarbejdere og dagtilbudsledere, dagtilbudspersonale og forældre, der har bidraget til undersøgelsen. Særligt skal der lyde en tak til de seks dagtilbud, som har ydet et stort bidrag ved at lade VIVE komme på besøg og foretage strukturerede observationer af den pædagogiske praksis.

Undersøgelsen er finansieret af MIO, og oversættelsen af rapporten er finansieret af Departementet for Sociale Anliggender.

Carsten Strømbæk Pedersen

Forsknings- og analysechef for VIVE Børn og Uddannelse
2021

Indhold

Sammenfatning.....	5
Datagrundlag.....	7
1 Undersøgelse af dagtilbudsområdet i Grønland	8
1.1 Læsevejledning.....	10
2 Undersøgelsesdesign	11
2.1 Datagrundlag	15
2.2 Anvendelsen af kvalitetsvurderingsredskabet ECERS-3.....	18
3 Strukturel kvalitet i de undersøgte dagtilbud i Grønland	25
3.1 Pædagogisk personale i kommunernes dagtilbud.....	25
3.2 Dagtilbuddenes adgang til rådgivning og sparring	38
3.3 Fysiske rammer for dagtilbuddene	40
3.4 Analyse af strukturel kvalitet i de undersøgte dagtilbud i Grønland	46
4 Proceskvalitet i de undersøgte dagtilbud i Grønland	49
4.1 Pædagogiske rammer for dagtilbudsområdet	49
4.2 Tilrettelæggelse og gennemførelse af den pædagogiske praksis i de undersøgte dagtilbud	57
4.3 Den pædagogiske praksis i de undersøgte dagtilbud	64
4.4 Analyse af proceskvalitet i de undersøgte dagtilbud i Grønland	87
5 Anbefalinger i forhold til at styrke kvaliteten i de undersøgte dagtilbud i Grønland.....	91
5.1 Anbefalinger på nationalt plan	91
5.2 Anbefalinger på kommunalt plan	92
5.3 Anbefalinger på dagtilbudsniveau.....	93
Litteratur.....	96

Sammenfatning

Vi ved fra forskning, at dagtilbud kan have stor positiv betydning for børns udvikling og for deres fremtidsmuligheder. Forskning viser dog også, at de positive virkninger for børn af at gå i dagtilbud tydeligt afhænger af kvaliteten af det dagtilbud, der blev tilbudt børnene og at dagtilbuddenes kvalitet har betydning for børns trivsel og udvikling både på kort og på lang sigt (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014; Dietrichson, Kristiansen & Nielsen, 2018).

Grønlands Børnerettighedsinstitution, MIO, har bedt VIVE om at gennemføre en undersøgelse af udvalgte dagtilbud i Grønland med udgangspunkt i et børnerettighedsperspektiv. Fra medier, interessenter og netværk har MIO indtryk af, at der er børn i Grønland, der ikke møder tilstrækkelig kvalitet i deres dagtilbud. Dette bl.a. forårsaget af et lavt antal uddannede pædagoger og øvrigt pædagogisk personale i forhold til antallet af børn i dagtilbuddene. Sammen med en række andre forhold kan dette have betydning for børnenes udvikling.

Hensigten med VIVEs undersøgelse er således at tilvejebringe konkret og detaljeret viden om miljøet i udvalgte dagtilbud i Grønland med henblik på at belyse de vilkår, børn møder i dagtilbuddene. Overordnet set er undersøgelsens formål:

- Tilvejebringe konkrete eksempler på pædagogisk praksis, som børn møder i dagtilbuddene, og hvordan den understøtter børnenes ret til udvikling og medbestemmelse.
- Tilvejebringe eksempler på faktorer, der hæmmer/fremmer kvaliteten af miljøet og pædagogisk praksis i dagtilbuddene.
- Tilvejebringe konkrete eksempler på, hvordan læringsmiljøet i dagtilbuddene tilgodeser børnenes behov.

I forskningslitteraturen defineres kvalitet i dagtilbud typisk gennem tre overordnede elementer: strukturel kvalitet, proceskvalitet og resultat-kvalitet. Strukturel kvalitet er en samlet betegnelse for de rammer og forhold, som den pædagogiske praksis arbejder inden for, og som er påvirket af økonomi, organisering, ledelse m.m. i dagtilbuddet. Proceskvalitet er den kvalitet, der findes i det pædagogiske arbejde, og som opstår i relationer mellem børn og voksne og gennem læringsmiljøets stimulering af børns sprog. Resultatkvalitet handler om, hvad børnene får ud af at gå i dagtilbud, både her og nu og på længere sigt. Både dagtilbuddet, barnets forældre og andre omsorgspersoner spiller en afgørende rolle for barnets trivsel og udvikling (resultatkvalitet). I denne undersøgelse er der fokus på dagtilbuddets betydning for børn, og hvordan børns muligheder for udvikling tilgodeses i dagtilbuddene. Børnenes udvikling undersøges ikke, da denne er summen af mange forskellige faktorer, og fordi VIVE med denne undersøgelse ikke kan isolere dagtilbuddenes betydning for børnenes udvikling fra fx forældrenes betydning. Denne undersøgelse har derfor fokus på den strukturelle og den processuelle kvalitet i dagtilbuddene.

Strukturelle og processuelle faktorer af betydning for kvaliteten af dagtilbuddene kan påvirkes af forskellige aktører på henholdsvis nationalt, kommunalt og dagtilbudsniveau. National lovgivning kan eksempelvis fastsætte krav til normeringer, og de nationale rammer for uddannelse af pædagogisk personale har betydning for uddannelsesniveau og antallet af pædagogisk uddannede medarbejdere i landet. På kommunalt niveau har særligt lokale faglige prioriteringer og børn- og ungepolitikker samt indholdsstyring af pædagogiske planer betydning. Endelig har faktorer som pædagogisk grundlag, didaktisk tilgang, ledelse og organisering af det pædagogiske arbejde betydning på dagtilbudsniveau. I undersøgelsen sættes der fokus på forhold på

forskellige organisatoriske niveauer og samspillet mellem disse. På nationalt og kommunalt niveau undersøges lovgivningsmæssige, politiske, organisatoriske og pædagogiske rammer, mens der på dagtilbudsniveau indsamles viden om de miljøer og den lokale pædagogiske praksis, der udfolder sig i de konkrete udvalgte dagtilbud.

Strukturel kvalitet i de undersøgte dagtilbud

VIVEs undersøgelse viser, at rekrutteringsudfordringerne og personale manglen samlet set er en væsentlig udfordring for kvaliteten i de udvalgte dagtilbud. Det er den strukturelle faktor, der har størst indflydelse på den pædagogiske praksis, som børnene møder i deres hverdag, og børnenes mulighed for at udvikle sig mest muligt. Dernæst har dagtilbuddenes indretning betydning. Her kan børnenes muligheder for fordybelse og grovmotoriske udvikling i højere grad understøttes ved at indrette specifikke områder til dette, så børn, der gerne vil fordybe sig, har nemmere ved dette, og så grovmotoriske aktiviteter kan understøtte endnu flere færdigheder.

Proceskvalitet i de undersøgte dagtilbud

Samlet set er der flere forhold, der udfordrer proceskvaliteten i de udvalgte dagtilbud. Dels påvirker en del af de strukturelle faktorer de processuelle faktorer, herunder særligt stor udskiftning i personale og mangel på tid til at gennemføre de planlagte pædagogiske aktiviteter. Dette understøttes af observationerne, som viser, at der er begrænsede læringsaktiviteter i dagtilbuddene. Derudover er der også processuelle faktorer som begrænsede legematerialer, grovmotorisk udstyr, materialer til at understøtte børnenes sprogudvikling og literacy¹ mv., hvilket kan begrænse børnenes udvikling både emotionelt og socialt. På den mere positive side viser forældrenes udtalelser og observationerne, at der i mange af de undersøgte dagtilbud er gode interaktioner mellem børn og personale, at personalet udviser stor omsorg for børnene, og at der er en hyggelig og afslappet stemning i dagtilbuddene, som bl.a. kommer til udtryk ved kun få konflikter og et generelt lavt støjniveau.

Anbefalinger til styrkelse af kvaliteten i de undersøgte dagtilbud

På baggrund af identifikationen af forhold, der kan udfordre henholdsvis den strukturelle og den processuelle kvalitet i de udvalgte grønlandske dagtilbud, peger VIVE på en række tiltag, der kan bidrage til at styrke kvaliteten i dagtilbuddene. Anbefalingerne relaterer sig til mulige handlinger på nationalt og kommunalt niveau samt i de enkelte dagtilbud.

Undersøgelsen viser, at der på centrale områder er mulighed for at styrke kvaliteten i dagtilbuddene gennem initiativer *på nationalt plan*. Det er centralt, at der iværksættes initiativer i forhold til at øge udbuddet af pædagogisk uddannede i Grønland samt initiativer i forhold til at etablere forhold, der gør det attraktivt at arbejde som pædagog i dagtilbuddene. Der kan med fordel sættes fokus på:

- Øge udbuddet af pædagogisk uddannede
- Etablere bedre vilkår for pædagogisk uddannet personale i dagtilbud.

På kommunalt plan er der ligeledes en række muligheder for at styrke kvaliteten i dagtilbuddene. I forhold til den strukturelle kvalitet ses der potentiale i, at en styrket ledelse på forvaltningsniveau kunne understøtte de enkelte dagtilbudsledere med at håndtere personalemæssige udfordringer. Dette både i forhold til at styrke udviklingen af de pædagogiske kompetencer i dagtilbuddene, at minimere personaleomsætningen, at minimere de ressourcemæssige om-

¹ Literacy er kompetencen til at afkode, forstå og anvende bogstaver, tal, diagrammer, grafer, tegning, billeder og andre symboler som et middel til at forstå verden og til at udtrykke os (Nationalt Videnscenter for Læsning, Literacy.dk).

kostninger ved rekruttering af personale, at understøtte nedbringelsen af sygefravær samt minimere dagtilbudsledernes udfordringer forbundet med akut personalemangel. Derudover ses der også potentiale for på kommunalt plan at styrke den processuelle kvalitet ved at understøtte dagtilbudslederne i at tegne dagtilbuddets pædagogiske retning. På kommunalt plan kan der sættes fokus på, at:

- Udvikle en kommunal kompetenceudviklingsstrategi
- Udvikle et fælles ledelsesgrundlag for dagtilbudslederne
- Udvikle en strategi for efter- og videreuddannelse samt rekruttering
- Følge systematisk op på sygefravær og etablere et fast vikarkorps
- Understøtte udarbejdelsen af dagtilbuddenes pædagogiske retning.

På dagtilbudsniveau er der på flere områder muligheder for at styrke den strukturelle og processuelle kvalitet. Blandt andet kan en styrket ledelse på dagtilbudsniveau understøtte både den strukturelle og processuelle kvalitet i dagtilbuddene. I forhold til den strukturelle kvalitet ses der et potentiale i et øget fokus på den pædagogiske retning, planlægningen af det pædagogiske arbejde, medarbejdernes udførelse af den pædagogiske praksis samt dagtilbuddets indretning. Derudover er der på flere områder muligheder for at styrke den processuelle kvalitet i dagtilbuddene igennem et øget fokus på individuel vejledning og læring, ved investering i legematerialer og materialer til at understøtte børnenes sprogudvikling og literacy samt i forhold til et øget fokus på sundhedsprocedurer. Anbefalingerne er således, at:

- Styrke ledelse af de pædagogiske praksis
- Øget fokus på dagtilbuddenes indretning, så indretningen i højere grad understøtter børnenes udvikling og læring
- Øge fokus på individuel vejledning og læring
- Anskaffe af varierede legematerialer
- Anskaffe materialer til at understøtte børnenes sproglige udvikling og literacy
- Øge fokus på hygiejnerutiner.

Datagrundlag

Undersøgelsen er udarbejdet på baggrund af følgende datakilder:

- Interview med fem kommunale forvaltningschefer
- Interview med to pædagogiske konsulenter
- Interview med 15 dagtilbudsledere
- Interview med seks medarbejdere i dagtilbud
- Interview med syv forældre til børn i dagtilbud
- Observationer med ECERS-3 i seks dagtilbud.

Data er indsamlet i foråret 2019. Interviewene med forvaltningscheferne, de pædagogiske konsulenter og dagtilbudsledere er gennemført telefonisk. Interview med det pædagogiske personale samt forældre er alle foretaget ved fysisk fremmøde i forbindelse med VIVEs observationer i udvalgte dagtilbud. Dagtilbuddene er udvalgt i dialog med de kommunale chefer ud fra et kriterie om repræsentation af dagtilbud i henholdsvis by og bygd samt forskellige dagtilbudstyper.

1 Undersøgelse af dagtilbudsområdet i Grønland

Vi ved fra forskning, at dagtilbud kan have stor positiv betydning for børns udvikling og for deres fremtidsmuligheder (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). I en række lande er de langsigtede effekter af, at børn går i dagtilbud, blevet undersøgt. Undersøgelserne viser, at børn, der har gået i dagtilbud, senere har fået bedre uddannelsesmæssige resultater, har en bedre arbejdsmarkedsdeltagelse, har en bedre indtægt og bedre mulighed for at stifte familie sammenlignet med de børn, der ikke har gået i dagtilbud. Forskning viser dog også, at de positive virkninger for børn af at gå i dagtilbud tydeligt afhænger af kvaliteten af det dagtilbud, der blev tilbudt børnene, og at dagtilbuddenes kvalitet har betydning for børns trivsel og udvikling både på kort og langt sigt (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014; Dietrichson, Kristiansen & Nielsen, 2018). Der findes forskellige måder at beskrive og definere dagtilbuds kvalitet (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014; EVA, 2017a), men dagtilbuds kvalitet kan som udgangspunkt defineres meget bredt som:

Alle de aspekter af daginstitutionens karakteristika, der antages at have betydning for børnenes sproglige, kognitive, følelsesmæssige og sociale udvikling. (Phillips, 1987)

Flere undersøgelser viser, at kvaliteten af interaktionen mellem voksen og barn er den mest betydningsfulde enkeltfaktor i dagtilbuddet for barnets intellektuelle udvikling (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). De voksne kan bidrage med mere samtale mellem voksne og børn samt tilføje flere udviklingsaktiviteter i form af udfordrende lege, der udvikler sociale, følelsesmæssige og kognitive færdigheder. Barnet lærer mest af at være aktiv initiativtager, hvor de voksne kan facilitere deres interessefelter, deltage i aktiviteterne og stille relevante spørgsmål og hjælpe dem til at udvikle deres aktiviteter. I undersøgelser, der har fulgt børnegrupper i længere tid, er det belyst, at børn, der har gået i højkvalitetsdagtilbud, efterfølgende klarer sig bedre. Sammenlignet med kontrolgrupper var flere på arbejdsmarkedet, og flere havde fået en erhvervmæssig uddannelse. De havde også bedre indkomst, færre var blevet kriminelle, og færre røg hash som teenagere og unge voksne (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014).

Dagtilbuds langvarige effekt i forhold til uddannelse skyldes ikke kun udviklingen af børnenes intelligens, nysgerrighed og motivation, men også børnenes udvikling af et mere positivt syn på sig selv og egne fremtidsmuligheder. Undersøgelser viser, at børn i dagtilbud ved skolestart har en større tiltro til deres egne evner til at lære noget nyt, og at virkningen forbliver mere langvarig, hvis børnene fortsætter fra dagtilbud i skoler af en høj kvalitet (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014).

Omkring 76 pct. af børn i alderen 0-5 år i Grønland går i dagtilbud (Grønlands Statistik, 2019). Det er fastsat i loven, at dagtilbud i Grønland i samarbejde med barnets forældremyndighedsindehavere eller faktiske forsørgere skal sikre den bedst mulige støtte til det enkelte barn i førskolealderen og derved sikre barnet en sund indholdsrig udvikling. Dette skal ske med barnet i centrum.

Den overordnede ramme for dagtilbudsområdet i Grønland er den nationale lovgivning i form af Inatsisartutlov nr. 16 af 3. december 2012 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen. Formålet med dagtilbud til børn i Grønland er jf. lovgivningen (Inatsisartutlov, 2012), at:

- Udvikle barnets muligheder i relation til personlighed, evner og psykiske og fysiske for-mået fuldt ud
- Udvikle barnets respekt for menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsret-tigheder og for de principper, der er nedfældet i De Forenede Nationers Pagt
- Udvikle barnets respekt for dets forældre, dets egen kulturelle identitet, sprog og vær-dier, og for de nationale værdier i det land, hvor barnets er bosat og i landet, hvorfra barnets oprindeligt stammer, og for kulturer, der adskiller sig fra barnets egen kultur
- Forberede barnet til et ansvarligt liv i et frit samfund i en ånd af forståelse, fred, tole-rance, ligestilling af kønnene og venskab mellem alle folk, etniske, nationale og religiøse grupper
- Give barnet muligheder for oplevelser og aktiviteter, der bidrager til at stimulere barnets fantasi, kreativitet og udvikling og respekt for naturen.

Derudover er der i den nationale lovgivning fastsat krav til normeringen i dagtilbuddene, krav om, at dagtilbuddene skal udarbejde pædagogiske årsplaner for aktiviteter og børnenes udvikling samt krav om, at dagtilbuddene løbende skal evaluere og dokumentere det enkelte barns udvikling.

I formålsbeskrivelsen i lovgivningen om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen står respekt for barnets muligheder for udvikling og FN's børnekonvention desuden centralt. Stater, der har tilsluttet sig til FN's børnekonvention, har givet tilsagn om at arbejde for børns grundlæggende rettigheder bl.a. i forhold til:

- Børns ret til fx mad, sundhed og et sted at bo
- Børns ret til udvikling, fx skolegang, fritid, leg og information
- Børns ret til beskyttelse, fx mod krige, vold, misbrug og udnyttelse
- Børns ret til medbestemmelse, som fx indflydelse, deltagelse og ytringsfrihed.

Grønlands Børnerettighedsinstitution, MIO, har bedt VIVE om at gennemføre en analyse af udvalgte dagtilbud i Grønland med udgangspunkt i et børnerettighedsperspektiv. Børnerettig-hedsperspektivet i denne sammenhæng skal forstås som børns ret til et udviklende pædago-gisk læringsmiljø. Fra medier, interessenter og netværk har MIO indtryk af, at der er børn i Grønland, der ikke møder tiltrækkelig kvalitet i deres dagtilbud. Dette bl.a. forårsaget af et lavt antal uddannede pædagoger og øvrigt pædagogisk personale i forhold til antal børn i dagtil-buddet. Sammen med en række øvrige forhold kan dette have betydning for børnenes udvik-ling. Hensigten med VIVEs undersøgelse er således at tilvejebringe konkret og detaljeret viden om miljøet i udvalgte dagtilbud i Grønland med henblik på at belyse de vilkår, børn møder i dagtilbuddene.

Sammenfattet er analysens formål, at:

- Tilvejebringe konkrete eksempler på pædagogisk praksis, som børn møder i dagtilbuddene, og hvordan den understøtter børnenes ret til udvikling og medbestemmelse.
- Tilvejebringe eksempler på faktorer, der hæmmer/fremmer kvaliteten af miljøet og pædagogisk praksis i dagtilbuddene.
- Tilvejebringe konkrete eksempler på, hvordan læringsmiljøet i dagtilbuddene tilgodeser børnenes behov.

1.1 Læsevejledning

I **kapitel 2** præsenteres undersøgelsesdesignet, de overordnede undersøgelsesspørgsmål og datakilderne i undersøgelsen.

I **kapitel 3** præsenteres analysen af rammevilkårene for dagtilbud i Grønland.

I **kapitel 4** præsenteres analysen af den pædagogiske praksis i udvalgte dagtilbud i Grønland.

I **kapitel 5** præsenteres anbefalinger i forhold til at styrke kvaliteten af de grønlandske dagtilbud.

2 Undersøgellesdesign

I forskningslitteraturen defineres kvalitet i dagtilbud typisk gennem tre overordnede elementer: strukturel kvalitet, proceskvalitet og resultatkvalitet.

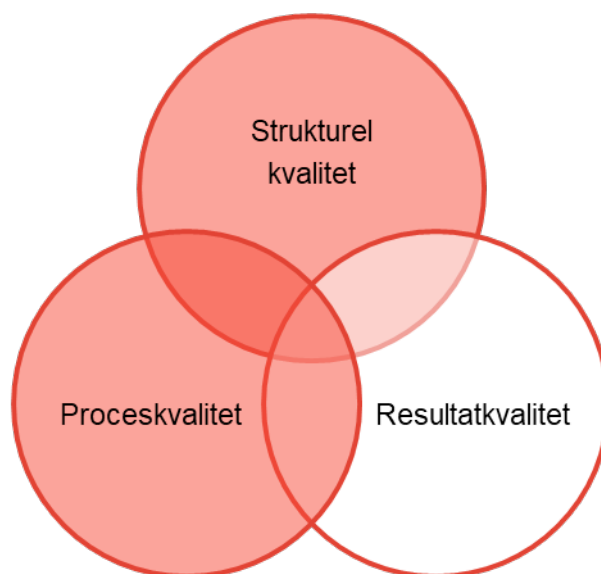
Strukturel kvalitet er en samlet betegnelse for de rammer og forhold, som den pædagogiske praksis arbejder inden for, og som er påvirket af økonomi, organisering, ledelse m.m. i dagtilbuddet. Strukturelle faktorer er fx personalets uddannelse, personalestabilitet, børnegruppens størrelse, de fysiske rammer (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). Indretning, valg af legematerialer, den æstetiske udformning af rummene, organisering af aktiviteter, overgange, rutinesituationer, normeringer mv. Nogle af forholdene er bestemt via lovgivning, andre er resultatet af lokal økonomi og prioritering.

Proceskvalitet er den kvalitet, der findes i det pædagogiske arbejde, og som opstår i relationer mellem børn og voksne og gennem den pædagogiske praksis. Processuelle faktorer består af det, som personalet med afsæt i deres viden fylder i de rammer, de arbejder inden for, fx pædagogiske didaktiske overvejelser, samspil børn imellem, mellem barn/voksen og det pædagogiske personale imellem og samarbejdet mellem dagtilbud, forældre og ledelse (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014).

Resultatkvalitet handler om, hvad børnene får ud af at gå i dagtilbud, både her og nu og på længere sigt. Det gælder børns trivsel, læring og udvikling – kognitivt, socialt og motorisk (EVA, 2017a).

De tre elementer hænger sammen og påvirker hinanden (se Figur 2.1). Strukturel kvalitet og proceskvalitet er i høj grad en forudsætning for resultatkvalitet (EVA, 2017a). Det pædagogiske læringsmiljø er alle de sammenhænge, som børn indgår i, når de befinder sig i dagtilbuddet. Det er en samlet betegnelse for en lang række forskellige elementer, som har betydning for de erfaringer, børn gør sig, og for, hvad de lærer, og som enten kan være strukturelle eller processuelle.

Figur 2.1 Kvalitet i dagtilbud

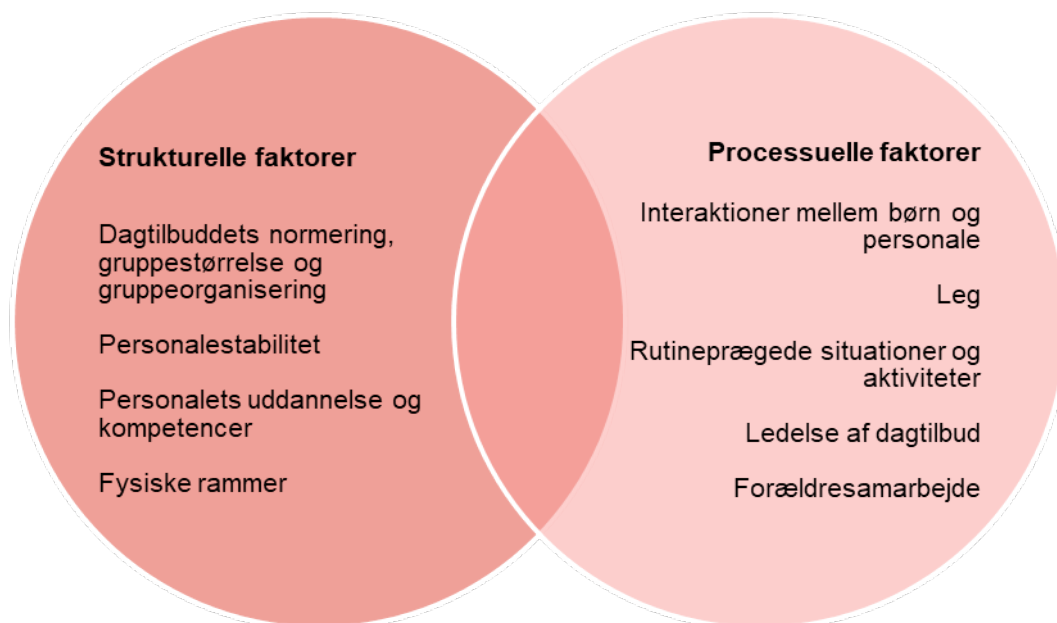

Kilde: EVA, 2017a.

Både dagtilbuddet, barnets forældre og andre omsorgspersoner spiller en afgørende rolle for barnets trivsel og udvikling (resultat kvalitet). I denne undersøgelse er der fokus på dagtilbuddets betydning for børn, og hvordan børns muligheder for udvikling tilgodeses i dagtilbuddene. På den baggrund undersøger VIVE praksis i udvalgte dagtilbud. Derimod undersøges læringsmiljøets effekt på børnenes udvikling ikke, da denne er summen af mange forskellige faktorer, og da denne type af undersøgelse ikke kan isolere dagtilbuddenes betydning for børnenes udvikling fra fx forældrenes betydning. Denne undersøgelse har derfor fokus på den strukturelle kvalitet og proceskvalitet i udvalgte grønlandske dagtilbud (de to rødt markerede cirkler i Figur 2.1).

De centrale faktorer, som ifølge forskning har betydning for den strukturelle kvalitet og proceskvaliteten i dagtilbud, er præsenteret i Figur 2.2. De oplyste faktorer er ikke udtømmende, da forskning viser, at der er flere temaer, som er af betydning for kvaliteten i dagtilbud. Fælles for de temaer, der præsenteres her, er, at der er flere forskningsresultater, der peger på dem som betydningsfulde (EVA, 2017a).

Figur 2.2 Centrale faktorer af betydning for dagtilbuddets kvalitet

Kilde: EVA, 2020.

Strukturelle og processuelle faktorer af betydning for kvaliteten af dagtilbuddet kan påvirkes af forskellige aktører på henholdsvis nationalt, kommunalt og dagtilbudsniveau. National lovgivning kan eksempelvis fastsætte krav til normeringer, pædagogiske årsplaner for dagtilbud og dagtilbuddets løbende evaluering og dokumentation af det enkelte barns udvikling, som det er tilfældet med Inatsisartutlov nr. 16 af 3. december 2012 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen. Endvidere har nationale rammer for uddannelse af pædagogisk personale betydning for uddannelsesniveau og antallet af pædagogisk uddannede medarbejdere i landet. På kommunalt niveau har særligt lokale faglige prioriteringer og politikker i forbindelse med udarbejdelse af børn- og ungepolitikker og indholdsudfyldning af pædagogiske årsplaner

samt lokale økonomiske rammer for området betydning. Og endelig har faktorer som pædagogisk grundlag, didaktisk tilgang, ledelse og organisering af det pædagogiske arbejde betydning på dagtilbudsniveau.

I analysen af kvaliteten af udvalgte dagtilbud i Grønland vil det derfor være relevant at inddrage viden om, hvordan det miljø, børnene møder i dagtilbuddet, påvirkes af de strukturelle og processuelle faktorer, der fastlægges på forskellige organisatoriske niveauer. Der foreligger en række nøgletal om dagtilbud og strukturelle forhold på området i Grønland. Blandt andet har Epinion i en kortlægning gennemført for Naalakkersuisut afdækket en række forhold vedrørende ansættelse og fastholdelse af personale, arbejdsmiljø, personalets uddannelse og opkvalificering m.m. (Epinion, 2017). Da der med Epinions undersøgelse fra 2017 eksisterer viden om strukturelle forhold med betydning for de grønlandske dagtilbud, er der i denne analyse særligt fokus på de processuelle forhold internt i dagtilbuddene samt de strukturelle forholds betydning for de processuelle forhold. Det overordnede formål med analysen er at tilvejebringe viden om de miljøer, børnene møder i udvalgte dagtilbud, og viden om, hvordan de pædagogiske miljøer understøtter børnenes ret til udvikling og læring. Herunder viden om interaktionen mellem børn og personale, interaktionen børn imellem, samt de pædagogiske aktiviteter, der finder sted i tilbuddene, og hvordan børn inddrages i beslutninger, der vedrører dem i dagtilbuddene.

Både dansk og international forskning konkluderer, at kvalitet i dagtilbud hænger sammen med, i hvor høj grad det pædagogiske personale forstår, hvordan dagtilbuddets rammer påvirker børnene, og i hvor høj grad børnene oplever, at de har mulighed for at bidrage til og påvirke dem (Bergström, 2013; Birkeland, 2012; Nordtømme, 2012). Undersøgelser viser, at det er vigtigt for børns trivsel at opleve, at de kan påvirke, hvad der sker, og at deres input bliver taget alvorligt (Bjørklund, Nielsen & Samuelsson, 2016; Sandseter & Seland, 2016). Børns ret til et udviklende pædagogisk læringsmiljø, hvor de oplever medbestemmelse, indgår i bestemmelserne i lovgivningen på dagtilbudsområdet i Grønland samt i FN's Børnerettighedskonvention, som Grønland har tilsluttet sig.

FN's Børnekonvention

Artikel 12

1. Deltagerstaterne skal sikre et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, retten til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet; barnets synspunkter skal tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed.
2. Med henblik herpå skal barnet især gives mulighed for at udtale sig i enhver behandling ved dømmende myndighed eller forvaltningsmyndighed af sager, der vedrører barnet, enten direkte eller gennem en repræsentant eller et passende organ i overensstemmelse med de i national ret foreskrevne fremgangsmåder.

Artikel 28

1. Deltagerlandene anerkender barnets ret til uddannelse, og med henblik på gradvis at opnå denne ret og på grundlag af ligestillingsprincippet skal de især: (a) gøre grunduddannelse tvungen og gratis tilgængelig for alle; (b) opmuntre udviklingen af forskellige former for uddannelse, der følger efter grunduddannelsen, herunder almindelig og faglig uddannelse, gøre disse tilgængelige og opnåelige for ethvert barn og træffe passende forholdsregler, såsom indførelse af gratis uddannelse og tilbud om økonomisk bistand i trangstiltfælde; (c) gøre højere uddannelse opnåelig for alle inden for rammerne af deres evner og med alle passende midler; (d) gøre studievejledning og erhvervsvejledning tilgængelige og opnåelige for alle børn; (e) træffe forholdsregler for at opmuntre regelmæssig deltagelse i skolegang og begrænse frafald.

2. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at disciplinen i skolen administreres på en måde, der tilgodeser barnets værdighed som menneske og er i overensstemmelse med denne konvention.

3. Deltagerstaterne skal fremme og støtte internationalt samarbejde om uddannelsesspørgsmål, især med henblik på at bidrage til afskaffelse af uvidenhed og analfabetisme overalt i verden og lette adgangen til videnskabelig og teknisk viden og moderne undervisningsmetoder. I denne henseende skal der tages særligt hensyn til udviklingslandenes behov.

Artikel 29

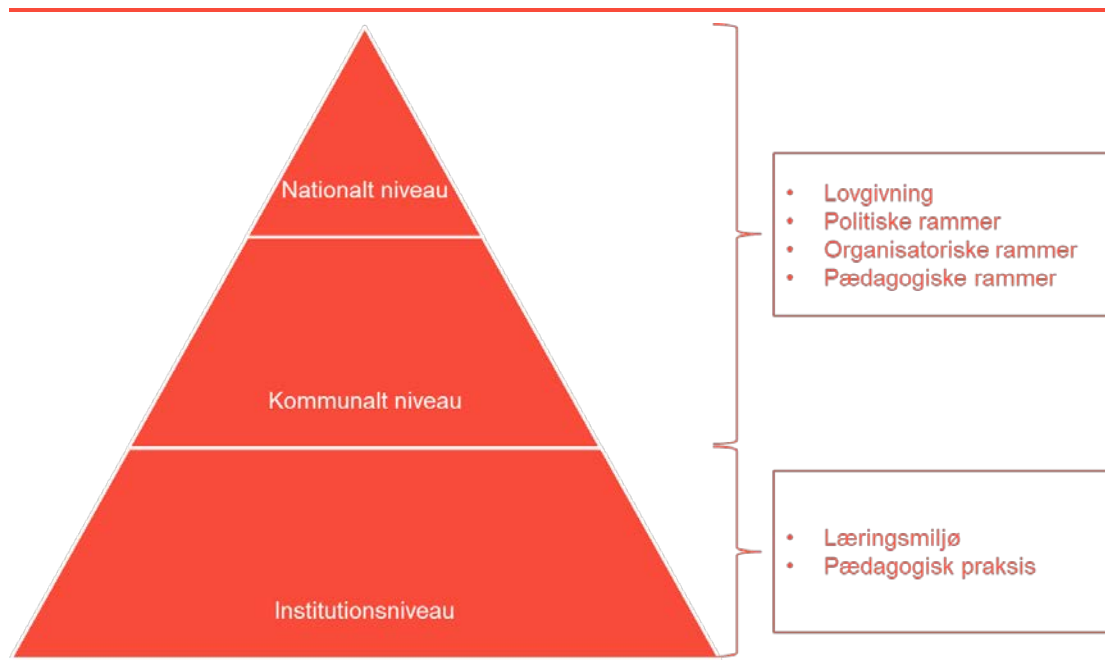
1. Deltagerstaterne er enige om, at uddannelsen af barnet skal have til hensigt at (a) udvikle barnets muligheder i relation til personlighed, evner og psykiske og fysiske formåen fuldt ud; (b) udvikle respekt for menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsrettigheder og for de principper, der er nedfældet i De Forenede Nationers Pagt; (c) udvikle respekt for barnets forældre, dets egen kulturelle identitet, sprog og værdier, og for de nationale værdier i det land, hvor barnet er bosat, og i landet, hvorfra barnet oprindeligt stammer, og for kulturer, der adskiller sig fra barnets egen kultur; (d) forberede barnets til et ansvarligt liv i et frit samfund i en ånd af forståelse, fred, tolerance, ligestilling af kønnene og venskab mellem alle folk, etniske, nationale og religiøse grupper og personer, som tilhører urbefolkninger; (e) udvikle respekt for det naturlige miljø.

2. Ingen del af denne artikel eller artikel 28 må fortolkes som indblanding i enkeltpersoners eller organisationers frihed til at oprette og lede undervisningsinstitutioner. Der skal dog til enhver tid tages hensyn til de i denne artikels stykke 1 fastslåede principper samt til kravene om, at uddannelse i sådanne institutioner opfylder de af staten foreskrevne minimumsregler.

I analysen sættes der derfor fokus på, hvordan forhold omkring både den strukturelle og processuelle kvalitet i de udvalgte dagtilbud henholdsvis udgør barrierer for eller understøtter børnenes ret til et udviklende pædagogisk og læringsmiljø i dagtilbuddene.

Samlet set har VIVEs undersøgelse således fokus på at tilvejebringe viden om forhold, der understøtter såvel som udfordrer kvaliteten i de udvalgte grønlandske dagtilbud. Derfor er der i undersøgelsen fokus på forhold på forskellige organisatoriske niveauer og samspillet mellem disse. På nationalt og kommunalt niveau undersøges lovgivningsmæssige, politiske, organisatoriske og pædagogiske rammer, mens der på dagtilbudsniveau indsamles viden om de miljøer og den lokale pædagogiske praksis, der udfolder sig i dagtilbuddene (Se Figur 2.3).

Figur 2.3 Forhold med betydning for kvaliteten i dagtilbud på forskellige organisatoriske niveauer

2.1 Datagrundlag

I det følgende skitseres de enkelte dataindsamlingsaktiviteter, som også fremgår i oversigtsform i Tabel 2.2.

Desk research er gennemført for at indsamle eksisterende viden og dokumenter (eksempelvis mål og vision for dagtilbudsområdet i kommunen eller normeringer) med betydning for de landsdækkende og kommunale strukturelle faktorer og rammer, som kan have betydning for kvaliteten af dagtilbud i Grønland.

De kommunale chefer med ansvar for dagtilbudsområdet er interviewet, med henblik på at opnå viden om de kommunale rammevilkår på dagtilbudsområdet samt for at belyse eventuelle faktorer, der i forvaltningschefernes perspektiv understøtter god kvalitet i dagtilbuddene henholdsvis udgør barrierer for god kvalitet. Dette med henblik på at indkredse, hvordan der i dagtilbuddene arbejdes med at understøtte børnenes ret til udvikling. I enkelte kommuner er interviewet med den kommunale chef suppleret af interview med den pædagogiske konsulent i kommunen.

Interview med **udvalgte dagtilbudsledere** er gennemført for at opnå viden om, hvordan den pædagogiske praksis tilrettelægges i forskellige dagtilbud, og viden om faktorer, der i dagtilbudsledernes perspektiv understøtter god kvalitet i dagtilbuddene henholdsvis udgør barrierer for god kvalitet. I interviewene er der fokus på, hvordan dagtilbuddene arbejder med at understøtte børnenes ret til udvikling og medbestemmelse.

Indledningsvist i undersøgelsen er der gennemført interview med de kommunale chefer med ansvar for dagtilbudsområdet i hver af de fem kommuner i Grønland. I forbindelse med disse interview er de kommunale chefer blevet bedt om at udvælge 3-4 dagtilbudsledere i deres egen

kommune til interview. Kriterierne i forhold til udvælgelse af dagtilbudsledere var at sikre deltagelse af dagtilbudsledere i dagtilbud i forskellige byer og i forskellige dagtilbudstyper. Interview med de kommunale chefer og dagtilbudslederne er alle gennemført som telefoninterview. Tabel 2.1 giver et overblik over fordelingen af de gennemførte interview i forhold til kommuner, informanter og geografisk placering.

Tabel 2.1 Interviewpersoner fordelt på informantkategori og geografisk placering

Kommune	Forvaltningschefer	Pædagogisk konsulent	Dagtilbudsleder	By/bygd	Dagtilbudstype
Kommune 1	1		1	By	Integreret
			1	By	Vuggestue
			1	By	Vuggestue
			1	By	Børnehave
Kommune 2	1		1	By	Integreret
			1	By	Integreret
			1	By	Integreret
Kommune 3	1	1	1	By	Integreret
			1	By	
Kommune 4	1		1	Bygd	Integreret
			1	Bygd	Børnehave
			1	By	Børnehave
Kommune 5	1	1	1	By	Integreret
			1	By	Integreret
			1	By	Børnehave
Interviewpersoner i alt	5	2	15		

Anm.: Af hensyn til anonymitet specificeres det ikke, i hvilke kommuner der er gennemført interview med pædagogiske konsulenter.

VIVE har gennemført **interview med pædagogisk personale** i udvalgte dagtilbud med henblik på at afdække personales lovpligtige børnesyn og pædagogiske grundsyn. Derudover er formålet med interviewene at få et indblik i hverdagsrutinerne i dagtilbuddet, organiseringen af arbejdet med den pædagogiske årsplan, arbejdet med at følge op på og dokumentere alle børns udvikling, faglig sparring til det pædagogiske personale samt forældresamarbejdet.

I de udvalgte dagtilbud er der også gennemført **interview med udvalgte forældre**. Formålet med forældreinterviewene er at afdække et brugerperspektiv på kvaliteten af dagtilbuddene og få indsigt i forældres vurdering af det pædagogiske miljø, deres børn oplever, samt på forældrenes eget samarbejde med personalet.

Interview med det pædagogiske personale samt forældre er alle foretaget ved fysisk fremmøde i forbindelse med VIVEs observationer i udvalgte dagtilbud. Dagtilbuddene er udvalgt i dialog med de kommunale chefer ud fra et kriterie om repræsentation af dagtilbud i henholdsvis by og bygd samt forskellige dagtilbudstyper.

Særlige forhold omkring interview

I forbindelse med interviewene med pædagogisk personale og forældrene, som er gennemført i forbindelse med observationerne i dagtilbuddene, har det i de fleste tilfælde ikke været muligt at tilbyde at gennemføre interviewene på grønlandsk. Dette skyldes flere forhold.

Forud for besøget i Grønland var der udskiftning på centrale chefposter i en af de grønlandske kommuner, hvilket medførte, at kommunen først meget sent godkendte VIVEs besøg i udvalgte dagtilbud i kommunen. Konsekvensen af dette var, at dagtilbuddene først dagen før VIVEs besøg blev adviseret om besøget og herunder VIVEs ønske om interview med udvalgte medarbejdere og forældre. Disse dagtilbud havde derfor kun ringe mulighed for at planlægge interview af personale og forældre, hvorfor interviewene blev gennemført med forældre, der havde mulighed for at møde op i dagtilbuddet med kort varsel, og med det personale, det var muligt at interviewe i arbejdstiden.

Under VIVEs besøg i Grønland var det kun i ganske få tilfælde muligt at træffe aftale med tolke. Dette umuliggjorde i flere tilfælde muligheden for at tilbyde at gennemføre interview med medarbejdere i dagtilbuddene og forældre til børn i dagtilbuddene på grønlandsk. I nogle tilfælde blev dette imødekommet ved, at en medarbejder eller en leder i de pågældende dagtilbud agerede tolk i interviewituationen.

Samlet set har ovenstående forhold en række konsekvenser for de gennemførte interview. For det første er konsekvensen, at VIVE, som følge af sen advisering og sprogbarrierer, gennemførte færre interview med både pædagogisk personale og forældre end planlagt. For det andet er særligt forældreinterviewene udfordret, da der er en selektionsbias forbundet med kun at foretage interview på dansk. For det tredje kan det, at interviewene i de fleste tilfælde er foretaget på dansk og uden brug af tolk, have begrænset interviewpersonernes muligheder for nuanceringer og detaljeringsgraden i deres svar og forklaringer på grund af sprogbarrierer. I de tilfælde, hvor en medarbejder eller en leder har ageret tolk i forbindelse med interview med forældre til børn i dagtilbuddet, er der for det fjerde den udfordring, at det kan have påvirket forældrenes udtalelser om oplevelsen af kvaliteten i dagtilbuddet.

På trods af udfordringerne med gennemførelsen af interview under besøgene i Grønland er det vurderingen, at medarbejdere og forældre i interviewene har bidraget med væsentlige indsigter, oplevelser og nuanceringer, som er centrale for undersøgelsens fund.

Da formålet med de gennemførte interview har været at afdække rammevilkår og den pædagogiske praksis og herunder de forhold, som understøtter såvel som udfordrer kvaliteten i de udvalgte dagtilbud, er interviewene gennemført som semi-strukturerede interview. Således er der anvendt en interviewguide målrettet de enkelte informantgrupper. Semi-strukturerede interview tillader en undersøgende og nysgerrig tilgang, hvilket sikrer, at man ikke overser centrale problemstillinger og udfordringer ved på forhånd at have defineret alt, hvad informanterne spørges ind til. Alle de gennemførte interview er optaget og efterfølgende udskrevet i fyldige referater. Referaterne er herefter kodet tematisk, hvorefter der inden for hvert tema er gennemført en tværgående analyse af undertemaer, ligheder og forskelle på tværs af informanternes oplevelser og perspektiver. Analysen af de gennemførte interview er underlagt den forskningsbaserede kvalitetsforståelse, som er beskrevet indledningsvist i kapitlet, samt den kvalitetsforståelse, der ligger til grund for ECERS.

Ud over interview er der gennemført strukturerede observationer af den pædagogiske praksis med udgangspunkt i **ECERS-3** på en børnehavestue i de udvalgte dagtilbud. Dette supplerer den viden, der opnås gennem interviewene med konkrete iagttagelser af eksempler på den pædagogiske praksis. Formålet med observationerne er at afdække forhold af relevans for børnenes udvikling samt at få indsigt i, hvordan læringsmiljøet tilgodeser børnenes behov. Observationerne bidrager med en forholdsvist nuanceret indsigt i situationer, som børnene (især

ynge børn) ikke selv er i stand til at sætte ord på. Ved at observere børns handlinger og relationer er det muligt at nå tættere på en forståelse af de motiver, følelser og tanker, der er på spil i børnenes hverdag (EVA, 2009). I observationerne har der bl.a. været fokus på interaktionen mellem børn og personale samt på interaktioner børn imellem, og hvordan de understøttes af det pædagogiske personale. I afsnit 2.2 præsenteres ECERS-3 som kvalitetsvurderingsredskab mere indgående.

Tablet 2.2 Dataindsamlingsaktiviteter, informanter og afdækkede temaer

Dataindsamlingsaktiviteter og informanter	Temaer
Desk research	Lovgivning på dagtilbudsområdet i Grønland Meeqerivitsialak – de syv principper for effektiv pædagogik Eksempler på pædagogiske årsplaner i dagtilbuddene Redskaber til evaluering og dokumentation af børns udvikling og trivsel
Interview med kommunale forvaltningschefer	Personale i kommunens dagtilbud Pædagogiske rammer for kommunens dagtilbud Ressourcemæssige rammer for dagtilbuddene Fysiske rammer for dagtilbuddene
Interview med udvalgte dagtilbudsledere	Personalet i dagtilbuddet Pædagogisk praksis og organisering af arbejdet med den pædagogiske årsplan Forældresamarbejdet Faglig kvalitet Samarbejde med andre fagpersoner
Interview af medarbejdere i udvalgte dagtilbud	Personalet i dagtilbuddet Pædagogisk praksis og organisering af arbejdet med den pædagogiske årsplan Forældresamarbejdet Faglig kvalitet Samarbejde med andre fagpersoner
Forældre til børn i dagtilbud	Forælder/barn perspektiver på hverdagen i dagtilbud Det pædagogiske personales omsorg for børnene Det pædagogiske personales indsats for at udvikle børnenes sociale kompetencer De pædagogiske aktiviteter i dagtilbuddet Rammerne for det pædagogiske arbejde Forældresamarbejdet De fysiske rammer i dagtilbuddet Faglig kvalitet
ECERS-3 observationer	Plads og indretning Rutiner for personlig pleje Sprog og literacy Læringsaktiviteter Interaktion Organisationsstruktur i hverdagen

2.2 Anvendelsen af kvalitetsvurderingsredskabet ECERS-3

Til observationerne har VIVE anvendt ECERS-3 (Early Childhood Environment Rating Scale, Third Edition), som er et velafprøvet observations- og vurderingsredskab. ECERS-3 er et redskab, der er valideret i en amerikansk kontekst, og som forefindes i en dansk version (Harms,

Clifford & Cryer, 2015). Forskning viser, at målinger med redskabet har en god forudsigelseskraft i forhold til dagtilbuds betydning for børns udvikling i Storbritannien (Mathers, Singler & Karemaker, 2012).

ECERS-3 er et globalt anerkendt kvalitetsmålingsredskab til at vurdere børnemiljøet i dagtilbud eller dagpleje og anvendes både i forskningssammenhæng og som et redskab til udvikling af praksis. Redskabet tager afsæt i forskningsbaseret viden om børns udvikling og behov og har været afprøvet i dagtilbud over hele verden. ECERS-3 blev opdateret i 2015 og afspejler tidens dominerende opfattelse af god praksis, fx en ligelig andel af børneinitierede aktiviteter, fælles initierede aktiviteter og aktiviteter initieret af pædagogerne. Der anlægges et helhedsorienteret børnesyn (en praksis, der tilgodeser og understøtter børns psykiske, emotionelle, sociale og kognitive udvikling), og der tales om behovet for veluddannede pædagoger, som responderer adækvat på børns udvikling og behov (Gordon et al., 2015; Manning et al., 2017). Redskabet fokuserer på de vigtigste behovsområder for børn i dagtilbud i alderen 3-5 år.

ECERS-3 består af i alt seks subskalaer med i alt 35 punkter med udsagn om kvalitet, hvor der tildeles point på baggrund af besvarelsen af udsagnene. De seks subskalaer er:

- Plads og indretning
- Rutiner for personlig pleje
- Sprog og literacy
- Læringsaktiviteter
- Interaktion
- Organisationsstruktur.

Mange af temaerne og opdelingen af dem i ECERS-3 er organiseret omkring konkrete aktiviteter og strukturer, som afspejler daglig praksis, fx måltidet, hente-bringe-situationerne, leg, sundhed og hygiejne (fx håndvask). Udsagnene beskriver specifikke tegn på kvalitet, dvs. indikatorer for hvert undertema. Med baggrund i den holistiske tilgang dækker indikatorer under et bestemt punkt ikke kun en afgrænset dimension, fx måltidet eller støtte til sproglig udvikling. Der dækkes flere dimensioner på samme tid. Eksempelvis vil der i forbindelse med måltidet være indikatorer, der vedrører hygiejne og sundhedsmæssige aspekter samt sprogstøtte (fx hvordan pædagogerne taler med børnene under spisning), og det sociale aspekt (fx hvilken stemning der hersker omkring og under måltidet), og hvordan børnene og pædagogerne hjælper hinanden med borddækning og oprydning. Forskellige aspekter af kvalitetsdimensioner eller temaer overlapper hinanden. Med udgangspunkt i observationerne inden for hver subskala tildeles subskalaen en ECERS-3 score fra 1-7, hvor 1 er utilstrækkelig kvalitet, mens 7 er udmærket kvalitet.

En observation strækker sig over 3 formiddagstimer, idet observationerne skal foretages på det tidspunkt af dagen, hvor der er størst sandsynlighed for, at flest børn er til stede, og observationen skal vare i præcis 3 timer. I denne undersøgelse er observationerne foretaget i tidsrummet 9-12, da det oftest er i dette tidsrum, at flest børn er blevet afleveret og befinder sig på deres stuer eller i deres grupper. Observationerne er foretaget på en børnegruppe af børn i alderen 3-6 år på én stue i de udvalgte dagtilbud. For at kunne udtale sig om kvaliteten af et dagtilbud skal der gennemføres observation på to tredjedele af dagtilbuddets stuer. Det har ikke været muligt at gennemføre observation på mere end én stue i de besøgte dagtilbud, og resultaterne af observationerne er derfor et udtryk for kvaliteten på stuen og ikke det samlede dagtilbud.

ECERS-3 anvendes som en analytisk ramme for observationerne i de udvalgte grønlandske dagtilbud, da et struktureret observationsmateriale kan bidrage med en ramme for observation af relevante temaer og styrke transparensen i dataindsamlingen. Med ECERS-3 gennemføres således observationer af på forhånd definerede fokusområder frem for observation, hvor man fx mere eksplorativt følger et barn eller en pædagog i løbet af en dag. Valget af ECERS-3 sker ud fra et ønske om at sætte fokus på de rammer, børnene tilbydes, samt at anvende en analytisk ramme, der systematisk forholder sig til en række forhold, som forskning peger på er relevante i forhold til dagtilbuddenes understøttelse af børns udvikling. Ved at anvende ECERS-3 til observationerne sættes der fokus på temaer, der har central betydning for børns oplevelse af dagtilbud og deres udbytte af at være i dagtilbud. Under temaet 'Plads og indretning' er der fx fokus på, om de fysiske rammer sikrer passende omsorg, mulighed for leg og læring, og at børn og personale kan cirkulere frit. Under temaet 'Interaktion' er der bl.a. fokus på, om personalet responderer respektfuldt over for børnene og guider dem positivt, og om personalet er støttende og sensitive over for børnenes non-verbale tegn. Derudover er der også fokus på interaktioner mellem børnene, og hvorvidt personalet understøtter børnene i interaktion og relationsdannelse (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

Det skal bemærkes, at ECERS-materialet ikke er tilpasset til grønlandske forhold og kultur, og ECERS er blevet kritiseret for ikke at tage højde for kulturelle og lokale værdier og forhold (Dahlberg, Moss & Pence, 1999; Sylva, 2001; Sylva et al., 2006). Det fremhæves, at kvalitetsforståelsen må tilpasses, så det er relevant for de værdier, der hersker i et konkret samfund. Omvendt er argumenteres der i forskning for, at kvalitet ganske vist er delvist subjektivt eller intersubjektivt, men ikke tilfældig. Betydningen af national kontekst, både politisk og praksis, bør derfor altid inddrages. Både for at politik, forskning og praksis kan informere hinanden samt for at sikre, at de aspekter af kvalitet, der undersøges, inddrager både det politiske og det praktiske niveau (Garvis et al., 2018; Hammersley, 2007; Siraj-Blatchford & Wong, 1999).

Den overordnede ramme for det pædagogiske arbejde på førskoleområdet er Inatsisartutlov nr. 16 af 3. december 2012 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen. Det er derfor relevant at eksplicite, hvor der er overensstemmelse og/eller mangel på samme mellem de områder, den grønlandske lovgivning tilsiger, at dagtilbuddene skal have fokus på, og de områder, der sættes fokus på ved anvendelse af ECERS-3 som analytisk ramme for undersøgelsen af dagtilbuddene. Sammenhængen mellem Inatsisartutlov nr. 16 og ECERS-3 er illustreret i Tabel 2.3. Som det fremgår af tabellen, er der overordnet set en rimelig overensstemmelse mellem formålsbestemmelserne i Inatsisartutlov nr. 16 og de forskellige fokusområder i ECERS-3. Dog er der i ECERS-3 ikke selvstændigt fokus på egen kulturel identitet og nationale værdier, da redskabet ikke er kulturelt tilpasset. Kulturel identitet og nationale værdier kan som beskrevet i Tabel 2.3 komme til udtryk igennem aktiviteter, der gennemføres i dagtilbuddene, herunder fx krea-aktiviteter, musik og bevægelse, rolle-leg og mangfoldighed repræsenteret i legeudstyr og materialer. ECERS-3 adresserer således ikke specifikt grønlandsk kultur, sprog og værdier, men det er elementer, der kan være indlejret i de temaer, redskabet fokuserer på. De dele af formålsbestemmelserne i den grønlandske lovgivning, der ikke afdækkes med ECERS-3, er i videst muligt omfang søgt belyst gennem interviewene.

Tabel 2.3 Sammenhængen mellem Inatsisartutlov nr. 16 og ECERS-3

Formålsbestemmelser i Inatsisartutlov nr. 16	Fokusområder i ECERS-3
Udvikle barnets muligheder i relation til personlighed, evner og psykisk og fysisk formåen fuldt ud.	ECERS-3 måler kvalitet inden for både kognitiv, socio-emotionel og sproglig udvikling, dvs. hvordan læringsmiljøet understøtter disse kompetenceområder. ECERS-3 har både fokus på, at børn understøttes i at udvikle deres personlighed gennem individuelle udtryk, og at der ydes individuel vejledning og læring til børnenes leg, aktiviteter og interaktion, så de kan udvikle deres evner samt psykisk og fysisk formåen fuldt ud.
Udvikle barnets respekt for menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsrettigheder og for de principper, der er nedfældet i De Forenede Nationers Pagt: Børns ret til fx mad, sundhed og et sted at bo Børns ret til udvikling, fx skolegang, fritid, leg og information Børns ret til beskyttelse, fx mod krige, vold, misbrug og udnyttelse Børns ret til medbestemmelse, som fx indflydelse, deltagelse og ytringsfrihed.	ECERS-3 har fokus på kvalitet både i forhold til sundhed, beskyttelse mod overgreb og muligheder for leg og læring. ECERS-3 nævner ikke direkte begreber som medbestemmelse og ytringsfrihed. Der lægges dog vægt på børnenes mulighed for indflydelse og medbestemmelse i hverdagen, og at læringen så vidt muligt skal foregå på børnenes præmisser og under fri leg, samt at børnene skal understøttes i deres deltagelse.
Udvikle barnets respekt for dets forældre, dets egen kulturelle identitet, sprog og værdier, og for de nationale værdier i det land, hvor barnet er bosat, og i landet, hvorfra barnets oprindeligt stammer, og for kulturer, der adskiller sig fra barnets egen kultur.	ECERS-3 har ikke fokus på børnenes forældre, da der i ECERS-3 kun medtages forhold, der er observerbare i børnenes hverdag i dagtilbuddet. Det betyder også, at ECERS-3 ikke forholder sig til, hvordan dagtilbuddet arbejder med at udvikle barnets respekt for dets forældre eller med forældreinddragelse. ECERS-3 måler kvalitet i forhold til at fremme accept af mangfoldighed, herunder repræsentation af kulturel mangfoldighed i dagtilbuddet. ECERS-3 er dog ikke kulturelt afhængigt og har derfor ikke fokus på specifikke landes kultur og nationale værdier. Kulturelle udtryksformer, værdier og kulturel identitet kan i ECERS-3 dog komme til udtryk gennem subskalaerne krea, musik og bevægelse, rolle-leg og mangfoldighed, hvor aktiviteterne, musik, dans, udklædning og rekvisitter kan afspejle den grønlandske kultur, sprog og værdier.
Forberede barnet til et ansvarligt liv i et frit samfund i en ånd af forståelse, fred, tolerance, ligestilling af kønnene og venskab mellem alle folk, etniske, nationale og religiøse grupper.	ECERS-3 måler kvalitet i forhold til at fremme accept af mangfoldighed både i forhold til kultur, race og køn. ECERS-3 nævner dog ikke direkte begrebet demokratisk dannelse og værdierne herunder. Der lægges dog vægt på børnenes mulighed for indflydelse og medbestemmelse i hverdagen, og at læringen så vidt muligt skal foregå på børnenes præmisser og under fri leg. Tilsvarende er der i ECERS-3 fokus på respekten for privatliv, retfærdig turtagning samt på at understøtte børnene i håndtering af konflikter.
Give barnet muligheder for oplevelser og aktiviteter, der bidrager til at stimulere barnets fantasi, kreativitet og udvikling og respekt for naturen.	ECERS-3 beskæftiger sig overvejende med børnenes hverdag i dagtilbuddet og fokuserer derfor ikke på enkeltstående kulturelle oplevelser som fx teaterforestillinger, koncerter mv. ECERS-3 har dog fokus på børnenes muligheder for at udvikle deres fantasi og kreativitet gennem individuelle udtryk samt på tilgængelighed i forhold til materialer, der kan stimulere børnenes fantasi og udvikling. Tilsvarende har ECERS-3 fokus på natur som generelt fænomæn samt science i skalaen natur/science, der fokuserer på udvikling af børnenes interesse i og omgang med naturen.

Kilde: Inatsisartutlov nr. 16 af 3. december 2012 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen og ECERS-3.

Igennem observationer af den pædagogiske praksis belyses eksempler på det pædagogiske miljø, som børn i Grønland møder i deres dagtilbud. Valget af ECERS-3 sker ud fra et ønske om at sætte fokus på de rammer, børnene tilbydes, samt at anvende en analytisk ramme, der systematisk forholder sig til en række forhold, som forskning peger på er relevante i forhold til dagtilbuddenes understøttelse af børns udvikling.

Der er mange faktorer, der spiller ind på dagtilbuds læringsmiljø. De kulturelle præferencer og værdier hos personalet, den konkrete læreplan eller pædagogiske årsplan, der arbejdes efter, de fysiske rammer, finansiering og normering, personalets uddannelse osv. De vigtigste faktorer for positiv udvikling er omsorg, læring og positive relationer, og disse er mere betydningsfulde end fx variationen af specifikke materialer i dagtilbuddet. I nordisk kulturel kontekst antages det, at de vigtigste faktorer – eller pædagogiske mål – er inklusion, demokrati, relation og læring (Sheridan, 2001).

ECERS-3 måler primært proceskvalitet, men også dele af strukturkvalitet. Nationale økonomiske og sociale forhold, værdier, interesser og organisering af dagtilbud afspejler sig i de muligheder og betingelser, der nationalt tilbydes børnene (Esping-Andersen, 2008; EU, 2011; UNICEF, 2008). Forholdene for børnene er af lav kvalitet, hvis der fx er ringe plads til leg, ringe størrelse af rum, også selvom kvaliteten af interaktionerne er gode (La Paro et al., 2012; Vermeer et al., 2016). Temaet 'Plads og indretning' vedrører primært strukturkvalitet, og resultaterne af observationerne for dette tema præsenteres derfor i kapitel 3 om rammevilkår for dagtilbud i Grønland. Observationerne inden for de øvrige fem temaer i ECERS-3 vedrører i højere grad proceskvalitet og præsenteres derfor i kapitel 4, der handler om den pædagogiske praksis i dagtilbud i Grønland.

Særlige forhold omkring observation

Der er flere forhold, det er væsentligt at bemærke i forbindelse med gennemførelsen af de strukturerede observationer i de udvalgte grønlandske dagtilbud.

Struktureret observation som redskab:

- Struktureret observation har den fordel, at den definerer og strukturerer fokus i observationen. På den måde er det muligt at fordybe sig i et afgrænset område og opnå et mere indgående kendskab til det, end det er muligt, når det hele observeres mere diffust. Ulempen ved struktureret observation er omvendt, at observationen deler virkeligheden op i stykker, og man dermed risikerer at glemme den sammenhæng, det observerede befinder sig i. En risiko er således, at der er ting, man ville have set i dagtilbuddene ved anvendelse af en mere eksplorativ tilgang, som man ikke får i fokus i den strukturerede observation. Et eksempel på dette er fx, at det i forbindelse med observationerne blev bemærket, at støjniveauet i de besøgte grønlandske dagtilbud var meget lavt. Dette er ikke et fokusområde i ECERS-3 og indgår derfor ikke i observationsdata.
- Observation i 3 timer (som fastlagt i ECERS-3) har oplagt sine begrænsninger. Der vil være temaer, som observatørerne med udgangspunkt i ECERS-3 kigger efter og ikke identificerer under observationen, men som fx kan forekomme og finde sted i dagtilbuddet på et andet tidspunkt på dagen eller en af de efterfølgende dage. De ting, der kigges efter under observationen, er ting, der ifølge ECERS-3 bør være til stede eller tilgængeligt for børnene under en 3 timers observation. Alligevel er der med observationen tale om et øjebliksbillede af den praksis, der finder sted på tidspunktet for observationerne, hvilket resultaterne af observationerne skal ses i lyset af. Det afgrænsede tidsrum har dog også den fordel, at tidsrummet er fælles for alle de besøgte dagtilbud, hvilket gør det muligt at sammenligne dagtilbuddene.

Tilstedeværelsen af en observatør i dagtilbuddene:

- Under observationen er det vigtigt, at observatøren påvirker miljøet så lidt som muligt, herunder at observatøren ikke deltager i aktiviteter med børnene eller interagerer med dem. Som observatør er det tilladt at anerkende børnene, hvis de tager kontakt. Under observationerne i de besøgte grønlandske dagtilbud var det tydeligt, at børnene var meget interesserede i observatørernes tilstedeværelse og herunder meget kontaktsøgende. En forklaring på dette kunne være, at de grønlandske dagtilbud ikke i samme grad som fx danske dagtilbud er vant til besøg af fremmede. Omvendt ville børn, der var fordybet i spændende aktiviteter, hurtigt miste interessen

for besøgende, som ikke udviser børnene opmærksomhed. I nogle tilfælde var derfor under observationerne vanskeligt at undgå interaktion i form af besvarelse af spørgsmål fra børnene. Overordnet set er det dog vurderingen, at personale og børn ikke var påvirkede af tilstedeværelsen af observatøren i en sådan grad, at det havde betydning for hverken form eller indhold i den daglige praksis.

Brug af ECERS-3 i en grønlandsk kontekst:

- ECERS-3 er ikke tidligere afprøvet i Grønland og derfor heller ikke valideret i en grønlandsk kontekst. Som belyst er der på et overordnet plan en rimelig overensstemmelse mellem ECERS-3 og formålsbestemmelserne i Inatsisartutlov nr. 16. Det vil sige, at man med ECERS-3 til en vis grad kan indfange lovens formålsbestemmelser på en måde, der kan forudsige effekterne af dagtilbuddet i forhold til børnenes trivsel, læring og udvikling. På nogle punkter er der mindre overensstemmelse, og vurderingen er, at dette vil medføre, at grønlandske dagtilbud, på disse punkter, scorer lavere, end man kunne forvente. Ved en fuld anvendelse af ECERS-3 vil der være brug for forskning i, hvilke sociokulturelle forhold der konstituerer grønlandske dagtilbud, og hvorvidt og hvordan disse forhold medfører en skævvridning af resultaterne.
- I forbindelse med gennemførelsen af observationerne var det som beskrevet i afsnit 2.1 ganske vanskeligt at skaffe tolke. Dette har særligt haft betydning for vurderinger på baggrund af ECERS-3, som relaterer sig til samtaler mellem børn og mellem børn og personale, herunder fx vurderingen af det pædagogiske personales indsats for at udvide børnenes ordforråd.

Konsekvenserne af ovenstående forhold kombineret med det faktum, at der er gennemført observationer på en stue i et relativt mindre antal dagtilbud, er tilsammen, at VIVE har vurderet det uhenigtsmæssigt at anvende de kvantitative ECERS-3 scorer i afrapporteringen og analysen. Vurderingen er, at det er de kvalitative indsigter genereret på baggrund af ECERS-3 og ikke de kvantitative scorer, der er væsentlige og relevante i et anvendelsesorienteret perspektiv. Dette fordi de kvalitative indsigter mere detaljeret bidrager med viden om barrierer og understøttende forhold for kvaliteten af de besøgte grønlandske dagtilbud og på den måde bidrager til identifikationen af områder med potentiale for forbedring.

I denne undersøgelse har certificerede observatører fra VIVE været til stede på en stue i dagtilbuddene og iagttaget såvel børn som det pædagogiske personale. Tabel 2.4 giver et overblik over de dagtilbud, hvor VIVE har gennemført henholdsvis observationer og interview med medarbejdere og forældre. Det ene dagtilbud var en vuggestue, og da ECERS-3 er udviklet til at vurdere børnemiljøer for børn mellem 3-5 år, er der ikke foretaget scoringer i forbindelse med observationen. I stedet er der, som det er tilfældet i forbindelse med de øvrige observationer, taget udførlige noter. Det var ikke muligt at få interview med medarbejdere eller forældre i dette dagtilbud.

I udvælgelsen af dagtilbud til observationer og interview med personale og forældre er der søgt maksimal variation i forhold til repræsentation af større og mindre dagtilbud og dagtilbud i større og mindre byer samt bygder. På trods af variationen repræsenterer observationer på børnehavestuerne samt interview med personale og forældre i de seks udvalgte dagtilbud kun et lille udsnit af dagtilbudsområdet i Grønland. Forventningen er dog, at undersøgelsen bidrager med et godt indblik i, hvordan dagtilbuddene tilgodeser børnenes behov, og herunder – jf. undersøgelsens formål – tilvejebringer konkrete eksempler på den pædagogiske praksis, børnene møder i dagtilbuddene. Desuden viser undersøgelsen, hvordan den pædagogiske praksis understøtter børnenes ret til udvikling og medbestemmelse samt tilvejebringer eksempler på faktorer, der hæmmer/fremmer kvaliteten af miljøet og den pædagogiske praksis i dagtilbuddene.

Tabel 2.4 Gennemførte ECERS-3 observationer samt interview med medarbejdere og forældre

Kommune	Dagtilbud nr.	Dagtilbud type	Observerede stuer	Interviewede medarbejdere	Interviewede forældre
Kommune 2	1	Integreret	1	2	1
Kommune 2	2	Børnehave	1	1	1
Kommune 4	3	Børnehave	1	1	1
Kommune 4	4	Børnehave	1	1	2
Kommune 4	5	Børnehave	1	1	2
Kommune 4	6	Vuggestue	1	-	-
I alt			6	6	7

3 Strukturel kvalitet i de undersøgte dagtilbud i Grønland

Dette kapitel belyser de strukturelle faktorerers betydning for kvaliteten i de udvalgte grønlandske dagtilbud. Strukturel kvalitet er en samlet betegnelse for de rammer og forhold, som den pædagogiske praksis foregår inden for. Forskning viser, at mulighederne for at udvikle dagtilbud med høj kvalitet påvirkes af strukturelle parametre såsom normering, personalets uddannelse, personalestabilitet, ressourcemæssige og fysiske rammer (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014).

I Grønland er der en bevidsthed om, at dagtilbudsområdet er udfordret i forhold til den strukturelle kvalitet, herunder fx i forhold til mangel på pædagogisk uddannet personale, rekruttering og fastholdelse af samt fravær hos det pædagogiske personale. Grønlands Selvstyre har derfor udarbejdet en strategi- og handleplan, som sætter fokus på, hvordan man fremadrettet kan sikre ansættelse, uddannelse, opkvalificering og fastholdelse af fagpersonale i dagtilbuddene. I strategi- og handleplanen er der bl.a. fokus på uddannelse af pædagogisk personale, fastholdelse af det pædagogiske personale i dagtilbuddene samt det psykiske og fysiske arbejdsmiljø i dagtilbuddene (Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, 2017, 2019).

VIVE har undersøgt følgende områder, der har betydning for den strukturelle kvalitet i dagtilbuddene:

- Pædagogisk personale i kommunernes dagtilbud
- Ressourcemæssige rammer for dagtilbuddene
- Fysiske rammer for dagtilbuddene.

Afsnittene belyser de kommunale rammevilkår samt de faktorer, som forvaltningschefer og dagtilbudsledere fremhæver, der enten understøtter eller udgør barrierer for god kvalitet i dagtilbuddene. Dette med henblik på at indkredse, hvordan der i de udvalgte grønlandske dagtilbud arbejdes med at understøtte børnenes ret til udvikling. Denne viden kan bidrage til at give et landsdækkende billede af forholdene på området.

3.1 Pædagogisk personale i kommunernes dagtilbud

Overordnet set viser forskning, at personalets uddannelse har betydning for praksis i dagtilbud og for børnenes udbytte af at være i et dagtilbud (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). Undersøgelser viser, at mindre børnegrupper med højere normeringer, hvor børnegruppen er ledet af en medarbejder med en relevant pædagogisk uddannelse, bl.a. fremmer en højere inklusion af sårbare børn. Pædagogerne udviser en mere varm og stimulerende adfærd og er mindre ordregivende og irettesættende. Ved større grupper med lavere normering og uuddannet personale indtager det pædagogiske personale omvendt i højere grad passive positioner med at overvåge mange børn samtidigt. I disse omgivelser kan nogle af børnene blive mere apatiske eller blive tilbøjelige til at starte konflikter, og det hæmmer deres kognitive udvikling. Ved lavere normeringer sker der også en stigning i sygefraværet blandt personalet, hvilket peger på, at normeringen også kan have betydning for personalestabiliteten (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). Uddannet pædagogisk personale har således en positiv betydning for den strukturelle kvalitet.

Det er i tidligere undersøgelser belyst, at der er udfordringer forbundet med at rekruttere tilstrækkeligt pædagogisk uddannet personale. En kortlægning af dagtilbudsområdet i Grønland gennemført af Epinion i 2017 belyser bl.a. uddannelse og erfaring hos personalet i de grønlandske dagtilbud. Undersøgelsen viser, at halvdelen af personalet på stuerne er ufaglærte pædagogmedhjælpere. Omkring en femtedel er pædagoger, mens en tredjedel udgøres af personer med en anden pædagogisk uddannelse, typisk en 2-årig medhjælperuddannelse (Epinion, 2017). Grønlands Selvstyre har i 2019 gennemført en spørgeskemaundersøgelse, der viser, at der i 2019 manglede ca. 134 uddannede pædagoger i Grønland.

Ifølge landstingsforordningens bestemmelser oprettes dagtilbud som vuggestuer for 0-2-årige, børnehaver for 3-6-årige eller aldersopdelte dagtilbud for 0-6-årige. Bestemmelserne tilsiger endvidere, at dagtilbud opdeles i børnegrupper, hvor der i hver børnehavegruppe maksimalt kan være 20 børn og 12 børn i hver vuggestuegruppe. Hver børnegruppe skal have en personalenormering på minimum 1 pædagog, 1 pædagogisk uddannet og 1 medhjælper (§ 20). Praktikanter og støttepersoner medregnes ikke i normeringen.

Nyere undersøgelser viser, at der særligt for pædagoger historisk set har været udfordringer med at overholde landstingsforordningens bestemmelser. I 2017 var hver anden pædagogstilling besat, og på landsplan manglede der ca. 100 pædagoger for at opnå en dækningsgrad på 100 pct. Dagtilbuddene har således for få pædagoger til at leve op til normeringen i dagtilbud i henhold til landstingsforordningens bestemmelse § 20 (Epinion, 2017). Epinion har i forbindelse med kortlægningen gennemført en fremskrivning for at estimere den fremtidige efterspørgsel på pædagogisk uddannet personale i dagtilbuddene. Fremskrivningen viser, at der som følge af en forventning om, at en større andel af de grønlandske forældre vil vælge at lade deres børn gå i dagtilbud, med al sandsynlighed vil være stigende efterspørgsel på pædagoger i fremtiden (ibid.).

For at sikre den faglige kvalitet i dagtilbuddene er det centralt, at der er personale til at opfylde normeringen. Normeringen er ligeledes central for at fastholde personalet i deres stillinger. Derudover kan sygefravær påvirke den daglige normering, hvorfor højt sygefravær også kan have en betydning for kvaliteten i dagtilbuddene. I det følgende præsenteres analysen af de kommunale forvaltningschefer, udvalgte dagtilbudsledere og medarbejders oplevelser af henholdsvis rekrutteringssituationen i dagtilbud, mulighederne for at fastholde personalet i dagtilbuddene samt sygefraværets betydning for kvaliteten i dagtilbuddene.

3.1.1 Rekruttering

En del af interviewet med kommunale forvaltningschefer, dagtilbudsledere og medarbejdere har fokuseret på deres oplevelse og vurdering af rekrutteringsmulighederne af pædagogisk uddannet personale og betydningen heraf. Herunder er forskelle og ligheder på tværs af kommunerne undersøgt, samt om der er særlige lokale og/eller geografiske forhold med betydning for muligheden for at rekruttere uddannet personale.

I en spørgeskemaundersøgelse gennemført af Grønlands Selvstyre i 2019 er dagtilbudslederne i Grønland blevet spurgt, om de oplever rekrutteringsudfordringer. Undersøgelsen viser, at 51 pct. af dagtilbudslederne oplever at have svært ved at rekruttere pædagoger til deres dagtilbud, mens 43 pct. ikke oplever udfordringer. Sammenlignet med tidligere undersøgelser tyder det på, at det er blevet lettere at rekruttere pædagoger. Selvom rekrutteringen stadig er en udfordring, er udfordringen mindre end tidligere (Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, 2019).

Manglen på pædagogisk uddannet personale bekræftes både af forvaltningscheferne, pædagogiske konsulenter, dagtilbudsledere og medarbejdere, som VIVE har interviewet. Alle oplever at have udfordringer med at rekruttere personale til dagtilbuddene. I 13 ud af 15 dagtilbud oplever man udfordringer med at rekruttere pædagoger. I et dagtilbud oplever man udfordringer med at rekruttere pædagogisk uddannede socialhjælpere, mens man i det sidste dagtilbud på nuværende tidspunkt ikke har udfordringer med rekruttering. Dagtilbudslederen i dette dagtilbud fortæller dog, at det tidligere har været en udfordring. Kun i et enkelt dagtilbud har man således det antal pædagoger, normeringen foreskriver. I seks af dagtilbuddene er den eneste pædagoguddannede ansatte dagtilbudslederen selv. I disse dagtilbud er der mellem 15 og 72 børn, og der mangler mellem en og fire uddannede pædagoger i hvert af dagtilbuddene.

Jeg er den eneste uddannede pædagog. [...] Det er vanskeligt at være den eneste faglærte socialpædagog og arbejde for så mange børn samt forældre. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Vi har svært ved at ansætte sådan rigtig pædagoguddannede, fordi når vi hænger opslag op internt og lokalt, så er der ikke så mange ansøgere, fordi vi er for langt væk, og så ved de ikke så meget om os. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Dette billede bekræftes af forvaltningscheferne, der endvidere giver udtryk for, at det er sværere at rekruttere pædagogisk uddannet personale til bygderne end til byerne. I flere af kommunerne har man bygder med dagtilbud uden pædagogisk personale. Oplevelsen er, at det er lettere at tiltrække barne- og socialhjælpere til bygderne end til byerne, og i nogle bygder består dagtilbuddene af dagplejere, hvilket ofte er ufaglærte medarbejdere eller barne- eller socialhjælpere.

Vi har i en del år ikke haft pædagoger i en bygd. For det første skal de jo have en vakant bolig at bo i. For det andet er det lidt dyrere at bo i en bygd, da de varer, de har, er lidt dyrere end dem, vi kan købe her i byen. (Forvaltningschef, kommune 3)

Der er forskellige forklaringer på, hvorfor det er svært for dem at rekruttere uddannet personale. Flere dagtilbudsledere oplever, at der ikke er ansøgere til de stillinger, de slår op, og derfor er der ofte mange genopslag af ubesatte stillinger. En general udfordring er, at pædagogisk uddannet personale finder andre og bedre lønnede job. En forvaltningschef fortæller, at det generelle uddannelsesniveau i Grønland er relativt lavt, og at pædagoguddannede derfor kan være attraktive i mange forskellige jobs. Man ser derfor eksempler på pædagoguddannede, der får job i styrelser og i departementet. Flere dagtilbudsledere oplever, at vilkårene og overenskomsten for pædagogisk uddannet personale ikke gør det attraktivt at arbejde som pædagog, og at det derfor er svært at motivere folk til at uddanne sig og til at arbejde som pædagoger. Dette bekræftes af nogle af forvaltningscheferne, der fortæller, at man ser eksempler på pædagoguddannede, der arbejder som ufaglærte i andre brancher, fordi de kan få en bedre løn.

Der er 62 pct. af den voksne grønlandske befolkning, som ikke har nogen uddannelse over folkeskoleniveau. Det betyder, at næsten lige meget, hvilken uddannelse, du har, så vil du kunne rekrutteres til mange forskellige jobs. Det vil sige, at hvis du er uddannet pædagog, så kan du godt komme til at sidde henne i en styrelse eller i et departement. (Forvaltningschef, kommune 2)

Lønnen er en udfordring forstået på den måde, at vi har personale – også faglært – som søger hen i Brugsen for at stå henne i bageren, fordi det giver mere i løn osv. Så det er en udfordring. (Forvaltningschef, kommune 2)

Af specifikke udfordringer nævner både forvaltningschefer og flere ledere af dagtilbud bolig-mangel som en del af forklaringen på, at de ikke kan få ansøgere til deres stillinger. En dagtilbudsleder fortæller, at det er umuligt at få bolig i byen, efter at man har lukket to bygder i nærheden. Man kan derfor ikke skaffe boliger til de ansatte, og dette vanskeliggør rekrutteringen af pædagoger. Enkelte dagtilbudsledere oplever også, at pædagogisk uddannet personale fravælger at ansøge stillinger i bestemte bygder, da deres medfølgende ægtefælle ikke kan få job i bygderne. En anden udfordring er, at man oplever en generel fraflytning fra bygderne. Oplevelsen er, at pædagoger fx ikke ønsker at flytte til bygderne, fordi de oplever, at der er bedre levevilkår i byerne, og at det samtidig er dyrere at bo i bygderne. Dette er også en af årsagerne til, at nyuddannede fravælger at søge stillinger i bygderne. Både forvaltningschefer og dagtilbudsledere giver udtryk for et ønske om, at der kunne gives et tillæg til pædagoger, der tager job i de bygder, hvor der mangler pædagoger, samt at man, som det er tilfældet på folkeskoleområdet, kan tilbyde kompensation for boligudgifter.

Jeg er den eneste, der er uddannet som pædagog. [...] Når der er jobopslag, kommer der ikke ansøgere på grund af boligmangel. Der er ellers pædagoger her, men de arbejder andre steder. Det kan måske være på grund af for lav løn. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

De interviewede forvaltningschefer har taget forskellige initiativer, men har endnu ikke fundet en løsning på rekrutteringsudfordringerne. I en kommune har man på kommunalt plan forsøgt forskellige rekrutteringsstrategier. Man har sat fokus på rekrutteringsudfordringerne i medierne, man har stillet boliger til rådighed til pædagoger, der søger de vakante stillinger, samt forsøgt at give tillæg til ansatte i bygderne. Oplevelsen er, at de forskellige tiltag ikke har den tilstrækkelige effekt. En anden løsning er at opfordre medarbejdere, der ikke har en pædagogisk uddannelse, til at tage den decentrale pædagoguddannelse i Grønland. Både forvaltningschefer og dagtilbudsledere italesætter dog, at udfordringen ved dette er, at det tager 4 år, hvor de pågældende medarbejdere vil mangle i hverdagen. Flere dagtilbudsledere har oplevet at måtte rekruttere ufaglærte medarbejdere, som følge af at flere af deres medhjælpere startede på den decentrale pædagoguddannelse.

Jeg har nogle faste, som har været her i en del år. [...] De er ikke uddannet. Og når de har været her i alt for mange år, så begynder jeg at udfordre dem, om de ikke snart skal tage en uddannelse. Nu holder jeg lidt igen med at sige det, fordi sidste år, der sendte jeg tre afsted, og jeg manglede folk så meget. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Det er ved at blive et problem, det har det ikke været før (at rekruttere medhjælpere, red.). Fordi de går hen og uddanner sig som pædagoger. Det gjorde de her sidste år. Der var lige seks, der røg (medhjælpere, red.), der gik hen og blev uddannede. Og det kunne mærkes. Så der måtte vi sætte ufaglært personale ind. (Dagtilbudsleder, kommune 3)

Heller ikke dagtilbudslederne oplever at have fundet en god løsning på rekrutteringsudfordringerne. Nogle steder har man valgt at ansætte to socialhjælpere for hver pædagog, der mangler, for at kompensere for manglen på uddannede pædagoger. Andre steder oplever man, at der kun sjældent er grønlandske ansøgere til de vakante pædagogstillinger, hvorfor man også søger pædagoger fra Danmark, hvorfra der indimellem kommer ansøgninger. At dagtilbudslederne som kompensation for manglende pædagoger ansætter flere ufaglærte pædagogmedhjælpere bekræftes i en undersøgelse fra Det Grønlandske Selvstyre. Undersøgelsen viser, at

dækningsgraden for andet pædagogisk personale, både i byer og bygder, i 2017 var over 100 pct. (Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, 2019). Med andre ord er der i dagtilbuddene ansat mere pædagogisk personale, end der er normeret i landstingsloven, hvilket indikerer, at manglen på pædagoger søges opvejet ved at hyre flere med anden uddannelsesbaggrund. Selvom dagtilbuddene ansætter medarbejdere med en anden uddannelsesbaggrund, oplever de stadig, at det er svært at rekruttere den nødvendige arbejdskraft.

Dagtilbudslederne oplever forskellige faglige konsekvenser forbundet med ikke at kunne rekruttere pædagogisk uddannet personale.

Det er svært at få en eller anden form, for en daginstitution, få ordentlig retning ind og arbejde målrettet pædagogisk med børnene. (Forvaltningschef, kommune 2)

En dagtilbudsleder, som er den eneste uddannede pædagog i det dagtilbud, hun er leder for, italesætter at mangle pædagoguddannede at samarbejde og sparre med. Dagtilbudslederen har et godt samarbejde med sine medarbejdere og har haft det i mange år, men lederen oplever alligevel at mangle en pædagogfaglig kollega at arbejde tæt sammen med. Andre dagtilbudsledere oplever, at det kan være udfordrende at arbejde sammen med mange ufaglærte, da de ufaglærte medarbejdere har meget begrænset indsigt i pædagogfagligheden og i at arbejde pædagogisk i dagtilbud.

Jeg mangler nogle personer, der er pædagoguddannede, som jeg kan samarbejde med. Selvom jeg er den eneste pædagog, har jeg et godt samarbejde med medarbejderne, som har været her i mange år. Vi kører rigtig godt, men alligevel mangler jeg medpædagoger, hvor vi kan have et tæt samarbejde. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Det er også udfordrende at arbejde sammen med ufaglærte medarbejdere, det er meget begrænsende i forhold til pædagogiske ting. (Dagtilbudsleder, kommune 4)

Enkelte dagtilbudsledere italesætter, at det at have ansat uddannede pædagoger ikke er ensbetydende med, at pædagogerne er dygtige pædagoger. Der er også enkelte dagtilbudsledere, der oplever, at de uddannede pædagoger mangler kompetencer. Oplevelsen er, at det både handler om, at de pædagoger, der uddannes i Grønland, ikke altid har de nødvendige kompetencer, og om, at nogle af de pædagoger, der uddannes, har nogle personlige udfordringer, der gør, at de har begrænset fokus på deres arbejde. En dagtilbudsleder oplever således at have en del børn med forskellige udfordringer, som man gerne vil give bedst mulige chancer for at kunne klare sig i skolen, men som medarbejderne ikke har kompetencerne og ressourcerne til at arbejde med. Det kan have den konsekvens, at børnene ikke udvikles så meget, som de kunne. Flere dagtilbudsledere oplever således et dilemma forbundet med at mangle personale og ikke at kunne finde nye egnede medarbejdere og på den baggrund ansætte medarbejdere, der ikke har tilstrækkelige kompetencer. I nogle dagtilbud har man forsøgt at rekruttere pædagoger fra Danmark. Erfaringen er, at pædagoger fra Danmark har en stærk faglighed, men omvendt giver det udfordringer i forhold til det grønlandske sprog. Oplevelsen er, at det ikke nytter at få medarbejdere med en høj faglighed til dagtilbuddet, hvis personalet ikke kan tale med børnene.

[...] Vi mangler rigtig meget personale, så vi bliver nødt til at fastholde folk, selvom de ikke er egnede, og selvom de har meget fravær. Så det handler rigtig meget om at få dagen til at hænge sammen ud fra dem, der er mødt på arbejde. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Det giver nogle faglige muligheder (med uddannede pædagoger fra Danmark red.), fordi den danske uddannelse er væsentligt stærkere fagligt end den grønlandske. Det giver også nogle ulemper, fordi så er der medarbejdere, som ikke er særlig gode til grønlandsk. [...] Men ja, det er et dilemma at overveje hele tiden, for det nytter ikke at få en hel masse faglighed ind, hvis de ikke kan tale med børnene. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Udfordringerne med at rekruttere pædagogisk uddannet personale har ifølge flere forvaltningschefer, dagtilbudsledere og medarbejdere direkte konsekvenser for den faglige kvalitet og for børnene i dagtilbuddene. Nogle oplever, at arbejdsopgaver bliver forsinkede, at man handler langsommere på børn, der ikke udvikler sig alderssvarende, og at man ikke kan gennemføre de planlagte pædagogiske aktiviteter og dermed, at børnegruppen ikke tilbydes så stærke og kvalificerede indsatser, som man kunne ønske sig. En forvaltningschef giver ydermere udtryk for, at de aktiviteter, der gennemføres, ikke nødvendigvis altid er lige pædagogisk udviklende. Dette bekræftes af flere medarbejdere i dagtilbud, som oplever, at nogle dage handler mere om overlevelse, og at indsatsen disse dage kommer til at bære mere præg af pasning end af pædagogisk udvikling. Selv når der er pædagogisk uddannet personale i dagtilbuddene, oplever medarbejderne, at personalemanglen har direkte konsekvenser for den faglige kvalitet, fordi der er for få medarbejdere på stuerne til, at de pædagogiske aktiviteter kan gennemføres med kvalitet.

Ja, det er kvaliteten, det går ud over. At vi ikke har de pædagoger, vi skal have. [...] dem, der er tilbage, kan ikke lave det ideelle pædagogiske arbejde. Den tidlige indsats, forældresamtaler, sådan nogle ting. De (børnene, red.) bliver kun passet. Der er ikke den der pædagogisk udviklende... eller selvfølgelig er det det. Men hvis der havde været en pædagog på hver stue, så ville det have været godt. (Forvaltningschef, kommune 3)

Noget af det, som der bliver udfordringer, når vi mangler noget pædagogfaglighed, det er jo, at de aktivitetstilbud, der bliver stillet til rådighed for børnene, ikke nødvendigvis er på det niveau, vi godt kunne tænke os, at det var. Det er ikke der, hvor vi måske alle dage kan kalde det lige pædagogisk udviklende og lige understøttende af barnets udvikling. (Forvaltningschef, kommune 2)

Blandt de interviewede er oplevelsen, at det gør en positiv forskel for børnenes udvikling og kompetencer, at der er dygtige pædagogisk uddannede medarbejdere i dagtilbuddene. I en børnehave har man fx valgt at hjælpe byens vuggestue, der manglede pædagogisk uddannet personale, da man erfarede, at de børn, der kom til børnehaven fra vuggestuen, ofte ikke havde en alderssvarende udvikling.

Dette er i overensstemmelse med, at forskning viser, at uddannet personale er bedre til at udføre pædagogisk praksis af høj kvalitet og stimulere læringsmiljøer, hvori børn kan udvikle sig, både socialt og kognitivt. I forskningen er det belyst, at personale med en relevant uddannelse bruger relativt mere tid sammen med børnene og er bedre til at omsætte viden til praksis, hvilket har en positiv effekt på børnenes sociale, følelsesmæssige og kognitive udvikling. Forskning finder også, at erfaring ikke kan erstatte en grunduddannelse (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). Forventningen er, at pædagogfaglige kompetencer er afgørende for at sikre pædagogisk kvalitet i dagtilbuddene og derfor også, at ansættelse af flere socialhjælpere for at kompensere for manglen på pædagoguddannede, ikke kan erstatte uddannede pædagoger.

Samlet set peger både forvaltningschefer, dagtilbudsledere og medarbejdere på, at manglen på pædagogisk uddannet personale har en direkte konsekvens for den faglige kvalitet og børnene i dagtilbuddet. Det kan være svært at gennemføre pædagogisk udviklende aktiviteter i en presset hverdag, og der bliver handlet langsommere på børn, der ikke udvikler sig alderssvarende.

3.1.2 Fastholdelse

I 2019 er der gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt det pædagogisk uddannede personale i dagtilbud i Grønland, hvor pædagogerne er spurgt ind til, om de forventer at være i deres nuværende stilling om 2 år. Her svarer 22 pct., at de ikke forventer at være i stillingen, mens 38 pct. svarer, at de ikke ved det. Samlet set er ca. 60 pct. altså i tvivl om, hvorvidt de er i stillingen om 2 år (Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, 2019). De pædagoger, der ikke forventer eller ikke ved, om de vil være i deres nuværende stilling om 2 år, er blevet bedt om at angive årsagerne til dette. Her svarer 60 pct., at lønniveauet er den største årsag, mens 37 pct. angiver henholdsvis mulighederne for faglig udvikling og stor udskiftning i personalegruppen som årsager.

Kortlægningen foretaget af Epinion viser, at forvaltningscheferne i de grønlandske kommuner oplever, at både uddannede pædagoger og øvrigt personale kan være vanskelige at fastholde i deres stilling, da de faglærte pædagoger er særligt eftertragtede medarbejdere. Både i forhold til andre pædagogiske stillinger, men også til stillinger, hvor kerneopgaven ikke er pædagogik, men eksempelvis ledelse og udvikling. De ufaglærte er ligeledes eftertragtede, da der altid er mangel på personale til pædagogiske stillinger. Derfor kan de fristes af nye udfordringer, hvis de møder problemer i deres nuværende stilling (Epinion, 2017).

Epinions undersøgelse viser også, at lønniveau og strukturer på dagtilbudsområdet har indflydelse på muligheden for at fastholde personalet. For det første, fordi pædagogerne kan få højere løn ved at arbejde i folkeskolen og på døgninstitutionerne. For det andet, fordi det ikke kan betale sig lønmæssigt for erfarne pædagogmedhjælpere at tage den decentrale socialpædagoguddannelse, der udbydes i Grønland (Epinion, 2017). Som et led i Grønlands Selvstyres strategi- og handleplan er der derfor udarbejdet en lønstatistik, der viser lønniveauet for pædagoger på dagtilbuds- og døgninstitutionsoverområdet. Lønstatistikken udarbejdet af Grønlands Statistik viser, at en pædagog kan forvente at tjene ca. 175.000 kr. mere ved at arbejde i en døgninstitution end i et dagtilbud og ca. 85.000 kr. mere om året ved at arbejde på en skole (Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, 2019).

Forvaltningscheferne i de grønlandske kommuner fremhæver desuden, at placeringen af pædagogseminariet og de decentrale pædagoguddannelser har stor betydning for fastholdelse. Kommunerne har generelt lettere ved at besætte stillinger i Iluissat, hvor pædagogseminariet ligger, eller i byer, hvor der er decentrale pædagoguddannelser. Dette skyldes, at de studerende under studier får en omgangskreds i byen og ofte stifter familie, hvorfor de får en tilknytning til byen (Epinion, 2017).

Interviewene med de kommunale forvaltningschefer og udvalgte dagtilbudsledere viser, at hovedparten af både forvaltningscheferne og dagtilbudslederne oplever at have stabile medarbejdere i dagtilbuddene, og flere dagtilbudsledere italesætter, at de er stolte over at have en stabil medarbejdergruppe.

Medarbejderne er stabile. Det er meget sjældent, at nye medarbejdere stopper. Der er flere stabile. Det, jeg har lagt mærke til, er, at det mest er dem (dem, der

stopper, red.) der tænker, at de vil arbejde her kun i mellemtiden, men uden at nævne, at det er det, de vil gøre. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Jeg er meget stolt som leder over, at medarbejderne kommer stabilt på arbejde og har viljen til at arbejde for børnene. (Dagtilbudsleder, kommune 3)

Der er dog også dagtilbudsledere, der oplever ustabilitet i medarbejdergruppen. Årsagerne til medarbejderes jobskifte er forskellige. En forvaltningschef italesætter, at Grønland historisk er præget af en nomadekultur, hvor befolkningen flytter meget rundt, og at dette stadig i nogen grad smitter af på særligt den ufaglærte del af befolkningen. Dette ses som en af forklaringerne på jobskifte blandt de ufaglærte medarbejdere i dagtilbud. I forhold til det pædagogisk uddannede personale er det oplevelsen, at mange ledige stillinger inden for pædagogfaget i sig selv foranlediger jobskifte. Erfaringen fra skoleområdet er, at man oplevede mange jobskifte, indtil man fik alle ledige stillinger besat. Oplevelsen blandt dagtilbudsledere er, at mange ledige stillinger inden for pædagogfaget gør det let for pædagogerne at finde andet job, hvis de oplever utilfredshed med deres nuværende stilling. Flere dagtilbudsledere har fx oplevet medarbejdere, som skifter job, som følge af at lederen har stillet nye krav eller har blandet sig for meget i den daglige praksis. Forhåbningen er, at flere besatte stillinger vil foranledige mindre jobskifte blandt pædagoger.

Da jeg startede som leder her, har jeg oplevet flere medarbejdere, der vil bestemme selv over deres arbejde. [...] Jeg har brugt meget tid og kræfter for at gøre det bedre som leder. Jeg har brugt meget tid på det, og der er flere medarbejdere, som er stoppet, fordi de ikke vil samarbejde om det. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

En anden strategi for fastholdelse er at stille boliger til rådighed for personalet, som også anvendes som rekrutteringsstrategi, da medarbejderne så mister deres bolig, hvis de siger deres job op.

I øjeblikket kan du jo som pædagog sige dit job op den ene dag og have et nyt job den anden dag. [...] Så det gør, at rotationen godt kan blive lidt højere der. Så jeg håber, at nu når vi har fået færre vakante stillinger på dagtilbudsområdet, at der er mindre rotation. En anden ting, der også kan have indflydelse, det er, at når man bliver ansat et sted, så skaffer arbejdsgiver også en bolig til en. Og når vi så har fået flere pædagoger, der har en bolig med deres arbejde, så betyder det også, at hvis de stopper på deres arbejdsplads, så mister de deres bolig. (Forvaltningschef, kommune 2)

Både for gruppen af faglærte og ufaglærte medarbejdere, der skifter job, opleves løn at have betydning. Årsagen til jobskifte kan således også være foranlediget af, at man kan få et job med en bedre løn enten som ufaglært i en anden branche eller som uddannede medarbejdere inden for ledelse eller udvikling. Dette er i overensstemmelse med fundene omkring årsager til jobskifte eller potentielt jobskifte blandt pædagogisk personale i både Epinions undersøgelse fra 2017 og Grønlands Selvstyres undersøgelse fra 2019.

Som opfølgning på Epinions kortlægning af førskoleområdet i Grønland i 2017 udarbejdede Grønlands Selvstyre i 2017 en strategi- og handleplan for dagtilbudsområdet, som efterfølgende er blevet opdateret på baggrund af Grønlands Selvstyres egen opfølgende undersøgelse. En af anbefalingerne i strategi- og handleplanen er, at der udarbejdes lokale kommunale

strategier for ansættelse, tiltrækning og fastholdelse af pædagogisk personale, herunder særligt i byggerne. Kommunernes indsats for fastholdelse er central, da dagtilbuddene har svært ved at rekruttere og fastholde personalet (Epinion, 2017). På tidspunktet for VIVEs interview fremgår det, at ingen af kommunerne har udarbejdet egentlige fastholdelsesstrategier. Enkelte henviser til kurser samt efter- og videreuddannelse som en strategi for fastholdelse og herunder, at der på nationalt plan er afsat mange midler til kursusaktiviteter for medarbejdere i dagtilbud. Udfordringen ved både kurser og efter- og videreuddannelse som strategi for fastholdelse italesættes dog både af flere dagtilbudsledere og medarbejdere i dagtilbud som en udfordring, da medarbejdere, der er på kurser, eller som videreuddanner sig, vil mangle i praksis og dermed sætte yderligere pres på de dagtilbud, som allerede er præget af personalemangel.

Samlet set kan personaleomsætningen i dagtilbuddene have forskellige konsekvenser. Nogle oplever, at det i dagtilbud med stor medarbejderomsætning kan være svært at få en ordentlig retning på det pædagogiske arbejde. Andre dagtilbudsledere giver udtryk for at være gået på kompromis i forhold til at stille krav til personalet, alene for at undgå opsigelser, samt i nogle tilfælde at opleve sig nødsaget til at beholde personale, som man egentlig gerne ville af med, fx grundet meget fravær eller manglende kompetencer. Derudover er processen omkring rekruttering af nye medarbejdere omkostningsfuldt, samtidig med at det mindsker tiden med børnene, når der skal oplæres nyt personale. En anden konsekvens er, at forældre og børn skal forholde sig til mange forskellige medarbejdere på et år, hvilket skaber utryghed både hos børn og personale.

3.1.3 Sygefravær

En af de årsager til jobskifte, som personalet i Epinions undersøgelse fremhæver, er dagtilbud, der er presset på personalesiden grundet opsigelser og/eller sygemeldinger. Det betyder, at de tilbageværende medarbejdere må løfte en større arbejdsbyrde. Det kan medføre, at personalet ikke leverer den samme pædagogiske indsats til utilfredshed for forældre til børn i dagtilbuddet. Her risikerer de tilbageværende medarbejdere og ledere at blive genstand for kritik, derfor kan medarbejdere i disse dagtilbud opleve en utilstrækkelighed, der får dem til at søge nyt arbejde. VIVE har derfor gennem interview med de kommunale forvaltningschefer, udvalgte dagtilbudsledere og medarbejdere undersøgt, hvor stort et sygefravær, man oplever i dagtilbuddene, og om man har iværksat strategier for at mindske sygefraværet. Derudover er det undersøgt, hvad de oplevede konsekvenser ved sygefravær er, herunder også gennem interview med forældre til børn i udvalgte dagtilbud.

Ifølge de kommunale forvaltningschefer er håndtering af medarbejdernes sygefravær en ledelsesopgave i de enkelte dagtilbud. Medarbejderes sygefravær registreres i det enkelte dagtilbud, og forvaltningscheferne kan derfor kun følge op på det samlede sygefravær på dagtilbudsområdet ved at indhente data fra de enkelte dagtilbud. Forvaltningscheferne har derfor ikke noget samlet overblik over sygefraværet i dagtilbuddene i deres egen kommune, men fortæller, at de ikke har indtryk af, at der er forskel på sygefraværet i byer og i bygger.

Den enkelte institution følger op på sygefraværet. Vi har desværre ikke noget vel-fungerende system til at kunne lave den type af ledelsesmæssig opfølgning. (Forvaltningschef, kommune 2)

Personalefraværsopgaven er lederens opgave (dagtilbudslederen, red.). Vi har en regel om at indkalde til samtale med dem, som har for meget fravær. (Forvaltningschef, kommune 4)

Enkelte kommuner har dog gennem en årrække i kommunalt regi arbejdet på at nedbringe sygefraværet på de kommunale arbejdspladser. De har udarbejdet en procedure for registrering og opfølgning på sygefravær, bl.a. ved, at de lokale personaleledere skal afholde samtaler med medarbejdere med højt sygefravær. Da det primære arbejde med sygefravær sker i det enkelte dagtilbud, er dagtilbudslederne i interviewene spurgt til deres oplevelse af sygefraværet i det dagtilbud, de er leder for, samt hvilke initiativer, de har taget for at mindske sygefraværet. Dagtilbudslederne er også spurgt til, hvordan de håndterer, når der er fravær blandt personalet, om det er muligt for dem at finde vikarer, samt hvordan det påvirker børnene og det pædagogiske arbejde, at der er udskiftninger i personalet.

Flere af dagtilbudslederne oplever i udgangspunktet at have ret stabile medarbejdere, der møder stabilt på arbejde, og som har viljen til at arbejde med børnene. Disse dagtilbudsledere oplever, at sygefraværet er begrænset og typisk finder sted i perioder, hvor der er influenza-epidemi i byen eller bygden. Enkelte medarbejdere oplever, at de selv er markant mere syge efter at være påbegyndt arbejde i dagtilbud. Årsagen til dette er ifølge medarbejderne, at mange børn sendes syge i dagtilbud og derfor smitter personalet. Der er dog også dagtilbudsledere, som oplever, at nogle medarbejdere har mere fravær end andre, og at sygefraværet forekommer hos enkelte mindre stabile medarbejdere. Dette er typisk medarbejdere, som har nogle personlige udfordringer. Fordi det drejer sig om få medarbejdere med et højt sygefravær, er erfaringen, at det er muligt for dagtilbudslederen at følge individuelt op på disse medarbejders fravær. Enkelte steder vurderer man, at det er nødvendigt at fastholde medarbejdere, selvom de har meget fravær, alene fordi det er svært at rekruttere nye medarbejdere.

Det kommer meget an på, hvilken person, man ansætter. Nogle gange har vi ansat flere personer, som viste sig at have mange personlige problemer, og så følger der mere sygefravær og ustabilitet. (Dagtilbudsleder, kommune 5)

Flere dagtilbudsledere oplever, at der over årene er sket en ændring, hvor medarbejdernes sygefravær er faldet. Tidligere kunne man opleve medarbejdere, som ikke kom på arbejde i slutningen af måneden, når der var udbetalt løn. Kun enkelte giver i interviewene udtryk for, at dette stadig kan finde sted. Flere steder har man, som tidligere nævnt, arbejdet aktivt med nedbringelse af medarbejdernes fravær både på kommunalt plan og på dagtilbudsniveau, og det oplever man virker. I flere dagtilbud noterer man medarbejdernes fravær, og hvis der er medarbejdere, som har meget fravær, indkaldes de til en trivselssamtale eller en sygefraværssamtale. I samtalerne undersøges det, om medarbejdernes fravær har noget med arbejdspladsen at gøre, eller om det relaterer sig til medarbejdernes privatliv. Flere dagtilbudsledere taler også med medarbejderne om sygefraværet og udviklingen i sygefraværet på månedsbasis på personalemøderne. Nogle dagtilbudsledere inddrager personalegruppen i snakke om, hvordan dagtilbuddet kan blive endnu bedre til at minimere sygefraværet, og en enkelt leder gør meget ud af at motivere medarbejderne ved at lykønske de medarbejdere, der har været på arbejde alle dage en hel måned. Både de individuelle samtaler og samtalerne på personalemøderne bruges til at tale med medarbejderne om proceduren ved sygemelding samt til at motivere medarbejderne til at møde på arbejde ved at minde dem om, at det går ud over kollegaerne og børnene, hvis der er meget sygefravær. Det sidste opleves særligt vigtigt, da oplevelsen er, at der kan opstå en negativ spiral, hvor meget sygefravær sætter de medarbejdere, der er på arbejde, under pres, hvilket kan aflede flere sygemeldinger og stress.

Vi arbejder rigtig meget med sygefravær. Vi gør sådan, at hvis folk har været væk i 3 dage på en måned, så bliver de indkaldt til en trivselssamtale for at finde ud af,

om det handler om arbejdet, og om der er noget, vi kan ændre. (Dagtilbudsleder, Kommune 2)

Vi er begyndt at registrere alt fravær. Vi indkalder til personalesamtaler og minder dem om, hvad målet er, og forklarer dem hvorfor. Vi holder også omsorgssamtaler. (Dagtilbudsleder, kommune 4)

Sidste år havde vi et voldsomt fravær. Det handler jo om, at der var rigtig meget sygdom. Og når der er rigtig meget sygdom og ikke nogen vikarer, så dem, der er tilbage, de bliver rigtig stressede. Og den stress, den sætter sig som kollision, plus vi havde et par stykker, som gik ned med stress. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Erfaringen er, at opfølgningen på sygefraværet har en positiv virkning, men at opfølgningen skal være kontinuerlig, for at virkningen er vedvarende. Derudover er det vigtigt, at dialogen om sygefravær skal tages op igen, når der kommer nye medarbejdere eller afløsere i dagtilbuddene. Flere dagtilbudsledere oplever, at kulturen omkring sygefravær er ændret hos medarbejderne, og at den eksisterende kultur har en positiv afsmittende effekt på nye medarbejdere.

3.1.3.1 Håndtering af sygefravær i dagligdagen

I dagtilbuddene anvendes der forskellige strategier for at håndtere fravær blandt medarbejderne i den daglige praksis. Hovedparten af dagtilbudslederne giver udtryk for, at de i udgangspunktet forsøger at håndtere medarbejderes fravær internt ved at reorganisere personalet på stuerne. Udgangspunktet er at efterleve kravene om, at der skal være en pædagog, en pædagogisk uddannet og en medhjælper til en børnegruppe (§ 20). Flere af dagtilbudslederne fortæller, at de i første omgang ser, om alle børnene i børnegrupperne møder op. Hvis der er fravær blandt børnene i en børnegruppe, kan man flytte en medarbejder fra børnegruppen til de børnegrupper, hvor der mangler personale. Dagtilbudslederne flytter på den måde medarbejderne rundt til de børnegrupper, der mangler personale. Flere dagtilbudsledere giver udtryk for, at der er et godt samarbejde personalet imellem, og at medarbejderne ved, hvordan de skal fordele opgaverne imellem sig, når der mangler personale. Dette bekræftes i interviewene med medarbejderne. Flere medarbejdere fortæller, at der er et godt internt samarbejde i dagtilbuddet, hvor man hjælper hinanden med opgaverne, når der er fraværende medarbejdere. Ønsket hos en del ledere og medarbejdere er i videst mulig udstrækning at undgå, at der kommer fremmede i form af vikarer i dagtilbuddet. Derfor tilkalder man de fleste steder kun vikarer, hvis det er yderst nødvendigt for at have tilstrækkeligt personale til at tage sig af børnene og for at undgå, at de medarbejdere, der er på arbejde, ikke slides op. Der er dog også dagtilbudsledere, der dagligt oplever udfordringer med at sikre tilstrækkeligt personale. En dagtilbudsleder fortæller, at det indimellem er nødvendigt gøre brug af rengøringsassistenten som medhjælper, da kommunen ikke har en vikarkonto, og et andet dagtilbud har gjort brug af medhjælperen som køkkenassistent. Andre dagtilbudsledere oplever, at virkeligheden til tider er, at de stort set hver dag starter dagen med at tage stilling til, hvordan de bedst får dagen til at hænge sammen med det fremmødte personale, og herunder at tilkalde vikarer.

Vi bliver nødt til at hjælpe hinanden inde i huset, da vi ikke har en vikarkonto. Vi bruger vores rengøringsassistent som medhjælper. Vi kan også flytte rundt fra stue til stue, det kommer an på, hvor mange børn der er. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Vi tager ikke så mange vikarer ind, da der plejer at være konsekvenser for børnene, når der er vikar. Derfor hjælper vi hinanden her i huset. Når der ikke er så

mange børn i den ene stue, plejer en af medarbejderne at flytte til den anden stue. Når det ikke kan lade sig gøre, plejer jeg at være på stuen. Børnene bliver forvirrede og urolige, når der er vikarer, derfor bruger vi ikke vikarer ret meget. Men vi bruger dem, når det er nødvendigt. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Flere dagtilbudsledere giver udtryk for, at de helst vil gøre brug af pædagogisk uddannede vikarer eller vikarer, som har erfaring med at arbejde i dagtilbud, men at der er rift om dem i en tid, hvor arbejdsløsheden i Grønland er historisk lav. Udfordringen for flere af dagtilbudslederne er derfor, at det kan være ganske vanskeligt at skaffe vikarer, når der er behov for det. Enkelte oplever også, at tilkaldte vikarer ikke dukker op, eller at vikarer, der har skrevet sig på vikarlisten til dagtilbuddet, alligevel ikke kan, når man ringer efter dem. Dagtilbudsledere fortæller, at der er forskellige årsager til, at det kan være vanskeligt at finde vikarer, og at det også kan variere over tid, om det er sværere eller lettere. Nogle oplever, at vejret kan have en betydning i den forstand, at vikarer ikke ønsker at komme på arbejde, når det er stormvejr. Andre oplever, at det er vanskeligere at skaffe vikarer sidst på måneden, hvor der er udbetaling af løn. I en kommune er der en kommunal regel om, at kommunale medarbejdere ikke må ryge i arbejdstiden, hvilket har den konsekvens, at der er flere, som ikke ønsker at arbejde som vikarer der. De fleste af de vikarer, dagtilbuddene har mulighed for at bruge, er ufaglærte. Nogle steder gør man brug af unge, der holder pause fra ungdomsuddannelser, og derfor er det i nogle tilfælde lettere at skaffe vikarer i ferieperioder.

Der er mange vikarer, der kommer og skriver sig på (vikarlisten, red.), som man alligevel ikke kan få fat på, når man ringer til dem. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Det kommer meget an på, hvilke dage det er (om det er muligt at finde vikarer, red.). Det er meget svært at finde vikarer i slutningen af måneden, når der er udbetaling af løn. (Dagtilbudsleder, kommune 5)

Både dagtilbudslederne og medarbejdere fortæller, at der i de tilfælde, hvor det er nødvendigt, er forskellige udfordringer forbundet med at anvende vikarer. For det første fortæller enkelte medarbejdere, at det kræver rigtig meget energi fra det eksisterende personale at lære nye vikarer op i dagtilbuddet, og at denne energi går fra børnene. For det andet giver flere af dagtilbudslederne og medarbejdere udtryk for, at skiftende personale kan føre til utryghed blandt børnene, hvilket ikke flugter med lovgivningen på dagtilbudsområdet, som tilsiger, at barnet skal sættes i centrum. Nogle dagtilbudsledere oplever, at der er perioder, hvor stuerne kommer til at virke lidt som en banegård. Dette kan skabe en utryghed hos forældrene i de tilfælde, hvor de skal aflevere deres barn til personale, de ikke kender. Medarbejdernes oplevelse er, at børnene hurtigt kan mærke, at forældrene er utrygge og agerer anderledes. Forældrenes utryghed smitter af på børnene, og børnenes utryghed forstærkes, når de kan mærke, at rutinerne på stuen ikke er, som de plejer. Flere af dagtilbudslederne er derfor meget opmærksomme på at skabe tryghed hos forældrene, hvilket kan være vanskeligt, når der ikke er personale nok. Selvom der er fokus på at skabe tryghed, så fortæller dagtilbudsledere medarbejderne, at børnene er meget følsomme og hurtigt reagerer, når der er nye personaler. I flere dagtilbud oplever man, at børnenes utryghed kommer til udtryk ved, at børnene bliver urolige.

De perioder, hvor stuerne kommer til at virke lidt som en banegård, fordi der hele tiden kommer nyt personale ind. Der starter det hele fra forældrenes side af, med at de bliver utrygge med, hvem det er, de skal aflevere til. Den utryghed kan forældrene simpelthen ikke skjule så godt, så den smitter af på børnene. Så børnene

starter med, det her er nok lidt farligt, for mor er da blevet lidt mærkelig. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Hovedparten af de interviewede forældre oplever overordnet set, at der generelt er god stabilitet i personalegruppen. Flere forældre italesætter, at sygefraværet ikke er bemærkelsesværdigt, og at brugen af vikarer derfor ikke er noget, de har oplevet som problematisk. I de perioder, hvor det er nødvendigt at anvende vikarer, er det forældrenes oplevelse, at personalet i dagtilbuddet har været gode til at informere om det. Særligt hvis det medfører ændringer i dagligdagen. Der er dog også forældre, der oplever, at det kan være svært for dagtilbuddene at skaffe kvalificerede medarbejdere, og at der derfor i perioder kan være stor udskiftning i personalegruppen og større brug af vikarer. De fortæller, at det tydeligt kan mærkes, når der er perioder med personalemangel og ustabilitet, da de i de perioder oplever, at der ikke er tid nok til børnene, hvilket påvirker dem. De dage, hvor der er underbemanding, har børnene haft en dårligere dag. Dette mærker forældrene ved, at børnene er mere urolige, sure og kede af det, når de kommer hjem. Enkelte forældre har også oplevet, at deres børn i disse perioder ikke ville afsted om morgenen. Der er således forældre, der oplever, at sygefravær og underbemanding har direkte konsekvens for børnenes oplevelse af børnemiljøet i dagtilbuddet og derigennem betydning for børnenes trivsel.

Der er jo perioder, det sker desværre ret ofte, hvor det kan være rigtig svært for børnehaven eller for hele institutionen at få medarbejdere. Og i de situationer i perioder der, der er der ikke nok tid til børnene, de enkelte børn. Det kan man tydeligt mærke, når der er perioder, hvor de har svært ved at få bemanning. (Forælder)

[...] da min ældste søn var på en stue, hvor der var meget udskiftning, der var det svært at have ham. Der ville han ikke i børnehaven. (Forælder)

Ud over at skiftende personale kan foranledige utryghed hos børn og forældre og have konsekvens for børnenes trivsel, er det mange steder også oplevelsen, at det kan have konsekvenser for den pædagogiske praksis. Ofte er man nødt til at foretage ændringer og aflysninger i ugeplanerne, fordi planlagte aktiviteter ikke kan gennemføres. Enten fordi der er for få medarbejdere, eller fordi de medarbejdere, der står for aktiviteterne, ikke er på arbejde. Som en leder formulerer det, er den pædagogiske praksis lidt ligesom saftvand. Man kan godt putte mere vand i for at få mere saftvand, men så er der bare mindre smag, og konsekvensen er, at pædagogikken bliver udvandet. Oplevelsen i dagtilbuddene er, at man tit skal starte forfra i det pædagogiske arbejde, når der kommer nye medarbejdere. Flere steder forsøger man at lære de nye vikarer op i dagtilbuddets pædagogiske praksis, men det er en vanskelig opgave, fordi der er stor udskiftning i vikarerne. En del af dagtilbudslederne oplever derfor, at fravær af det faste personale og anvendelsen af vikarer kan udfordre det pædagogiske arbejde og dermed også børnenes udvikling.

Det bliver vanskeligt for os at følge de punkter i hverdagen (årsplanen, red.), når der er mange skiftende medarbejdere. [...] vi plejer ellers at lære de nye vikarer op, men det lykkes ikke så godt, da vikarerne skifter hele tiden. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Når vi har 3-4 vikarer, så samler vi dem, og så fortæller vi dem, hvad vi vægter her i huset. At det er forbudt at skælde vores børn ud, og at vi altid skal give børnene muligheder, såsom at de kan gå i stedet for at løbe. Jeg mener, vi skal have en

god atmosfære her i huset. Når børnene er glade, så lærer de også bedst. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

3.2 Dagtilbuddenes adgang til rådgivning og sparring

I dette afsnit belyses dagtilbuddenes adgang til rådgivning og vejledning fra fagpersoner, som fx pædagogiske konsulenter, psykologer, tale-høre-konsulenter, socialrådgivere mv., og betydningen heraf for den pædagogiske praksis. Dette for at tilvejebringe viden om dagtilbudsledernes og det pædagogiske personales muligheder for at gøre brug af eksterne ressourcer i forhold til faglig sparring og udvikling. Det undersøges også, om der er forskel på muligheden for at gøre brug af eksterne ressourcer på tværs af kommunerne. Dagtilbuddene i Grønland understøttes dels af pædagogiske konsulenter ansat i de kommunale forvaltninger, dels af MISI, som er et rådgivningscenter for børn og unge i hver af de grønlandske kommuner.

3.2.1 Samarbejde med pædagogiske konsulenter

Kommunernes pædagogiske konsulenter har til opgave at understøtte den pædagogiske praksis i de kommunale dagtilbud. Dette bl.a. ved at udvikle og understøtte implementeringen af nye pædagogiske initiativer og tiltag, yde pædagogisk rådgivning og vejledning og samarbejde med dagtilbudslederne. De pædagogiske konsulenter har ydermere til opgave at arrangere udviklende pædagogiske kurser for dagtilbudspersonalet, deltage i tværfaglige møder i forbindelse med tidlig indsats over for børn og familier og deltage i det tværfaglige samarbejde med forældrene. Dagtilbuddenes samarbejde med og mulighed for at modtage sparring fra de pædagogiske konsulenter er undersøgt gennem interview med de kommunale forvaltningschefer samt udvalgte dagtilbudsledere og medarbejdere i dagtilbud.

Oplevelsen af samarbejdet med den pædagogiske konsulent varierer på tværs af de fem kommuner. I en kommune oplever dagtilbudslederne, at der er lang ventetid, mens de resterende kommuner har et godt samarbejde, der er med til at skabe tryghed og en sikkerhed i de ting, de gør i dagtilbuddene. I en kommune oplever de fire interviewede dagtilbudsledere som sagt alle udfordringer i samarbejdet. Oplevelsen er, at det ikke er nok med én pædagogisk konsulent i kommunen, da denne har mange opgaver og derfor kan være svær at komme i kontakt med. De oplever alle lang ventetid og lang svartid på opkald og e-mail. Dagtilbudslederne udtrykker forståelse for travlheden hos den pædagogiske konsulent, da pågældende skal hjælpe mange dagtilbud, men det opleves frustrerende, da der som regel er tale om vigtige emner, når man vælger at involvere den pædagogiske konsulent. Flere af dagtilbudslederne prøver at være strategiske omkring tidspunktet, de henvender sig på. Eksempelvis ved at undgå tidspunkter, hvor den pædagogiske konsulent har travlt med opgaver i det kommunale årshjul for det pædagogiske arbejde i kommunen. En anden strategi er at kontakte andre dagtilbudsledere for at få sparring på de konkrete pædagogiske udfordringer, man står overfor, eller at samarbejde mere indgående med forældrene, hvis det er udfordringer relateret til enkelte børn.

Vi får nogle gange gode og tydelige svar, når vi skriver en mail (til den pædagogiske konsulent, red.), men nogle gange bliver vi nødt til at vente i længere tid, da den pædagogiske konsulent har flere opgaver og ikke har tid lige nu. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Nogle gange går der lang tid, men vi prøver at træffe et godt tidspunkt for at følge tidsplanerne i kommunen. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Dagtilbudslederne i de øvrige fire kommuner giver alle udtryk for at have et godt samarbejde med deres kommunale pædagogiske konsulent. Oplevelsen er, at de pædagogiske konsulenter er imødekomende, når dagtilbudslederne henvender sig, og at det skaber en tryghed og en sikkerhed i de ting, de gør i dagtilbuddet, både på det personalemæssige plan og i forhold til konkrete børn og børnegrupper. Ud over at svare på konkrete henvendelser fra dagtilbudslederne fortæller flere dagtilbudsledere, at de pædagogiske konsulenter deltager i forældremøder med konkrete temaer, fx opdragelse i forhold til at sætte grænser for børn, informere dagtilbudslederne om nationale og kommunale pædagogiske tiltag på dagtilbudsområde og informere om konkrete kurser for ledere og medarbejdere. Dette er netop i overensstemmelse med den opgaveportefølje, de pædagogiske konsulenter er tiltænkt.

3.2.2 Samarbejde med pædagogisk-psykologisk rådgivning (MISI)

Ud over at søge råd og vejledning til pædagogiske spørgsmål hos de kommunale pædagogiske konsulenter kan dagtilbudslederne også henvende sig til MISI. MISI som rådgivningscenter har en medarbejderstab bestående af psykologer, tale-høre-konsulenter og socialrådgivere og tilbyder pædagogisk-psykologisk rådgivning til forældre og fagfolk, som arbejder med børn og unge i alderen 0-18 år. Pædagogisk-psykologiske problemstillinger handler især om børns udvikling, trivsel og læring. MISI kan rådgive i forhold til børns sprogudvikling, inklusionsudfordringer, dårlig trivsel, mobning og faglige vanskeligheder samt i forhold til støtteforanstaltninger til børn og unge med særlige behov.

Ligesom det var tilfældet med samarbejdet med den pædagogiske konsulent, så er der også store forskelle på, hvordan samarbejdet med MISI fungerer. Nogle dagtilbudsledere oplever, at der går for lang tid, inden de får den hjælp eller sparring, som de har brug for. Mens andre oplever, at MISI er med til at udvikle og understøtte den pædagogiske praksis.

Enkelte af forvaltningscheferne fortæller, at deres indtryk er, at flere dagtilbud kun i begrænset omfang gør brug af MISI. Dette som følge af, at nogle dagtilbud har oplevet, at de kun har fået begrænset hjælp til de problemstillinger, de henvender sig omkring. En forvaltningschef oplever, at dette til dels skyldes en manglende forventningsafstemning i forhold til, hvad MISI kan bidrage med. Langt de fleste oplever, at MISI yder råd og vejledning omkring fagpersonalets håndtering og arbejde med børn med vanskeligheder i dagtilbuddene, men at nogle dagtilbud har en forventning om, at MISI kan løse udfordringerne. Derfor kan der opstå en frustration, når dagtilbuddene ikke modtager den hjælp, de forventer.

Interviewene med dagtilbudslederne giver dog indtryk af, at udfordringen i samarbejdet med MISI handler om mere end manglende forventningsafstemning. Hovedparten af dagtilbudslederne giver udtryk for, at de oplever udfordringer med at gøre brug af MISI som ekstern ressource. 9 af de 15 dagtilbudsledere oplever samarbejdet med MISI som vanskeligt, da der er lang ventetid, og at det kræver mange henvendelser, før man kommer igennem. Særligt i forhold til henvendelser og indstillinger omkring udfordringer hos konkrete børn finder dagtilbudslederne det u hensigtsmæssigt, at svartiden er lang. En enkelt dagtilbudsleder har oplevet, at vente så længe på svar på indstillinger til MISI, at de konkrete børn når at starte i skole.

Det er lidt vanskeligt her i kommunen. For eksempel er det svært at samarbejde med sagsbehandlerne. Der er lang ventetid, og vi skriver mange henvendelser, før der gøres noget. (Dagtilbudsleder, kommune 5)

Men når vi henvender os omkring kommende elever eller om de bestemte børn, som måske har diagnoser, hvor deres opførsel er urolig, eller de er bagud med

udviklingen eller har sproglige udfordringer eller problemer med hørelse, venter vi længe på svar på vores indstillinger til MISI. Nogle børn starter med at gå i skole, uden at man har fået svar. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Dagtilbudslederne oplever, at det både går ud over de konkrete børn med udfordringer, den resterende børnegruppe og personalet i dagtilbuddene, når der går lang tid, før der iværksættes en indsats. De fortæller, at der særligt er lang ventetid på støttepersonordninger til børn, der har behov for ekstra støtte i dagtilbuddet, og nogle steder har man oplevet, at det slet ikke er muligt at finde støttepersoner. Dette bekræftes i flere interview med medarbejdere i dagtilbud, der oplever, at de ikke kan få fagligt kvalificerede støttepersoner til børn med mere alvorlige vanskeligheder. Dette er flere steder en stor udfordring, da dagtilbuddene i forvejen er presset af personalemangel og derfor ofte ikke selv har mulighed for at iværksætte den støtte, barnet har brug for. I de tilfælde, hvor der faktisk findes en støtteperson, er det medarbejdernes oplevelse, at de skal lære de ufaglærte støttepersoner op, hvilket kræver mange ressourcer fra det eksisterende personale.

Når det handler om støttepersoner, ja fx, når der er børn, der har særlige behov, så har vi ikke nogen i vores personalenormering, der kan passe ham/hende. Det er dem, der har lang ventetid. Man skal først skrive flere rykkere. Det er også kunne nogle gange, at man finder støttepersoner. (Dagtilbudsleder, kommune 5)

Der er blandede oplevelser omkring den rådgivning og vejledning, dagtilbudslederne får fra MISI. Nogle oplever at få god hjælp og vejledning fra psykologerne, når de kommer igennem med deres henvendelser, mens andre føler sig mere overladt til sig selv i dagtilbuddene og efterspørger mere rådgivning og vejledning. Enkelte giver udtryk for, at den hjælp, de har fået, ikke har været de ressourcer værd, da tiden, der er brugt på at komme igennem til MISI, er gået fra børnegruppen. Interviewene indikerer endvidere, at der er forskel på den hjælp, man oplever at få i byerne og i bygderne. En forvaltningschef forklarer dette med, at MISI skal rejse for at komme til bygderne og derfor ofte kun er på besøg en gang årligt i dagtilbud i bygderne.

De sidste gange, vi har haft MISI på, der har de altså lavet mere komplikationer, end vi havde i forvejen [...] på den måde er det rigtig meget overladt til os selv rundt omkring i forhold til at få det bedste ud af den virkelighed, der er. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Overordnet set tyder det på, at der er for få ressourcer i MISI, og at den pædagogiske konsulent i nogle tilfælde har så travlt, så der går for lang tid, inden de får den hjælp eller sparring, som de har brug for. Dagtilbudslederne oplever, at det både får negativ betydning for børnene med udfordringer, men også den resterende børnegruppe. I interviewene er der også eksempler på, at MISI og den pædagogiske konsulent er med til at udvikle og understøtte den pædagogiske praksis og forældresamarbejdet.

3.3 Fysiske rammer for dagtilbuddene

Dagtilbuddets fysiske rammer udgøres af dets inde- og udemiljø, dvs. bygninger, indretning af indendørs og udendørs rum, møbler samt legetøj og legeredskaber. Forskning peger på de fysiske rammer som en dynamisk størrelse, dvs. rammer, der ændrer sig eller skifter mellem at fungere som ramme for forskellige aktiviteter. Flere studier belyser, hvorledes de fysiske

rammer bliver en betydningsfuld strukturel faktor for kvalitet i dagtilbud, og hvordan tilrettelæggelsen af disse kan anvendes aktivt til at strukturere praksis og børns aktiviteter (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014).

'Plads og indretning' spiller en stor rolle for, hvordan læringsmiljøet i sin helhed kan understøtte børns trivsel, læring og udvikling. Det skal være muligt at arbejde med børnene i både store og små grupper, der skal være plads til motorisk aktivitet, og der skal være plads til, at børn, der har brug for en lille pause, kan trække sig og samle tanker og følelser, enten alene eller sammen med en voksen eller en kammerat.

Ethvert dagtilbuds fysiske miljø inde og ude skaber således rammer og udfoldelsesmuligheder for børnene, og det påvirker læringsmiljøet. Det samme gør dagtilbuddets pædagogiske rum og situationer, der er udformet med tanke på barnets trivsel, udvikling, læring og dannelse (Bendix-Olsen, 2017), dvs. de rum, personalet skaber for børnene pædagogisk i lærings- og udviklingsmæssigt perspektiv. Endelig skal de fysiske rammer og rum også forstås som et læringsmiljø, som børnene både kan være med til at skabe gennem deres deltagelse i og handlen med, alene eller sammen med andre børn og personale (Bronfenbrenner & Morris, 2006). Et dansk studie viser bl.a., at et dagtilbuds rumlige organisering får betydning for de pædagogiske praksisser i dagtilbuddet. Samspillet mellem rum og pædagogik skaber regler og normer for, hvordan barnet kan bruge sin krop i forskellige rum, fx i forhold til, hvor barnet skal være i ro, og hvor det kan tumle (Gammelby, 2013). Studiet finder ydermere, at det bliver vanskeligere for børn at afkode regler og normer i dagtilbud, hvor kravene til, hvordan man skal opføre sig i rummene, ikke er tydeliggjorte. Studiet peger således på, hvordan udformningen af det fysiske miljø bliver en tydelig og vigtig del af børnenes dannelse samt deltagelses- og udfoldelsesmuligheder (Eva, 2017a).

I Grønland tilsiger Inatsisartutlov, at ethvert dagtilbud skal være godkendt af kommunalbestyrelsen, som skal føre tilsyn med dagtilbuddene. Kommunalbestyrelsen skal påse, at dagtilbuddene i kommunen til enhver tid er indrettet efter gældende lovgivning. VIVE har undersøgt kvaliteten af de fysiske rammer i de udvalgte grønlandske dagtilbud, dels gennem interview med de grønlandske forvaltningschefer på området med fokus på kommunale krav til dagtilbuddenes fysiske indretning, dels gennem interview med forældre til børn i de udvalgte dagtilbud. Derudover belyses kvaliteten af de fysiske forhold i udvalgte dagtilbud gennem observationer i dagtilbuddene med udgangspunkt i vurderingsredskabet ECERS-3 (se afsnit 3.3.1).

Forvaltningscheferne er i interviewene spurgt til, om der på kommunalt niveau er krav til dagtilbuddenes fysiske indretning. Af interviewene fremgår det, at man på kommunalt plan følger den eksisterende bekendtgørelsesvejledning om, hvordan de bygninger, der anvendes til dagtilbud, skal se ud. I forbindelse med nybyggeri af dagtilbud følger man – ifølge en af forvaltningscheferne – de danske regler for institutionsbyggeri. Af interviewene fremgår det, at der er stor variation i de bygninger, der anvendes til dagtilbud. Nogle dagtilbud har til huse i bygninger, der er mere end 60 år gamle, mens andre dagtilbud har til huse i bygninger, der er relativt nye. I nogle tilfælde anvendes der også bygninger, som oprindeligt ikke har været tiltænkt dagtilbud, men som man har bygget om. Forskellen på de bygninger, der anvendes til dagtilbud, kan have den betydning, at der rammemæssigt er nogle muligheder i nogle dagtilbud, som der ikke er i andre dagtilbud, men en forvaltningschef italesætter, at det ikke er oplevelsen, at det er dét, der betyder mest for kvaliteten af de aktiviteter, der gennemføres med børnene. Der følges der op på dagtilbuddenes fysiske tilstand i forbindelse med det kommunale tilsyn, men det er dagtilbudslederens ansvar løbende at sørge for den løbende vedligeholdelse og tage kontakt til

kommunen, hvis der er behov for større renoveringer. Tilsvarende er det dagtilbudslederne, der har ansvaret for den fysiske indretning og de tilgængelige materialer i dagtilbuddene.

Forældrene er også blevet spurgt til deres oplevelse af dagtilbuddets fysiske rammer. Knap halvdelen af forældrene giver udtryk for, at de fysiske rammer kunne være bedre. Disse forældre oplever bl.a., at dagtilbuddenes bygninger er nedslidte, og at der er dårlig akustik. Derudover er lokalerne små, hvilket sætter begrænsninger for stuerens indretning og børnenes muligheder for leg. Der er dog også en gruppe af forældre, som er tilfredse med de fysiske rammer. Enkelte forældre påpeger, at det er mindre vigtigt, om lokalerne er nye og istandsatte, men derimod er vigtigt, at lokalerne er rengjort, så børnene ikke smitter hinanden med sygdomme. De forældre er tilfredse med niveauet af rengøring.

Stuerne er jo lidt små i denne institution. Der er et dejligt stort fællesrum, men der er meget højt til loftet, derfor bliver der dårlig akustik. Men jeg kan meget godt lide deres legeplads udenfor. (Forælder)

Jeg syntes, det er helt fint. Men som vi kan se, det ser lidt gammelt ud. Det, der betyder noget, er, at rummet er rent, hvor børnene kan lege, uden de smitter hinanden med sygdomme og sådan noget, og det er helt fint. (Forælder)

Flere forældre fremhæver også legepladsen som noget positivt. De ligger vægt på, at der er god plads på legepladsen, at der er tilstrækkeligt med udendørs legetøj, og at legepladsen er indrettet, så personalet kan se alle børnene på en gang, da dette giver forældrene en tryghed. En enkelt forælder er meget positivt overrasket over dagtilbuddets fysiske indretning. Denne forælder er forælder til et barn, der går i et helt nybygget dagtilbud. Forælderen fremhæver, som den eneste af de interviewede forældre, også dagtilbuddets udstyr i form af legetøj og variationen i grovmotorisk udstyr som noget meget positivt. Alle de øvrige forældre giver udtryk for, at det er sparsomt med legetøj i dagtilbuddene, og at der mangler større redskaber til fysisk udfoldelse og grovmotorisk leg.

Det kan sagtens være bedre. Det er lidt for gammelt. Der er ikke de større redskaber til ligesom at bruge kroppen. (Forælder)

Jeg har virkelig været overrasket over de fysiske rammer. Det er virkelig flot. Men nu har jeg også kunnet se nogle af de andre institutioner, og det er i hvert fald slet ikke på samme niveau. Denne institution skiller sig gevaldigt ud på det punkt. (Forælder)

3.3.1 Observation af plads og indretning

Der er ofte store forskelle mellem de bygninger og den indretning, der anvendes til dagtilbud. I de fleste dagtilbud, hvor der gennemføres observation, er der sædvanligvis mange små rum, hvor børnene kan lege i små grupper, eller der kan tumles i et såkaldt puderum. Større lege og fællesaktiviteter foregår i reglen på en stue, der så er afdelingens/stuens/børnegruppens eneste store rum, eller i et køkken/alrum, hvor der er plads til mange børn. Det kan være indrettet med lette mobile skillevægge, der angiver aktivitets- eller interesseområder såsom bøger/højt-læsning, klodser og byggematerialer, spil og udklædningstøj.

Underskalaen 'Plads og indretning' i ECERS-3 omhandler både indretning, inventar og materialer, der er til rådighed, og som kan bruges til større og mindre lege og aktiviteter. Men også børnenes ret til lidt ro og privatliv, dokumentation af børns produktioner (tegninger osv.) samt grovmotoriske lege. For eksempel bidrager god plads til alle omkring små borde, så personalet

kan have dialoger med børnene, til en højere kvalitet angående 'Plads og indretning'. Omvendt vil overfyldte legeområder eller legetøj og andet, der er opmagasineret på gangarealer eller måske ligefrem toiletterne, bidrage til en lavere kvalitet. Indholdet og observationerne for de enkelte undertemaer under 'Plads og indretning' udfoldes detaljeret i de følgende afsnit.

Opmærksomhedspunkter fra observationer vedrørende 'Plads og indretning'

- Generelt fremstår de besøgte dagtilbud vedligeholdt.
- I de fleste af de besøgte dagtilbud er der nok møbler til rutineomsorg, leg og læring, og møblerne er generelt i en tilstrækkelig stand.
- Dagtilbuddene er generelt spartansk indrettet. Der mangler hyggeområder med blød møblering og indrettede interessecentre (Et interessecenter er et klart defineret legeområde til en bestemt type lege – fx dukkekrog, legekøkken, købmandsbutik, teater mv.). Generelt er der få legematerialer på stuerne og deraf kun få legematerialer, som er organiseret, så børnene kan benytte dem selvstændigt.
- I de fleste af dagtilbuddene er stille og larmende legearealer ikke adskilt fra hinanden, og stuerne er derved ikke indrettet til at modvirke forstyrrelser. Tilsvarende er der mangel på oplagte steder, hvor børnene kan trække sig tilbage. Det ses også, at personalet interagerer mindre med de børn, der trækker sig for at lege selv.
- Der er begrænset udstillet materiale i de besøgte dagtilbud, herunder begrænsede eksempler på udstillinger af børnenes egne kreationer.
- Indendørs er der begrænsede eksempler på områder, hvor børnene kan udfolde sig grovmotorisk. Det ses således, at ingen af de besøgte dagtilbud har rigeligt og varieret, stationært og mobilt grovmotorisk udstyr til rådighed for børnene.

Indendørs plads

Skalaen 'Indendørs plads' fokuserer på de fysiske rammer i dagtilbuddene i forhold til lys, støj, temperatur og fri bevægelse i rummene. Der skal også være den nødvendige plads til leg til det indskrevne antal børn. Observation af tema 'Indendørs plads' med ECERS-3 har fokus på, om der er komfortabel plads til hvert barn under samling, at det er nemt at flytte sig rundt på stuen, og at børnene har adgang til materialer, uden at de børn, som sidder på deres stole eller skamler, kommer i vejen.

Generelt er vedligeholdelsen af de besøgte dagtilbud fin. Tilsvarende er der tilstrækkelig belysning, ventilation og temperaturstyring. I 5 af de 6 besøgte dagtilbud er der tilstrækkelig plads til det antal børn, dagtilbuddet er normeret til. Der er dog to dagtilbud, hvor der er meget lidt plads til at rumme de møbler, der er nødvendige for grundlæggende rutinemæssig pleje og læring. Det kan være bløde møbler, hylder til legetøj og materialer, der ikke er overfyldte, men nemme for børnene selv at gå til. Særligt i et af dagtilbuddene udfordrer den manglende plads medarbejdernes mulighed for at cirkulere frit og børnenes aktiviteter i fri leg.

Indretning til pleje, leg og læring

Observation af tema 'Indretning' til pleje, leg og læring med ECERS-3 har fokus på inventar og møbler til leg og læring. Det vurderes positivt, hvis børnene har en personlig garderobe samt en skuffe eller lignende med personlige ting, samt at borde og stole matcher børnenes højde og er rare at sidde på.

I 5 af de 6 dagtilbud er der nok møbler til rutineomsorg, leg og læring, og møblerne er generelt i en tilstrækkelig stand. Der er garderober, og børnene har hver deres plads til personlige ejendele. I fire af dagtilbuddene er der dog kun et enkelt eller ingen bløde møbler til rådighed for børnene, når de leger. I alle dagtilbuddene er stole og borde for høje og matcher ikke børnenes højde. Det skal denne forbindelse nævnes, at der har været kritik af ECERS' fokus på, hvorvidt borde og stole er den rigtige højde (Holm, 2020). Kritikken er, at dette krav kommer fra en amerikansk kontekst, mens det i dansk sammenhæng ses som noget positivt, da høje møbler er gode at kravle og klatre på, hvilket er med til at udvikle børnenes motorik. Under observationen virkede de høje møbler ikke problematisk for børnene.

Det er ikke stolens højde, der er afgørende for scoren og helhedsindtrykket til indretningen til pleje, leg og læring. For ud over den nødvendige basismøblering i form af stole, borde og opbevaring af legetøj og materialer, er dagtilbuddene spartansk indrettet. Der er et enkelt eller ingen bløde møbler, der er ikke inventar, som er beregnet til en bestemt aktivitet, fx et legetøjskøkken. Dette begrænser børnenes muligheder for at trække sig tilbage i et blødt møbel og fx fordybe sig i en bog. Mens manglende inventar, som fx legekøkken, kan begrænse børnenes muligheder for fantasi- og forestillingslege. Dette kan udgøre en begrænsning for børnenes leg og læring, idet forskning viser, at inspirerende fysiske rammer inspirerer og bidrager positivt til børns leg og læring (Björger, 2012; Nordstrømme, 2012). Det skal understreges, at det ikke nødvendigvis handler om at anskaffe dyre møbler og udstyr, men i lige så høj grad om at tænke kreativt og fantasifuldt omkring løsninger, der kan inspirere børnenes leg, læring og fantasi.

Stuens indretning til leg og læring

Punktet har fokus på, hvorvidt dagtilbuddet er hensigtsmæssigt indrettet til børns leg og læring – både i forhold til, hvilke og hvor mange legematerialer (fx biler, dukker, klodser, bøger, spil) der er tilgængelige for børnene, om der er plads nok til at lege på, om personalet har mulighed for at overskue rummene, og at dagtilbuddet er praktisk indrettet med legeområde og interessecentre.

Generelt er der kun et enkelt eller slet ingen indrettede interessecentre i de besøgte dagtilbud. I de fleste dagtilbud er der ikke indrettet hyggeområder med blød møblering, og i 5 af de 6 dagtilbud er stille og larmende legearealer ikke adskilt fra hinanden, hvilket betyder, at støjende aktiviteter kan ødelæge eller forstyrre mere stille aktiviteter. Særligt to af dagtilbuddene er indrettet med mange små rum, hvilket gør det svært for medarbejderne at have overblik over børnene. Generelt er der få materialer på stuerne og deraf også kun få legematerialer, som er organiseret efter, at børnene kan benytte dem selvstændigt. Konsekvensen er dette er, at børnene ikke kan blive inspireret af og anvende materialerne i deres leg, hvilket udgør en begrænsning for børnenes udfoldelsesmuligheder. Eksempelvis observeres det, at der er kreamaterialer på stuen, men at børnene ikke selv kan få fat i dem, og at legetøjet er mast sammen på få hylde, så det er svært for børnene at tilgå.

Plads til privatliv

Her er der fokus på, hvorvidt børnene i dagtilbuddet har mulighed for privatliv, både rent praktisk, men også hvorvidt den understøttes af personalet, dvs. at personalet bevidst og generelt beskytter børns ret til at benytte steder eller zoner til privatliv (fx at legen kan foregå alene eller sammen med en ven).

Det observeres, at børnene gerne må lege alene eller sammen med en ven uden at forstyrre andre børns adgang til legearealer. Generelt bliver det respekteret, når børnene gerne vil lege alene eller med enkelte udvalgte. På nær i et dagtilbud er det dog udfordringen, at stuerne ikke er indrettet til at modvirke forstyrrelser, og at der er mangel på oplagte steder, hvor børnene

kan trække sig tilbage. I et dagtilbud observeres en dreng, som selv opstiller afskærmning for sin leg, hvilket illustrerer et ikke imødekommet behov for privatliv. Tilsvarende observeres det i flere dagtilbud, at personalet er mindre opmærksomme på at beskytte børnenes private leg mod indtrængen af andre børn, og at personalet er mindre opmærksomme på de børn, der trækker sig for at lege selv. I et dagtilbud er personalet gode til at skride ind, hvis pladsen til privatliv overskrides. Her er der dog eksempler på, at der både blandt børn og personale er manglende respekt for, hvem der havde et stykke legetøj først, og at personalet ikke er opmærksomme på at understøtte børnenes turtagning, hvis flere ønsker at lege med det samme stykke legetøj.

Børnerelateret udstilling

Under dette punkt fokuseres der på indhold og anvendelse af udstillet materiale i dagtilbuddet, bl.a. i forhold til, om materialet er udarbejdet af børnene, er passende og relevant, anvendes pædagogisk, giver mulighed for individuelt udtryk og viser børnenes tilhørsforhold til dagtilbuddet. Materiale kan være tegninger, perleplader eller andre kreative ting, som børnene har været med til at lave.

Generelt er der meget lidt udstillet materiale i de besøgte dagtilbud. I hovedparten af dagtilbuddene er der ikke billeder af børnene, og kun i to af dagtilbuddene er børnenes egne kreati- oner i form af tegninger sporadisk udstillet. Materiale udarbejdet af børnene anvendes ikke pædagogisk i samtale med børnene under observationerne. Samtalen omkring det udstillede materiale kan være med til at udvikle og udvide børnenes sprog, fx igennem samtale om ud- stillingens indhold.

Plads til grovmotorisk leg

I denne subskala er der fokus på, om børnene i dagtilbuddet har områder tilgængelige, hvor de kan udfolde sig grovmotorisk og ikke mindst, om området er af en rimelig sikkerhedsmæssig karakter. Det drejer sig om områder både ude og inde. I vejledningen i ECERS-3 anføres det, at områder med lav risiko er steder, hvor der ikke umiddelbart er farligt for børnene at færdes. Større risici er fx steder med manglende faldunderlag.

Indendørs er der begrænsede eksempler på områder, hvor børnene kan udfolde sig grovmotorisk. I et dagtilbud anvender børnene to bænke i garderoben til grovmotorisk leg, i et andet dagtilbud er et indendørs klatrestativ tilgængeligt for børnene under observationen, mens børnene i et tredje dagtilbud udfolder sig grovmotorisk ved at hoppe fra en lav vindueskarm til en madras, som de har placeret på gulvet, samt leg med en bold. Dagtilbuddene er alle besøgt i formiddagstimerne, og kun i et enkelt dagtilbud nåede børnene kort på legepladsen i tidsrummet for observationerne. De udendørs grovmotoriske områder fremstår relativt sikre. Der er ingen stor fare, såsom ødelagt glas eller dybe huller i områder, hvor børnene løber. Der er dog eksempler på manglende faldunderlag under gynger og klatrestativer, gynger, som hænger for tæt, og hvor gyngernes kæder ikke er sikret, samt enkelte steder, hvor legepladsens underlag brydes af klippefremspring. Manglende faldunderlag vurderes i ECERS som ekstremt farligt. Det er en opmærksomhed, at ECERS' fokus på sikkerhed er blevet kritiseret for at udspringe af en amerikansk kultur og kontekst, og at det i forlængelse heraf er et perspektiv, at det ikke umiddelbart kan og bør overføres til andre kontekster. Holm henviser i sit debatindlæg til, at forskning viser, at hvis børnene ikke må prøve deres grænser af på legepladsen, så lærer de heller ikke deres egne og andres grænser at kende (Holm, 2020). I Grønland er naturen en vigtig del af hverdagen, og det kan derfor være relevant at diskutere, om faldunderlag og fokus på farlige redskaber på legepladsen skal have samme fokus og prioritering, som det har i en amerikansk kontekst.

Grovmotorisk udstyr

Her fokuseres der på det grovmotoriske udstyr, der er til rådighed for børnene – både i forhold til variation, mobilt/stationært udstyr og passende muligheder for udfordringer. En høj score opnås, når der er rigeligt og varieret udstyr, stationært og mobilt, og dette opmuntrer til dels alderssvarende, dels udfordrende aktivitet.

Ingen af de besøgte dagtilbud har rigeligt og varieret, stationært og mobilt grovmotorisk udstyr til rådighed for børnene, herunder ikke udstyr, som er lavet til at tilskynde mere avancerede færdigheder (fx cykler med støttehjul). I flere dagtilbud er der meget begrænset grovmotorisk udstyr til rådighed. I to dagtilbud begrænser det tilgængelige grovmotoriske udstyr sig til bolde. I det ene dagtilbud leger nogle piger begrænset med en bold, mens bolde i det andet dagtilbud anvendes aktivt under positiv personaleinvolvering, hvor børnene opfordres til at gribe, kaste, trille og sparke til boldene. Kun et enkelt dagtilbud har grovmotorisk udstyr, som kan stimulere syv forskellige færdigheder (løbe, kaste, sparke, sigte, styre, klatre og hænge), som er kravet i ECERS-3 for at leve op til minimal kvalitet. Flere af dagtilbuddene har grovmotorisk udstyr på legepladsen, men legepladsen er som nævnt ikke tilgængelig for børnene i tidsrummet for observationerne.

3.4 Analyse af strukturel kvalitet i de undersøgte dagtilbud i Grønland

Strukturel kvalitet er en samlet betegnelse for de rammer og forhold, som den pædagogiske praksis arbejder indenfor. Forskning viser, at mulighederne for at gennemføre en pædagogisk praksis af høj kvalitet påvirkes af strukturelle parametre såsom normering, personalets uddannelse, personalestabilitet, ressourcemæssige og fysiske rammer. I VIVEs undersøgelse af dagtilbud i Grønland er der flere forhold omkring den strukturelle kvalitet, der udfordrer kvaliteten af den pædagogiske praksis i dagtilbuddene og dermed det børnemiljø, der møder børnene. Disse præsenteres i det følgende.

Mangel på pædagoguddannede

I 6 af de 15 dagtilbud, hvor VIVE har interviewet lederen, er lederen den eneste pædagoguddannede. Interviewene med forvaltningscheferne og dagtilbudslederne viser, at de oplever rekrutteringsudfordringer, hvilket er helt i tråd med tidligere undersøgelser. Flere steder har man forsøgt at løse udfordringerne ved at opfordre medarbejdere, der ikke har en pædagogisk uddannelse, til at tage den decentrale pædagoguddannelse. Problemet er dog, at det betyder, at medarbejderne kommer til at mangle, mens de er på uddannelse, og flere steder oplever man, at medarbejderne efterfølgende bosætter sig i uddannelsesbyen, fordi de har fået et netværk der. Personalets uddannelse har betydning for børnenes udbytte af at være i dagtilbud. Forskning finder, at mindre børnegrupper med højere normering, hvor børnene er ledet af en pædagog med relevant uddannelse, bl.a. fremmer inklusionen af sårbare børn, og manglen på pædagoguddannet personale i Grønland er således et forhold, der kan udfordre den pædagogiske praksis i dagtilbuddene.

Vilkår, bolig og geografisk afstand udfordrer rekruttering

En af udfordringerne med at rekruttere uddannet personale og senere fastholde dem er, at de finder andre og bedre lønnede job. Flere dagtilbudsledere oplever, at vilkårene og overenskomsten for pædagogisk uddannet personale ikke gør det attraktivt at arbejde som pædagog, og at det derfor er svært at motivere folk til at uddanne sig til og arbejde som pædagog. En anden udfordring er boligmangel. I byerne kan det være svært at få en bolig, og samtidig oplever dagtilbudslederne, at pædagogerne ikke ønsker at flytte til byderne, fordi de oplever, at

der er bedre levevilkår i byerne, og at det er dyrere at bo i bygderne. Kompensation for boligudgifter bliver nævnt som en mulig løsning. Der er steder, som har forsøgt denne strategi. Både som led i rekrutteringen og fastholdelsen af personale, men det har ikke haft den ønskede effekt. Både Selvstyrets strategi- og handleplan for fagpersonalet i dagtilbud (Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, 2017) og interview med dagtilbudslederne i VIVEs undersøgelse afdækker, at løn, overenskomsten for pædagogisk personale og boligmangel er forhold, der påvirker udbuddet af pædagoguddannet personale og er således forhold, som påvirker den strukturelle kvalitet og derigennem det miljø, børnene møder i dagtilbuddene.

Mangel på personale

Dagtilbudslederne fortæller, at personalet generelt er stabile og har et lavt sygefravær. Der er dog dagtilbudsledere, der dagligt oplever udfordringer med at sikre tilstrækkeligt personale. Dagtilbuddene løser enten dette ved at reorganisere personalet på stuerne eller tilkalde vikarer. I interviewene påpeger dagtilbudslederne, at de vikarer, der enten er pædagoguddannede eller har erfaring fra dagtilbud, er der stor rift om. Så det kan være svært at skaffe vikarer. Enkelte har oplevet, at vikarerne ikke møder op. Både forvaltningschefer, dagtilbudsledere og medarbejdere påpeger, at personalemanglen har en direkte konsekvens for den faglige kvalitet og børnene i dagtilbuddet. Det kan være svært at gennemføre pædagogisk udviklende aktiviteter i en presset hverdag, og der bliver handlet langsommere på børn, der ikke udvikler sig, som de skal. En anden konsekvens er, at børnene og forældrene skal forholde sig til mange forskellige medarbejdere på et år, hvilket skaber utryghed hos både børn og personale. Ud over at skiftende personale kan foranledige utryghed hos børn og forældre og have konsekvens for børnenes trivsel, er det mange steder også oplevelsen, at det kan have konsekvenser for den pædagogiske praksis. Flere steder forsøger man at lære de nye vikarer op i dagtilbuddets pædagogiske praksis, men det er en vanskelig opgave, fordi der er stor udskiftning i vikarerne. En del af dagtilbudslederne oplever derfor, at fravær af det faste personale og anvendelsen af vikarer udfordrer kvaliteten af det pædagogiske arbejde og dermed også børnenes udvikling. Generel personalemangel er således også et forhold, der påvirker den strukturelle kvalitet negativt og derigennem udfordrer den pædagogiske praksis og det børnemiljø, børnene møder i dagtilbuddene.

Variierende ressourcemæssige rammer

Dagtilbuddene kan benytte sig af rådgivning og støtte fra kommunes pædagogiske konsulent eller MISI. Erfaringerne med disse er meget forskellige. Nogle steder fungerer samarbejdet godt, og her er det med til at udvikle og understøtte den pædagogiske praksis og forældresamarbejdet. Støtten er med til at skabe en tryghed og en sikkerhed blandt personalet. I interviewene er der dog også eksempler på, at det er svært at komme i kontakt med både den pædagogiske konsulent og MISI. Dagtilbudslederne oplever, at det kan have konsekvenser både for børn med udfordringer, men også den resterende børnegruppe, hvis der går længere tid, inden dagtilbuddet får den hjælp eller sparring, de har brug for.

Tilfredsstillende vedligeholdelse

På tværs af de besøgte dagtilbud er der stor forskel på de fysiske rammer. Nogle dagtilbud er i 60 år gamle lokaler, der oprindeligt er bygget til andre formål, mens andre er i nye bygninger. I interviewene med forældrene fortæller knap halvdelen af forældrene, at de fysiske rammer kunne være bedre. De oplever bl.a., at dagtilbuddenes bygninger er nedslidte, og at der er dårlig akustik. Alle forældrene understreger dog, at rengøringen er det vigtigste, og den er de tilfredse med. I forbindelse med observationerne er rengøringen og vedligeholdelsen tilfredsstillende. Dette er således ikke et forhold, der generelt påvirker den strukturelle kvalitet.

Tilfredshed med legepladsen

I interviewene fremhæver flere forældre legepladsen som noget positivt. De ligger vægt på, at der er god plads på legepladsen, at der er tilstrækkeligt med udendørs legetøj, og at legepladsen er indrettet, så personalet kan se alle børnene på en gang, da dette giver forældrene en tryghed. I forbindelse med observationerne ses også, at medarbejderne er gode til at bevæge sig rundt på legepladsen og deltager i fx boldspil. Med udgangspunkt i ECERS-3 vurderes det, at legepladserne er nogenlunde sikre, bortset fra at der mangler plads mellem gynger og faldunderlag, hvilket i ECERS-3 vurderes som ekstremt farligt. Men som nævnt har der været kritik af dette punkt, og det skal derfor overvejes, hvordan man forholder sig til dette i en grønlandsk kontekst. I en grønlandsk kontekst er det således ikke VIVEs vurdering, at forholdene på legepladsen udgør en barriere for den strukturelle kvalitet.

Mangelfuld indretning og begrænsede materialer i dagtilbuddene

Observationerne viser, at udfordringen i forhold til 'Plads og indretning' relaterer sig til indretningen af stuerne i dagtilbuddene og de tilgængelige legematerialer. Indretningen af dagtilbuddene er en vigtig strukturel faktor, da det skaber rammerne for børnenes udfoldelsesmuligheder, hvilket påvirker læringsmiljøet. Som nævnt viser forskning, at dagtilbuds rummelige organisering har betydning for de pædagogiske praksisser i dagtilbuddet (Gammelby, 2013). Tilsvarende ved vi, som nævnt, at udformningen af de fysiske rum bliver en tydelig og vigtig del af børnenes dannelse samt deltagelses- og udfoldelsesmuligheder (Eva, 2017a). 'Plads og indretning' spiller derfor en stor rolle for, hvordan læringsmiljøet i sin helhed kan understøtte børns trivsel, læring og udvikling. Det skal være muligt at arbejde med børnene i både store og små grupper, der skal være plads til motorisk aktivitet, og der skal være plads til, at børn, der har brug for en lille pause, kan trække sig og samle tanker og følelser, enten alene eller sammen med en voksen eller en kammerat. I de fleste af de besøgte dagtilbud er der nok møbler til rutineomsorg, som borde, stole og reoler, og de er generelt i tilstrækkelig stand. Derudover er dagtilbuddene spartansk indrettet, fx manglende blød møblering, steder, hvor de kan udfolde sig grovmotorisk indendørs, og interessecentre. I de fleste af dagtilbuddene er stille og larmende legearealer ikke adskilt fra hinanden, og stuerne er derved ikke indrettet til at modvirke forstyrrelser. Der mangler hyggeområder med blød møblering, indrettede interessecentre samt oplagte steder, hvor børnene kan trække sig tilbage. Derudover er der begrænsede eksempler på områder, hvor børnene kan udfolde sig grovmotorisk, og ingen af de besøgte dagtilbud har rigeligt og varieret, stationært og mobilt grovmotorisk udstyr til rådighed for børnene. Tilsvarende er der få legematerialer på stuerne, der er begrænset udstillet materiale, herunder begrænsede eksempler på udstillinger af børnenes egne kreationer, der viser børnenes tilhørsforhold til dagtilbuddet. Overordnet set udgør en mangelfuld indretning og de begrænsede materialer i dagtilbuddene en barriere for den strukturelle kvalitet.

Væsentlige opmærksomhedspunkter

Samlet set er rekrutteringsproblemerne og personale manglen en væsentlig udfordring for kvaliteten i dagtilbuddene. Det er den strukturelle faktor, der har den største indflydelse på den pædagogiske praksis, som børnene møder i deres hverdag, og børnenes mulighed for at udvikle sig mest muligt. Dernæst har dagtilbuddets indretning betydning. Her kan børnenes muligheder for fordybelse og grovmotorisk udvikling i højere grad understøttes ved at indrette specifikke områder til dette, så børn, der gerne vil fordybe sig, får nemmere ved dette, og så mulighederne for grovmotoriske aktiviteter øges.

4 Proceskvalitet i de undersøgte dagtilbud i Grønland

I dette kapitel belyses betydningen af en række processuelle faktorerers betydning for kvaliteten i de udvalgte grønlandske dagtilbud. Proceskvalitet er den kvalitet, der findes i det pædagogiske arbejde, og processuelle faktorer er fx interaktionen mellem barn og voksen, interaktionen mellem børnene, samarbejdet personalet imellem samt forældresamarbejdet (EVA, 2017a).

I Grønland er der på nationalt plan udarbejdet rammer for det pædagogiske arbejde i dagtilbud. På overordnet plan udgøres disse rammer bl.a. af lovgivningen på dagtilbudsområdet i Grønland og rammer som følge af tilslutningen til FN's Børnekonvention. På nationalt plan er det fastsat, at dagtilbuddene skal udarbejde årsplaner for det pædagogiske arbejde, arbejde med dokumentation og evaluering af børnenes udvikling ved brug af bestemte screeningsværktøjer. Ud over de nationale bestemmelser kan der på kommunalt niveau være fastsat nogle rammer for dagtilbuddenes pædagogiske praksis.

I det følgende belyses både de nationale og kommunale rammer for dagtilbuddenes pædagogiske praksis, og hvordan den lokale pædagogiske praksis inden for de givne rammer ser ud. Hensigten med denne del af analysen er at identificere forhold på nationalt og kommunalt plan samt på dagtilbudsniveau, som har betydning for den pædagogiske praksis i de enkelte dagtilbud.

4.1 Pædagogiske rammer for dagtilbudsområdet

VIVE har gennem interview med de kommunale forvaltningschefer på dagtilbudsområdet i Grønland undersøgt, om der ud over Inatsisartutlov er udarbejdet kommunale rammer for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene. Herunder eventuelle kommunale krav til det pædagogiske grundlag for dagtilbuddene og aktiviteter til understøttelse af udviklingen af den pædagogiske kvalitet.

4.1.1 Lovgivning og bestemmelser på dagtilbudsområdet

Rammen for det pædagogiske arbejde på kommunalt plan er ifølge de interviewede forvaltningschefer den nationale lovgivning for dagtilbudsområdet, Inatsisartutlov nr. 16 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen. Af interviewene fremgår det, at ingen af kommunerne derudover har en egentlig børne- og ungepolitik, som sætter yderligere kommunale rammer for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene. I en kommune har man tidligere haft en børnepolitik, som i store træk indeholdt de samme bestemmelser, som lov nr. 16, mens man i en anden kommune har en børne- og ungepolitik, som er gammel, og som forvaltningschefen vurderer ikke anvendes i det daglige arbejde. En forvaltningschef fortæller, at man ikke har udarbejdet en dagtilbudspolitik i kommunen ud fra det rationale, at politiske visioner og rammer for dagtilbuddene i kommunen ikke vil have den store effekt. Ifølge forvaltningschefen skal årsagen til dette findes i, at det grønlandske sprog er meget handlingsorienteret og billedligt, og at man ikke har et egentligt sprog for det metateoretiske. Erfaringen er, at dette gør omsætningen fra strategi til handling og videre til adfærd meget vanskelig. Tilsvarende har uddannelserne på Grønland mindre fokus på det metateoretiske i pædagogisk arbejde og mere fokus på at klæde

de studerende på til handling og adfærd. I stedet arbejder man i kommunen med nogle overordnede retningslinjer og procedurebeskrivelser, som ikke handler om egentlig pædagogik, men som fx beskriver den pædagogiske konsulent's opgaver med at understøtte dagtilbuddene i kommunen, eller som handler om sikkerhed, fx i forbindelse med børns leg på legepladsen.

Jeg har med vilje ikke fået lavet en dagtilbudspolitik, fordi at det ikke vil rykke noget. Der er stor forskel på uddannelsesniveauer af lærere og så uddannelse på pædagogerne. Rigtig stor forskel. Og på abstraktionsniveauer og refleksionsniveauer for den sags skyld. Så man kan sige, sådan nogle politiske visioner og rammer for dagtilbuddene kommer ikke til at have den store effekt. (Forvaltningschef, kommune 2)

Kun en kommunal forvaltningschef fortæller, at man i kommunen har formuleret mål og visioner for dagtilbudsområdet, som lokalt sætter nogle rammer for det pædagogiske arbejde. Disse bliver opdateret, hver gang der har været kommunalbestyrelsesvalg, så mål og visioner afspejler den overordnede politiske retning i kommunen. Den aktuelle vision for det pædagogiske arbejde i kommunen er, at man i det pædagogfaglige arbejde skal have mod og vilje til at kommunikere om og arbejde med de børn, hvor man er bekymret for deres udvikling. Med andre ord arbejder man i kommunen således med, at alle, der arbejder med børn, herunder både faglærte og ufaglærte, skal gribe tidligt ind, når man opsporer børn i mistrivsel, eller som ikke udvikler sig, som de skal. Overordnet set er der således kun i en kommune udarbejdet yderligere rammer for det pædagogiske arbejde, end de rammer, lov nr. 16 sætter for den pædagogiske praksis. Hovedparten af kommunerne arbejder således efter, at det er de enkelte dagtilbudsledere, der skal tegne dagtilbuddets pædagogiske retning inden for rammerne af Inatsisartutlov nr. 16 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen.

Vi syntes, at vi her i kommunen også skal have vores egne mål og visioner, og det er noget, vi startede med, da jeg begyndte her i kommunen. De bliver opdateret, hver gang vi har et kommunalbestyrelsesvalg. (Forvaltningschef, kommune 3)

4.1.1.1 Pædagogiske årsplaner

Af lovgivningen fremgår det, at de enkelte dagtilbudsledere har ansvaret for, at der udarbejdes en pædagogisk årsplan for dagtilbuddet (Inatsisartutlov § 16), og det er i årsplanen, at den pædagogiske retning for dagtilbuddet sættes. Det er ikke beskrevet, hvad en pædagogisk årsplan skal indeholde, men bemærkningerne til Inatsisartutlov indeholder en række anbefalinger. Heraf fremgår det, at en pædagogisk årsplan kan indeholde en beskrivelse af målsætninger, pædagogiske mål, en beskrivelse af børnegruppen og deres behov samt en angivelse af de pædagogiske retningslinjer. Den pædagogiske årsplan kan ligeledes angive de aktiviteter og strukturer, der foregår i dagligdagen, ligesom der kan være redegjort for traditioner, særlige aktiviteter i det nye år, forældresamarbejde og aktiviteter i forhold til særlige indsatsområder.

Dagtilbudsledere og medarbejdere fortæller i interviewene om arbejdet med årsplanerne og om, hvordan de i de fleste dagtilbud med udgangspunkt i årsplanen udarbejder halvårs-, måneds- og ugeplaner for de pædagogiske aktiviteter. Mange dagtilbud arbejder også med et månedligt tema, fx natur, cirkus, arbejdspladser mv., hvorudfra der tilrettelægges forskellige pædagogiske aktiviteter. Årsplanen indeholder ofte også en beskrivelse af, hvordan man arbejder med at understøtte vuggestuebørns overgang til børnehave samt børnenes overgang til skole. På den måde arbejder mange dagtilbud med at målrette de pædagogiske aktiviteter til de forskellige aldersgrupper i dagtilbuddene.

Af interviewene med henholdsvis dagtilbudsledere og medarbejdere i dagtilbuddene fremgår det, at de pædagogiske årsplaner typisk udarbejdes i et samarbejde i personalegruppen. På den måde kan hele personalegruppen komme med input til årsplanerne, og der kan udveksles viden og idéer til pædagogiske aktiviteter, der både møder børnenes behov, og som kommer omkring alle de områder, hvor der skal arbejdes pædagogisk med børnenes udvikling. Det fremgår af interviewene, at årsplanerne anvendes som et aktivt redskab i det pædagogiske arbejde i forbindelse med udarbejdelse af uge- og månedsplaner. I de fleste dagtilbud følger de løbende op på, om retningen og målsætningerne i årsplanen efterleves eksempelvis på personalemøder. Derudover er der en bekendtgørelsesregel, som tilsiger, at årsplanen skal fremlægges for forældregruppen i dagtilbuddene, og mange steder anvendes årsplanerne også til at informere forældrene på forældremøderne om, hvad man arbejder med i dagtilbuddene og efterfølgende i forhold til, hvad børnene har lært.

Vi har fællesmøder for alle medarbejdere, hvor vi snakker om vores metoder i hverdagen. Vi laver også årsplaner, hvor det handler om de pædagogiske ting [...] Vi laver den sammen. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Til forældremøder plejer personalet at fremlægge om årsplanerne og se, om forældrene har forslag i forhold til aktiviteterne. (Dagtilbudsleder, kommune 5)

Vi prøver så vidt muligt at følge de pædagogiske årsplaner rigtigt. Så når vi holder møder, følger vi op på, hvis vi ikke har nået det (planlagte, red), og hvad vi skal gøre for at nå det. Det snakker jeg sammen med personalet om. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

I udgangspunktet udgør de pædagogiske årsplaner rammen for det pædagogiske arbejde i de enkelte dagtilbud. Som det fremgår af interviewene, er der stor velvilje både på ledelsesplan og på medarbejderplan til at udarbejde og arbejde med udgangspunkt i de formulerede årsplaner. Det fremgår dog også, at det til tider kan være vanskeligt at udføre det pædagogiske arbejde, der er beskrevet i årsplanen som tiltænkt i lovens § 13 og 5.2 'Tilsyn med institutionerne'. For det første oplever flere ledere og medarbejdere, at både uge- og månedsplanerne skrider, bl.a. som følge af udfordringer med personalemangel i hverdagen. Som tidligere beskrevet kan fravær blandt personalet have den konsekvens, at der må foretages ændringer og aflysninger i ugeplanerne. Dette enten, fordi der er for få medarbejdere på arbejde til, at aktiviteterne kan gennemføres, eller fordi de medarbejdere, der har ansvaret for de planlagte aktiviteter, er fraværende. Både ledere og medarbejdere oplever således fravær blandt det faste personale. I de tilfælde, hvor konsekvensen af fravær blandt personalet er, at børnene tilbydes et mindre varieret og udviklende læringsmiljø, kan det have betydning for deres udvikling. Oplevelsen er også, at udskiftning i medarbejdergruppen kan have konsekvenser for arbejde med de pædagogiske årsplaner, fordi nye medarbejdere ikke har været med til at udarbejde årsplanen. De kender derfor ikke baggrunden og tankerne bag den årsplan, det pædagogiske arbejde tager udgangspunkt i. Dette vanskeliggør fortællingen om, hvorfor man arbejder, som man gør, og fordrer, at dagtilbudslederen og kollegaer introducerer nye medarbejdere til planen.

[...] det vi også er ude i, det er, at siden vi sad og lavede den her årsplan, der har vi skiftet – altså 50 pct. passer ikke engang, fordi jo, der er 50 pct. tilbage af os, der har lavet den fra starten, men så er der så også nogle, der har været – altså, vi har haft mange forskellige inde i de stillinger. (Medarbejder, kommune 2)

[...] Vi laver de her, både ugeplaner, men også månedsplaner, som skal komme omkring hele barnet, men som bare ofte kommer til at falde lidt fra hinanden på

grund af de udfordringer, der er i hverdagen. Så altså, tanken er der bagved, og vi vil det rigtig gerne, men det er svært at udføre. (Medarbejder, kommune 2)

Der er også både ledere og medarbejdere, der italesætter, at pædagogisk arbejde med udgangspunkt i årsplanerne kan være svært for ufaglærte medarbejdere. Som pædagog er man uddannet til at formulere og arbejde med udgangspunkt i pædagogiske planer, hvorimod en ufaglært medarbejder ikke har nogen faglighed i forhold til at arbejde pædagogisk. Konsekvensen som følge af både personalemangel på uddannet pædagogisk personale, fravær blandt personalet og brugen af ufaglærte medarbejdere er således, at det for nogle dagtilbud i praksis kan være vanskeligt at efterleve de rammer, der på nationalt plan er formuleret i Inatsisartutlov nr. 16 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen. Forventningen er derfor, at dagtilbud med større personalemangel, og herunder særligt mangel på uddannet pædagogisk personale, har vanskeligere ved at arbejde med udgangspunkt i rammerne for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet, hvilket udgør en barriere i forhold til kvaliteten i det børnemiljø, der møder børnene i disse dagtilbud.

4.1.1.2 De syv principper i effektiv pædagogik

Ud over lov nr. 16 har man på nationalt plan udviklet syv forskningsbaserede principper og metoder for effektiv pædagogik i dagtilbuddene i Grønland. De syv pædagogiske standarder for det pædagogiske arbejde med børn skal fremme aktiviteter, der kan stimulere børns kulturelle, sproglige, begrebsmæssige, fysiske og åndelige udvikling. Principperne tager udgangspunkt i Vygotskys sociokulturelle teori og er blevet afprøvet og tilpasset den grønlandske kontekst over en 4-årig periode (Meeqerivitsialak, 2018). Principperne er som nævnt udviklet af Meeqerivitsialak for Departementet for Kultur, Uddannelse, Forskning og Kirke på baggrund af et kommissorium givet af Landsstyret i 2007. Hensigten er, at personalet skal spille en aktiv rolle i udviklingen af børnene med udgangspunkt i de syv principper.

Syv principper i effektiv pædagogik

Fælles produktiv aktivitet: Vil udvikle børns evne til at arbejde i samarbejde med børn fra forskellige kulturelle og sproglige miljøer. Dermed vil børnene lære mere om sig selv og andre.

Sprog og begyndende skrive- og læseudvikling: Sprog- og læseudvikling vil styrke børnenes sproglige evner til at beskrive sig selv og verden omkring dem. Gennem udviklingen af sproget bliver børnene i stand til at forstå, hvordan verden hænger sammen, og at de har en forbindelse til ting, der er større end dem selv.

Skabe sammenhæng: Ved at skabe sammenhæng vil læringen sikre, at alle aktiviteter giver mening og er forankret i erfaringer, som er velkendte for børnene. Ved at forankre den nye læring i børnenes personlige, kulturelle og fælles erfaringer, vil de blive bedre til at deltage i det internationale samfund.

Kompleks tænkning via spørgsmål: Udfordrende tænkning/aktiviteter vil give mulighed for børn at strukturere og tilrettelægge deres tanker, bl.a. som forberedelse til at starte i skolesystemet.

Læringsdialog: Undervisning gennem samtale vil sikre børnenes evne til at bruge sproget til at udtrykke sig, at udforske og give begrundelse. Læringsdialog vil give rige muligheder for voksne at hjælpe børn i at identificere deres værdier, holdninger, og logiske begrundelser om forskellige emner.

Modellering, visualisering og demonstrering: Demonstrering vil give mulighed for voksne at modellere tanker, adfærd og sprog. Gennem demonstrering vil børn lære at respektere andre, finde svar på ukendte spørgsmål og opnå deres mål – personligt og som grupper.

Børnestyret aktivitet: Aktiviteter, som er styret af børnene selv, vil give mulighed for voksne at assistere børn i at identificere og definere deres personlighed, interesser og evner.

I en undersøgelse foretaget af Epinion for Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke er pædagoger i de grønlandske dagtilbud blevet spurgt til deres kendskab til og deltagelse i kurserne i de syv principper for effektiv pædagogisk arbejde. I 2019 angav knap 4 ud af 5, at de har kendskab til kurserne, og godt halvdelen angiver at have været på kursus i de syv principper (Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, 2019). Dette billede bekræftes i interviewene, hvor en forvaltningschef fortæller, at der mere eller mindre arbejdes med de syv principper for effektiv pædagogik i alle dagtilbud i kommunen. Der har ikke været implementeringsstøtte, og derfor varierer det, hvor meget dagtilbuddene arbejder med de syv principper. Der er dog en enkelt kommune, hvor forvaltningschefen giver udtryk for, at det kun er en mindre del af det pædagogiske personale i kommunen, der har været på kursus. Dette kan skyldes udskiftning i personalet.

Flere dagtilbudsledere fortæller, at de syv principper for effektiv pædagogik anvendes i den daglige pædagogiske praksis i dagtilbuddene, og at både de og personalet oplever, at principperne er meget anvendelige i forhold til at guide den pædagogiske praksis. Flere fortæller, at de fx anvender principperne i forbindelse med udarbejdelsen af den pædagogiske årsplan og som udgangspunkt for de pædagogiske aktiviteter, der gennemføres med børnene i den daglige praksis. Selvom kurserne er forbeholdt det pædagogisk uddannede personale, er det flere dagtilbudslederens oplevelse, at de ufaglærte medarbejdere anvender de syv principper ubevidst, og at de syv principper bidrager til at guide de ufaglærte medarbejderes arbejde med børnene, så de i højere grad tager udgangspunkt i børnenes kompetencer og behov.

Vi følger dem (de syv gode vaner, red.) i løbet af året. Jeg tror også, de ufaglærte medarbejdere bruger de syv principper ubevidst. I læringen tager de udgangspunkt i børnenes behov og deres kompetencer. (Dagtilbudsleder, kommune 4)

Selvom hovedparten af de interviewede dagtilbudsledere giver udtryk for, at de syv principper anvendes aktivt i dagtilbuddene og bidrager positivt til det daglige pædagogiske arbejde, er der også enkelte, der oplever udfordringer. Nogle steder oplever man, at der i det daglige arbejde ikke er tid nok til at nå at lære at arbejde med udgangspunkt i de syv principper. Indtil personalet er fortrolige med principperne, kræver det ekstra ressourcer fra personalet at planlægge de pædagogiske aktiviteter med udgangspunkt i principperne, og disse ressourcer er ikke altid til stede i en presset hverdag. En anden udfordring, flere dagtilbudsledere oplever, er, at udskiftning i personalet kan medføre et videnstab i forhold til at arbejde med udgangspunkt i de syv principper, fordi nye medarbejdere ikke nødvendigvis har været på kursus i principperne. Dels udfordrer dette arbejdet med de syv principper i dagtilbuddene, dels kan det være ressource tungt for dagtilbuddene kontinuerligt at sende medarbejdere på kursus, da medarbejderne vil mangle i dagtilbuddene, mens de er på kursus.

Hjemmestyret har krav om, at der skal være pædagogiske tiltag i børnehaverne. For eksempel at der skal være aktiviteter med udgangspunkt i de syv principper, hvor børnenes sprog udvikles, så de kan blive bedre til det grønlandske sprog og for at give dem mere viden. [...] Det bliver vanskeligt for os at følge punkterne i hverdagen, når der er mange skiftende medarbejdere. Fordi så mister vi de personer, som har været på kurserne. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Overordnet set oplever ledere og medarbejdere, at arbejdet med de syv principper for effektivt pædagogisk arbejde er udbredt i dagtilbuddene. Samtidig oplever dagtilbuddene, at principperne bidrager positivt til og kan guide den pædagogiske praksis også for de ufaglærte medarbejdere.

En udfordring er manglende tid til at kunne planlægge det pædagogiske arbejde med udgangspunkt i principperne samt udskiftning i det personale, der har været på kursus i principperne.

4.1.1.3 Evaluering og dokumentation af det enkelte barns trivsel og udvikling

Lovgivningen i Grønland tilsiger, at der løbende skal arbejdes med evaluering og dokumentation af det enkelte barns udvikling. Af Inatsisartutlov nr. 16 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen fremgår det, at der skal oprettes en børnemappe for det enkelte barn, som løbende skal opdateres med henblik på en bekymring i forhold til barnets læring eller udvikling. Børnemappen skal følge barnet ved overgang fra dagtilbud til skole, således at relevante oplysninger om barnet videregives til den modtagende institution til brug for varetagelse af barnets behov. Børnemappen skal bl.a. indeholde screeningsmateriale omkring barnets udvikling og trivsel, samarbejdsmdereferater og andre relevante oplysninger om barnets læring, udvikling eller sociale udfordringer.

Ud over arbejdet med børnemapper for de enkelte børn tilsiger lovgivningen, at der skal foretages en obligatorisk screening af børns helbred og udvikling, når barnet fylder 3 år, og af barnets skoleparathed, når barnet fylder 5 år (Inatsisartutlov nr. 16). Screeningen skal foretages på grundlag af indikatorer, monitorerings- og evalueringsredskaber udviklet af Grønlands Selvstyre. Til screeningen af de enkelte børn i dagtilbuddene anvendes materialet MIIM 3 og MIIM 5 – Undersøgelse af børns udviklingssituation, som er udviklet af Uddannelsesstyrelsen. MIIM 3 er udviklet for at kunne screene alle 3-årige børn i Grønland hvert år for at kunne vurdere, om børns udvikling skal understøttes. MIIM 5 er udviklet for at kunne screene 5-åriges udvikling med henblik på at vurdere, om den er tilstrækkelig til at forberede børn til skolestart. Begge screeningsmaterialer giver indsigt i, om der er bekymringsområder i et barns sundheds- eller udviklingssituation, eller om barnet har behov for flere udfordringer i hverdagen. Materialerne er udviklet til at kunne vurdere børn i deres hverdagsliv i de fællesskaber, som de lever i, og som tilsammen skaber betingelserne for børnenes udvikling (Meeqquerivitsialak, 2018).

MIIM 3 og MIIM 5 er rettet mod både barnets sundhedsmæssige udvikling og trivsel samt almene udviklingssituation og indeholder følgende vurderingsområder:

- Barnets sundhedsmæssige tilstand og trivsel
- Barnets sociale erfaring og kompetencer
- Barnets erfaring med kommunikation og dets kommunikationskompetencer
- Barnets erfaring med sin krop og dets kropsbevidsthed
- Barnets erfaring med og forholden sig til fælles rammer og rutiner
- Barnets erfaring med og viden om natur og kultur.

Af lovgivningen på dagtilbudsområdet i Grønland fremgår det, at formålet med dagtilbud til børn i Grønland bl.a. er at udvikle barnets muligheder i relation til personlighed, evner og psykiske og fysiske formåen. Tilsvarende har Grønland tilsluttet sig FN's børnekonvention og dermed givet tilsagn om at arbejde for børns grundlæggende rettigheder, herunder børns ret til udvikling.

FN's Børnekonvention

Artikel 27

1. Deltagerstaterne anerkender ethvert barns ret til den levestandard, der kræves for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sociale udvikling.
2. Forældrene eller andre med ansvar for barnet har hovedansvaret for efter evne og økonomisk formåen at sikre de levevilkår, der er nødvendige for barnets udvikling.
3. Deltagerstaterne skal i overensstemmelse med nationale forhold og inden for deres evner og økonomiske muligheder træffe passende forholdsregler for at bistå forældre og andre med ansvar for barnet med at gennemføre denne ret og skal i tilfælde af behov derfor yde materiel bistand og udarbejde støtteprogrammer, især med hensyn til ernæring, beklædning og bolig.
4. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler til at sikre inddrivelse af underholdsbidrag til barnet fra forældrene eller andre personer med økonomisk ansvar for barnet, både i deltagerstaten og i udlandet. Især i tilfælde, hvor den person, der har det økonomiske ansvar for barnet, er bosat i en anden stat end barnet, skal deltagerstater fremme tilslutning til internationale aftaler eller til indgåelse af sådanne aftaler samt indføre andre passende ordninger.

Artikel 28

1. Deltagerlandene anerkender barnets ret til uddannelse, og med henblik på gradvis at opnå denne ret og på grundlag af ligestillingsprincippet skal de især: (a) gøre grunduddannelse tvungen og gratis tilgængelig for alle; (b) opmuntre udviklingen af forskellige former for uddannelse, der følger efter grunduddannelsen, herunder almindelig og faglig uddannelse, gøre disse tilgængelige og opnåelige for ethvert barn og træffe passende forholdsregler, såsom indførelse af gratis uddannelse og tilbud om økonomisk bistand i trangstilfælde; (c) gøre højere uddannelse opnåelig for alle inden for rammerne af deres evner og med alle passende midler; (d) gøre studievejledning og erhvervsvejledning tilgængelig og opnåelig for alle børn; (e) træffe forholdsregler for at opmuntre regelmæssig deltagelse i skolegang og begrænse frafald.
2. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at disciplinen i skolen administreres på en måde, der tilgodeser barnets værdighed som menneske og er i overensstemmelse med denne konvention.
3. Deltagerstaterne skal fremme og støtte internationalt samarbejde om uddannelsesspørgsmål, især med henblik på at bidrage til afskaffelse af uvidenhed og analfabetisme overalt i verden og lette adgangen til videnskabelig og teknisk viden og moderne undervisningsmetoder. I denne henseende skal der tages særligt hensyn til udviklingslandenes behov.

Artikel 29

1. Deltagerstaterne er enige om, at uddannelsen af barnet skal have til hensigt at (a) udvikle barnets muligheder i relation til personlighed, evner og psykiske og fysiske formåen fuldt ud; (b) udvikle respekt for menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsrettigheder og for de principper, der er nedfældet i De Forenede Nationers Pagt; (c) udvikle respekt for barnets forældre, dets egen kulturelle identitet, sprog og værdier, og for de nationale værdier i det land, hvor barnet er bosat, og, i landet, hvorfra barnet oprindeligt stammer, og for kulturer, der adskiller sig fra barnets egen kultur; (d) forberede barnets til et ansvarligt liv i et frit samfund i en ånd af forståelse, fred, tolerance, ligestilling af kønnene og venskab mellem alle folk, etniske, nationale og religiøse grupper og personer, som tilhører urbefolkninger; (e) udvikle respekt for det naturlige miljø.
2. Ingen del af denne artikel eller artikel 28 må fortolkes som indblanding i enkeltpersoners eller organisationers frihed til at oprette og lede undervisningsinstitutioner. Der skal dog til enhver tid tages hensyn til de i denne artikels stykke 1 fastslåede principper samt til kravene om, at uddannelse i sådanne institutioner opfylder de af staten foreskrevne minimumsregler.

Både udfyldelsen af børnemapper og screeningsmaterialerne MIIM 3 og MIIM 5 udgør en national ramme for det pædagogiske arbejde i forhold til løbende at følge op på det enkelte barns udvikling og trivsel i dagtilbuddene. Derfor kan dokumentationen ses som en national ramme for at understøtte børns ret til et udviklende pædagogisk læringsmiljø i form af redskaber til at følge op på, om børnenes behov og udvikling imødekommes og understøttes. I den optik bliver den systematiske løbende opfølgning på børns udvikling og trivsel central for dagtilbuddenes sikring af barnets muligheder for udvikling i det pædagogiske arbejde.

Epinions undersøgelse af førskoleområdet i Grønland i 2019, foretaget for Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, viser, at størstedelen af dagtilbuddene opretter børnemapper, opdaterer indholdet i mapperne løbende og overleverer mapperne, når børnene starter i skole (Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, 2019). Både forvaltningschefer og dagtilbudsledere giver i interviewene udtryk for, at man følger de gældende regler og vejledninger på området og i udgangspunktet udfylder mapperne, som man skal. Flere dagtilbud har en fast procedure for udfyldelse af børnemapperne, hvor de opdateres to gange om året. På den måde dokumenterer dagtilbuddene løbende børnenes udvikling. Som en del af børnemappen indgår også opfølgningen på børnenes udvikling og trivsel gennem screeningsmaterialerne MIIM 3 og MIIM 5. Af Epinions undersøgelse fremgår det, at MIIM 3 og MIIM 5 er det mest anvendte pædagogiske redskab i dagtilbuddene. Derudover anvender mange dagtilbud også Tidlig registrering af sprogudvikling (TRAS) og Registrering af Barnets Udvikling (RABU) til at følge børnenes udvikling, samt Skole-Parathedundersøgelse (SPU) af børn, der skal til at starte i skole.

Screeningsmaterialet udfyldes typisk af personalet, hvorefter screeningerne anvendes som grundlag for dialog med forældrene om det enkelte barns udvikling til de to årlige individuelle forældresamtaler. Ifølge dagtilbudslederne anvendes screeningerne også til at få et samlet blik på børnegruppernes udviklingsstadiet og i forhold til, om der er nogle områder, hvor børnene har særligt behov for støtte og udviklende læringsmiljøer. Resultaterne af screeningerne anvendes som udgangspunkt for planlægningen af pædagogiske aktiviteter på personalemøderne. En del af de interviewede dagtilbudsledere giver udtryk for, at screeningerne bidrager positivt til den pædagogiske planlægning af aktiviteter, der understøtter børnenes udvikling. MIIM 3 og MIIM 5 er udviklet, så de stemmer overens med den pædagogiske tilgang i de syv principper for effektiv pædagogik. Hensigten med dette er dels, at parametrene i screeningsværktøjet afspejler den overordnede pædagogiske tilgang i dagtilbuddene, dels at de syv principper for effektiv pædagogik kan anvendes til at arbejde pædagogisk med børnene på netop de områder, screeningen viser, at der er behov for udvikling.

Vi bruger også screeningsmaterialet MIIM 3 og MIIM 5. Vi er først startet med det her i år. Vi har lige haft forældresamtaler, og der har vi brugt screeningsmaterialet. I første omgang er det mest personaler, der udfylder de skemaer, og så indkalder vi forældrene, og ud fra det taler vi med forældrene om deres børns trivsel. Og hvis der så er nogle, vi skal tage hånd om, eller som vi skal have udviklet mere, så snakker vi om det igen på personalemøderne. At det der skal vi lige lave med de børn. Så vi bruger det også til at finde ud af, hvad vi skal lave med børnene, eller hvor det er vigtigst for børnene at udvikle sig. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Der er dog også dagtilbud, hvor oplevelsen er, at screeningerne og de pædagogiske redskaber kan give udfordringer. Brugen af redskabet er relativt nyt, og nogle dagtilbudsledere oplever, at medarbejderne er tilbageholdende med at dokumentere børnenes udvikling og ikke føler sig trygge ved det. Andre oplever, at der er for mange krav til screeninger og dokumentation, og at det tager meget tid. Særligt steder, hvor der er personalemangel, er det vanskeligt at nå

dokumentationsarbejdet og de efterfølgende samtaler med forældrene. Kun få af de interviewede forældre kan huske samtaler med det pædagogiske personale om deres barns udvikling og trivsel i tilstrækkelig grad til at ville fortælle om det. En forælder oplevede samtalen positivt og fremhævede, at det var positivt, at vurderingen af barnets trivsel ikke hvilede på en enkelt medarbejders vurdering, men at det fremgik tydeligt i samtalen, at vurderingen var foretaget af den samlede personalegruppe på stuen. En anden forælder oplevede vurderingen af børnenes trivsel og udvikling som meget skemalagt og firkantet. Oplevelsen var, at barnet skal kunne nogle helt specifikke ting, fx ved en given alder kunne nævne 20 kropsdele, og hvis barnet kun kan nævne 19, lever barnet ikke op til kriteriet for vurderingen.

Det er ikke kun en af dem, der foretager vurderingen. De snakker om det hele alle sammen (personalet, red.). Så da vi (forældrene, red.) snakkede med pædagogen, så sagde hun, at alle personalerne kan se, at hun trives godt (datteren, red.).
(Forælder)

Og nu kunne vi også se, de kører jo de der, hvor de skal vurderer børnene. De der læringshjul. Og det var meget skemalagt med, kan dit barn nævne 20 kropsdele? Og hvis barnet så kunne nævne 19, så bestod det ikke. Det er sådan meget tænkt i kasser og vurderet på meget specifikke ting. (Forælder)

Overordnet set er det systematiske arbejde med at dokumentere og følge op på børnenes udvikling og trivsel et understøttende forhold for både den processuelle kvalitet i dagtilbuddene samt i forhold til børnenes muligheder for udvikling. Interviewmaterialet viser dog også, at bl.a. rekrutteringsudfordringen (belyst i afsnit 3.1.1) kan give udfordringer, i forhold til at få gennemført dokumentationsarbejdet systematisk. Dette påvirker dagtilbuddenes mulighed for at tage udgangspunkt i børnenes udviklingsbehov i det pædagogiske arbejde. Vurderingen er, at det vil styrke det målrettede og datainformerede arbejde med børnenes trivsel og udvikling, at det pædagogiske personale oplever, at dokumentationsarbejdet skaber værdi for det pædagogiske arbejde. Derudover skal personalet understøttes, så de har tiden og kompetencerne til at udfylde screeningerne og dokumentationsredskaberne.

4.2 Tilrettelæggelse og gennemførelse af den pædagogiske praksis i de undersøgte dagtilbud

I det følgende afdækkes tilrettelæggelsen og gennemførelsen af den pædagogiske praksis i dagtilbud i Grønland. Fokus er på at belyse de børnemiljøer og den lokale pædagogiske praksis, der udfolder sig inden for de generelle rammer for det pædagogiske arbejde.

FN's Børnekonvention

Artikel 5

Deltagerlandene skal respektere det ansvar og de rettigheder og pligter, som forældrene har, eller hvor dette finder anvendelse, tilsvarende ansvar, rettigheder og pligter, for så vidt angår medlemmerne af den udvidede familie eller samfundet i overensstemmelse med stedlig sædvane, samt værger eller andre personer med juridisk ansvar for barnet, til på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner, at yde passende vejledning og støtte til barnet i udøvelsen af rettighederne anerkendt i denne konvention.

Artikel 8

1. Deltagerlandene påtager sig at respektere barnets ret til at bevare sin identitet, herunder statsborgerskab, navn og familieforhold, som anerkendt af loven og uden ulovlig indblanding.
2. Hvis et barn ulovligt berøves en del af eller hele sin identitet, skal deltagerstaterne yde passende bistand og beskyttelse med henblik på hurtigt at genoprette barnets identitet.

VIVE har undersøgt dagtilbudsledere og medarbejders tilrettelæggelse af det pædagogiske arbejde i dagligdagen, herunder dagtilbuddenes samarbejde med forældrene. Derudover undersøges det, hvordan personalet som et led i den daglige pædagogiske praksis inddrager børnene i beslutninger, der vedrører dem.

4.2.1 Planlægning af det pædagogiske arbejde

Den pædagogiske årsplan udgør grundlaget for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene. Dagtilbudslederne har ansvaret for at koordinere og tilrettelægge den overordnede dagligdag i dagtilbuddene, mens den konkrete planlægning af det pædagogiske arbejde foregår i forskellige mødefora mellem leder og personale eller mindre personalegrupper imellem.

Stort set alle dagtilbudslederne arbejder med en mødepraksis, hvor der er personalemøde med alle medarbejdere i dagtilbuddene minimum en gang om måneden eller oftere. Enkelte dagtilbud afholder også pædagogiske dage med hele personalegruppen kvartalsvist eller halvårligt. Af interviewene med dagtilbudslederne fremgår det, at de fælles personalemøder ofte anvendes til at drøfte de metoder og tilgange, der anvendes i dagtilbuddet i hverdagen. På den måde bliver personalemøderne brugt til at sprede viden om den pædagogiske tilgang og børnesynet i dagtilbuddet, herunder også til de ufaglærte medarbejdere. Flere dagtilbudsledere fortæller også om fælles faglige refleksioner i forhold til, hvordan der arbejdes med udgangspunkt i metoderne, fx de syv principper for effektiv pædagogisk praksis og årsplanerne. Derudover er der fælles evaluerende refleksioner om, hvordan det går med det pædagogiske arbejde, og om der er noget, der kan gøres bedre. Møderne bliver således både anvendt til at lære af tidligere praksis og til at drøfte justeringer af den fremtidige praksis.

Ud over personalemøder afholdes der i de fleste af dagtilbuddene også møder mellem personalet på de enkelte stuer. Fokus på disse møder er den praktiske planlægning af dagligdagen på stuerne samt de enkelte børns udvikling. På møderne drøfter stuens personale således, hvilke pædagogiske aktiviteter, man har planer om at gennemføre på stuerne, hvad de enkelte børn har af behov, og hvordan disse behov imødekommes. Flere dagtilbudsledere italesætter, at medarbejderne selv styrer den daglige praksis på stuerne, og at de som ledere derfor bevidst ikke deltager i stuemøderne. Dette for at styrke medarbejdernes ejerskab til det pædagogiske arbejde. Ifølge flere dagtilbudsledere er det medarbejderne, der har den største indflydelse på dagligdagen i dagtilbuddet, og det er deres arbejde, der gør det til en god dag i dagtilbuddet.

Derfor er det vigtigt, at alles meninger høres, og at medarbejderne inkluderes i beslutninger omkring den pædagogiske praksis. Flere dagtilbudsledere arbejder også med at uddelegere ansvarsområder til medarbejderne. Hensigten er at skabe ejerskab hos medarbejderne både i forhold til arbejdspladsen og til det pædagogiske arbejde. Oplevelsen er, at dette dels bidrager til, at de enkelte medarbejdere tager ansvar for dagligdagen. Dels er med til at skabe et godt samarbejde mellem medarbejderne imellem, hvor der udveksles idéer og erfaringer, og hvor de uddannede pædagogiske medarbejdere understøtter og vejleder de ufaglærte medarbejdere. Derudover er det oplevelsen, at det er lettere for medarbejderne at udføre det pædagogiske arbejde og engagere børnene, når det hviler på aktiviteter og indhold, som medarbejderne selv er engagerede i og initiativtagere til.

Efter jeg er begyndt som leder, plejer jeg at tydeliggøre medejerskabet for medarbejderne. Derfor har jeg forklaret dem, at alle er medejere her på vores arbejdsplads, og det er dem, der har mest indflydelse på dagligdagen, samt at det er dem, der udfører en god dag. Jeg forklarer dem også, at jeg vil høre alles meninger og vil inkludere dem i forskellige beslutninger. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

Jeg forsøger at blande mig uden om, for hvis jeg som leder begynder at blande mig, kommer medarbejderne væk fra det, de egentlig gerne vil. Og det er klart nemmest at få børnene med på noget, som man selv gerne vil. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Når dagtilbudslederne forsøger at skabe medejerskab og give medarbejderne et større ansvar, er det håbet, at det kan bidrage til en større stabilitet i det pædagogiske personale, mindre sygefravær og et større samarbejde om den pædagogiske praksis. Der er dog endnu ingen konkrete erfaringer i forhold til virkningen af etableringen af et større ejerskab blandt medarbejderne.

4.2.2 Børnenes medbestemmelse i den daglige praksis

Forskning viser, at børn, der inddrages, trives bedre (EVA, 2018). Børns perspektiver kan desuden styrke det pædagogiske blik for faglighed og kvalitet, fordi børnene kan give indsigter i og input til den pædagogiske praksis, medarbejdere i dagtilbud ellers ikke kan få.

Både dansk og international forskning konkluderer, at kvalitet i dagtilbud hænger sammen med, i hvor høj grad det pædagogiske personale forstår, hvordan dagtilbuddets rammer påvirker børnene, og i hvor høj grad børnene føler, at de har mulighed for at bidrage til og påvirke dem (Bjørklund, Nielsen & Samuelsson, 2016; Sandseter & Seland, 2016). Et nyere studie viser, at det er vigtigt for børns trivsel at opleve, at de kan påvirke, hvad der sker, og at deres input bliver taget alvorligt (Sandseter & Seland, 2016). Derfor indgår børnenes ret til medbestemmelse i den pædagogiske praksis i dagtilbuddene som en del af denne undersøgelse.

Medbestemmelse kan defineres som *et generelt udtryk, som betyder, at man som barn er med til at bestemme i konkrete situationer, i forhold til bestemte sager, nogle gange, på bestemte tidspunkter, i specifikke sammenhænge og inden for givne rammer.* (Daniella Cecchin, BUPL).

I den internationale forskningslitteratur anskues medbestemmelse ofte som en form for deltagelse, og der er opstillet fire niveauer for børns involvering og deltagelse (Alderson & Montgomery, 1996):

1. Barnet bliver informeret
2. Barnet har mulighed for at udtrykke sit synspunkt

3. Barnets synspunkt tages i betragtning
4. Barnet er primær eller sideordnet beslutningstager.

Niveau fire er det højeste niveau af medbestemmelse, og i mange tilfælde er det efterstræbelseværdigt at opnå det højest mulige niveau af medbestemmelse. Dog kan alle fire niveauer, alt efter sammenhængen, hver især være relevante. Både i FN's Børnekonvention og i Inatsisartutlov nr. 16 af 3. december 2012 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen inddrages børnenes ret til at blive informeret og deres mulighed for at udtrykke deres synspunkt. Lovgivningen lægger ikke op til en fralæggelse af personalets ansvar, idet personalet fortsat har ansvaret for den konkrete beslutning, men lader sig informere og influere af barnets mening.

I seks af de dagtilbud, hvor VIVE har interviewet ledere og i nogle tilfælde medarbejdere, italesættes det, at man bl.a. inddrager børnene i den pædagogiske praksis gennem udpeget og informeret deltagelse. Det sker ved at give barnet valgmuligheder i lege- og læringsaktiviteter. Hensigten med dette er ifølge interviewpersonerne at få børnene til at føle, at de selv kan bestemme, hvad de gerne vil. Dette foregår både i forbindelse med fri leg, men også i nogle tilfælde ved, at personalet har tilrettelagt forskellige aktiviteter, som børnene kan vælge imellem. På den måde inviterer personalet børnene til at medvirke i en bestemt leg eller aktivitet, hvorefter børnene selv beslutter, om de vil være med. I et dagtilbud har man for at understøtte, at børnene lærer at træffe selvstændige beslutninger, valgt at spørge børnene enkeltvist til, hvilken aktivitet, de ønsker at deltage i. Det er for, at deres beslutning ikke påvirkes af andre, og at de i stedet selvstændigt træffer beslutning om, hvad de gerne vil.

I seks dagtilbud sker børnenes medbestemmelse i forbindelse med udførelsen af aktiviteterne i den pædagogiske årsplan, hvor temaerne og aktiviteterne planlægges og udføres af personalet, men hvor børnene har været medbestemmende. Dette sker fx ved, at personalet beslutter, at børnene skal på tur, men børnene spørges til, hvor de gerne vil hen, og hvad de gerne vil se. Flere medarbejdere og dagtilbudsledere fortæller, at de snakker med børnene om, hvorfor de skal på tur, og lytter til børnenes input til, hvor de gerne vil hen, hvad de gerne vil se, og hvad de gerne vil besøge. Ved at tage udgangspunkt i, hvad børnene gerne vil se, er børnene med til at planlægge, hvilke aktiviteter og udflugter der skal gennemføres.

Vi forsøger at inddrage børnene i at bestemme fx, hvad det er for nogle steder, vi skal besøge, der har vi inddraget børnene ved at spørge og snakke med dem. Spørge dem om, hvad de gerne vil se, og hvad de gerne vil besøge. Og så tager vi udgangspunkt i det, de gerne vil se. De er i hvert fald med til at planlægge, hvad de skal lave, når de skal på besøg. Vi prøver så vidt muligt at inddrage børnene i, hvad de gerne vil lave. (Dagtilbudsleder, kommune 2)

Flere af de kommunale forvaltningschefer italesætter, at det at arbejde med de syv principper for effektiv pædagogik (se afsnit 4.1) har bidraget til børnenes medbestemmelse i den pædagogiske praksis. Det kan fx være igennem princippet om børnestyrede aktiviteter, hvor det pædagogiske personale kan understøtte børn i at identificere og definere deres personlighed, interesser og evner. Det kan også være gennem princippet om læringsdialoger, som giver mulighed for at hjælpe børn med at identificere deres værdier, holdninger og logiske begrundelser om forskellige emner. Børnene er blevet bedre til at sætte ord på flere ting, og derigennem inddrages de i flere beslutninger om, hvad de gerne vil arbejde med. Derudover er der større fokus på samtaler mellem børn og personale, hvor børnene ikke kun kan svare ja og nej, men

hvor der gennemføres læringsdialoger. Dette gøres ofte i mindre børnegrupper, og hvor børnegruppen involveres i beslutninger om, hvad man skal lave i fællesskab.

Børnene inkluderes som følge af de syv principper, hvor der vægtes det pædagogiske og det fysiske. Hvad tænker børnene, hvad vil de gerne lære? Har de nogle idéer? Der skal laves årsplaner, hvor man inkluderer børnenes behov. (Forvaltningschef, kommune 4)

Med indførelsen af de syv principper for effektiv pædagogik er der kommet et større fokus på børnenes medbestemmelse og på, at man har fået nogle konkrete redskaber til at involvere børnene. Der er dog også flere dagtilbudsledere, der italesætter, at børnenes medbestemmelse i dagligdagen i høj grad afhænger af personalets kompetencer. Oplevelsen er, at der er stor velvilje til at arbejde inddragende og understøtte børnenes medbestemmelse, men at det kræver dygtige pædagoger. Selvom man oplever at have kærlige og omsorgsfulde medarbejdere, der kun vil børnene det bedste, er det erfaringen, at de ikke nødvendigvis har de faglige baggrunde og den faglige viden, der skal til for at kunne iværksætte de rette initiativer i forhold til medbestemmelse. En anden udfordring, der påpeges i interviewene, er manglende tid til at arbejde inddragende. Dette italesættes af medarbejdere, som har de faglige forudsætninger og viljen, men som oplever, at virkeligheden i dagligdagen kan blive lidt en anden, når der mangler personale, og fokus i stedet bliver at få dagen til at hænge sammen. I forhold til processuelle forhold som børnenes medbestemmelse har strukturelle forhold som rekruttering af pædagogisk uddannet personale og det at have tilstrækkeligt personale i dagligdagen, belyst i afsnit 3.1.1 og afsnit 3.1.3, således betydning for den praksis, børnene møder i dagtilbuddene.

Jamen, vi vil rigtig gerne arbejde med børnenes ret til udvikling og selvbestemmelse, men virkeligheden bliver noget andet. Dermed ikke sagt, at det ikke er i mine overvejelser, når jeg laver ting med børnene, for selvfølgelig er det det. Det er bare ikke altid, at der er tid til at tage hensyn til det. (Medarbejder, kommune 2)

4.2.3 Samarbejde med dagtilbuddenes brugerforsamling og forældre

Forskning om dagtilbuddets betydning for børns udvikling og for deres fremtidsmuligheder viser, at forældresamarbejde også har betydning for børns udvikling, fordi lærerige lege med pædagogernes hjælp kan videreudvikles i hjemmet. Forældreinvolvering kan således være med til at forstærke et dagtilbud med høj kvalitets positive effekt på barnet. Forskning viser, at jo mere forældrene involveres i børnenes læring, desto mere udvikler børnenes deres kognitive og sociale kompetencer (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014).

Både dansk og international forskning peger på, at forældreinvolvering og et godt læringsmiljø i familien har betydning for børns senere skoleresultater (Breinholt, 2018; Frank & Schneider, 2017; Hindman & Morrison, 2012; Rowe & Goldin-Meadow, 2009). Et godt læringsmiljø i familien kan fx være, at forældrene skaber faste strukturer i hjemmet, at de tæller med børnene, synger, øver rim, remser og genkendelser af former og figurer. Alt sammen aktiviteter, der er med til at understøtte børnenes udvikling. Det er derfor vigtigt, der er et godt samarbejde med forældrene, og at de støttes i at lave aktiviteter med deres børn, der er med til at støtte og udvikle dem.

FN's Børnekonvention

Artikel 5

Deltagerlandene skal respektere det ansvar og de rettigheder og pligter, som forældrene har, eller hvor dette finder anvendelse, tilsvarende ansvar, rettigheder og pligter, for så vidt angår medlemmerne af den udvidede familie eller samfundet i overensstemmelse med stedlig sædvane, samt værger eller andre personer med juridisk ansvar for barnet, til på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner, at yde passende vejledning og støtte til barnet i udøvelsen af rettighederne anerkendt i denne konvention.

Artikel 12

1. Deltagerlandene skal sikre et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, retten til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet; barnets synspunkter skal tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed.

2. Med henblik herpå skal barnet især gives mulighed for at udtale sig i enhver behandling ved dømmende myndighed eller forvaltningsmyndighed af sager, der vedrører barnet, enten direkte eller gennem en repræsentant eller et passende organ i overensstemmelse med de i national ret foreskrevne fremgangsmåder.

Der er i lovgivningen på dagtilbudsområdet i Grønland fastsat en ramme for, hvordan dagtilbuddene skal samarbejde med forældrene. Dels skal dagtilbuddenes ledere mindst tre gange om året indkalde dagtilbuddets brugerforsamling, som består af samtlige af børnenes faktiske forsørgere og personalet i dagtilbuddet, til møde, hvor der kan tages fælles emner op. Dertil skal personalet etablere og vedligeholde et forældresamarbejde, der dels udføres i det daglige, dels gennem brugerforsamlingens virke. Dagtilbuddet skal desuden være en del af den støtte, der ydes det enkelte barn, således at forældrene kan få hjælp til at udfylde forældrerollen (Inatsisartutlov nr. 16 af 3. december 2012). Af lovgivningen fremgår det således, at dagtilbuddene både skal samarbejde med forældrene på et kollektivt og et individuelt plan.

VIVE har i interviewene med forvaltningscheferne, udvalgte dagtilbudsledere, medarbejdere og forældre til børn i dagtilbuddene, spurgt til samarbejdet mellem forældre og dagtilbud.

Interviewene viser, at samarbejdet primært sker gennem inddragelse af forældrene omkring arbejdet med årsplanen samt gennem forældremøder. I forbindelse med udarbejdelsen af årsplanen præsenteres årsplanen på et møde for forældrene, hvor de kan komme med input til emner og aktiviteter. I nogle dagtilbud anvender man også årsplanen til at følge op på gennemførte aktiviteter og temaer på forældremøderne. Enkelte dagtilbudsledere fortæller, at ved at inddrage forældrene i udarbejdelsen af årsplanen bliver årsplanen en aftale omkring det pædagogiske arbejde, man har indgået med forældrene.

Dagtilbuddene holder også forældremøder med forældrene 3-4 gange om året, hvor forskellige emner drøftes. Flere ledere og medarbejder nævner i interviewene opdragelse og grænsesætning som temaer, der har været drøftet. Temaerne er valgt, fordi ledere og medarbejdere i det daglige oplever, at nogle forældre kan have svært ved at sætte grænser for deres børn.

Af interviewene fremgår det, at der på tværs af dagtilbuddene er stor forskel på forældrenes engagement i det kollektive samarbejde. I nogle dagtilbud oplever man meget engagerede forældre, der tager initiativ til fællesaktiviteter, såsom fælles morgenmad og julehyggearrangementer. Et enkelt sted oplever man endda, at forældrene hjælper med at finde personale til dagtilbuddet. Modsat oplever man i andre dagtilbud, at kun ganske få forældre møder op til

brugermøderne og fællesarrangementer. Og dem, der møder op, er typisk de samme. Dette vanskeliggør samarbejdet og inddragelsen af forældrene i det pædagogiske arbejde. Derfor kunne det overvejes, om der skal arbejdes med andre former for forældreinddragelse.

4.2.3.1 Samarbejdet med de enkelte familier

Samarbejdet med forældrene fremhæves også i FN's Børnekonvention.

FN's Børnekonvention

Artikel 5

Deltagerlandene skal respektere det ansvar og de rettigheder og pligter, som forældrene har, eller hvor dette finder anvendelse, tilsvarende ansvar, rettigheder og pligter, for så vidt angår medlemmerne af den udvidede familie eller samfundet i overensstemmelse med stedlig sædvane, samt værger eller andre personer med juridisk ansvar for barnet, til på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner, at yde passende vejledning og støtte til barnet i udøvelsen af rettighederne anerkendt i denne konvention.

Artikel 18

1. Deltagerlandene skal bestræbe sig på at sikre anerkendelse af princippet om, at begge forældre har fælles ansvar for barnets opdragelse og udvikling. Forældrene, eller i givet fald værger, har hovedansvaret for barnets opdragelse og udvikling. Barnets tarv skal for dem komme i første række.
2. Med henblik på at sikre og fremme de rettigheder, der er indeholdt i denne konvention, skal deltagerstaterne yde passende bistand til forældre og værger ved disses udførelse af deres pligter som opdragere af børn og skal sikre udviklingen af institutioner, ordninger og tjenesteydelser til omsorg for børn.
3. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at børn af arbejdende forældre har ret til at nyde godt af omsorgsforanstaltninger for børn, som de er berettigede til.

Det individuelle samarbejde mellem dagtilbuddene og de enkelte forældre finder som oftest sted i hente- eller bringesituationen. Derudover er der samtaler med forældrene på baggrund af screeningerne af deres barns udvikling og for de børn, hvor der er bekymring for barnets udvikling, et efterfølgende samarbejde med forældrene omkring dette. Både fra dagtilbudsledere og medarbejdere i dagtilbuddene bliver hente- og bringesituationen italesat som vigtigt, og i nogle dagtilbud er det et eksplicit fokuspunkt. Dette forstærkes måske af, at der ikke findes en elektronisk platform, hvor forældre og personale kan kommunikere omkring det enkelte barn. Der lægges stor vægt på, at der udveksles informationer mellem forældre og personale om, hvordan børnene har det, når de bliver afleveret, og hvad børnene har lavet og oplevet i løbet af dagen, når de bliver hentet. Forældrene giver i interviewene udtryk for, at de kan mærke, at personalet er meget opmærksomme på hente- og bringesituationen. Det at få overleveret informationer og viden til forældrene om barnets dag, sætter forældrene stor pris på. Forældrenes oplevelse er, at det giver en tryghed at aflevere sit barn til personale, der går op i barnets velbefindende, og som interesserer sig for, hvordan barnet har det.

Men jeg synes, de har været gode til at – man kan godt mærke, det er noget, de lagde vægt på, at hun har haft en god dag, og hvor længe hun har sovet, og hvad hun har fået at spise og sådan noget. Det kunne man godt mærke, at det fokuserede de på, at det var meget vigtigt, at det fik vi at vide. (Forælder)

Det individuelle samarbejde med forældrene foregår også på årlige møder med det enkelte barns forældre om barnets udvikling og trivsel. Her drøftes bl.a. dagtilbuddets screening af børnenes trivsel og udvikling ved brug af MIIM 3 og MIIM 5 samt eventuelt TRAS og RABU. Enkelte dagtilbudsledere og medarbejdere har oplevet, at forældrene indledningsvist har været skeptiske over for screeningerne. Oplevelsen er, at kommunikationen omkring screeningerne er vigtigt i forhold til at forklare forældrene, at dagtilbuddets vigtigste opgave er at bidrage til børnenes udvikling, læring og trivsel, og at formålet med screeningerne derfor er at kunne vurdere børnenes udvikling og læring og deres behov. Nogle medarbejdere oplever endvidere, at screeningsmaterialerne bidrager til at illustrere barnets udviklingspunkter for forældrene. De fleste dagtilbudsledere og medarbejdere oplever, at forældrene er meget engagerede i samarbejdet med dagtilbuddet om deres barn. I tilfælde af, at et barn ikke helt trives eller udvikles, indleder dagtilbuddet et samarbejde om forbedring af barnets trivsel med forældrene. Det aftales, hvad der skal arbejdes med i dagtilbuddet, og forældrene får rådgivning i forhold til, hvad de kan arbejde med derhjemme. På denne måde er det muligt at iværksætte en fælles indsats omkring barnets udvikling. Der er dog flere dagtilbudsledere og medarbejdere, der giver udtryk for, at de oplever, at nogle forældre har vanskeligt ved iværksætte aftalte ændringer i hjemmet og dermed vanskeligt ved at støtte op omkring den fælles indsats for at understøtte deres barns udvikling.

Ja, vi giver vores vurderinger af børnene videre til forældre, og de er forstående. Selvfølgelig var forældrene imod vurderinger i starten, men de er begyndt at forstå, hvad vores formål med det er. Det er vores job for at opnå gode vilkår for børnene, og vi kunne vurdere, hvad børnene kan lære. Derfor prøver vi at være opmærksom på det, så godt vi kan. (Dagtilbudsleder, kommune 5)

Vi har meget forskellige forældre, nogle er forstående og vil støtte medarbejderne og følge, hvad de siger, og gøre en indsats. Der er også forældre, der siger, at de gør, hvad medarbejderne siger, men medarbejderne kunne ikke se barnets udvikling i børnehaven. (Dagtilbudsleder, kommune 1)

4.3 Den pædagogiske praksis i de undersøgte dagtilbud

Proceskvalitet er den kvalitet, der findes i det pædagogiske arbejde, og som bl.a. opstår i relationer mellem børn og personale og gennem den pædagogiske praksis. Proceskvalitet omfatter også interaktionskvalitet mellem børn og det pædagogiske personale i forbindelse med børnenes leg, læring og rutineprægede situationer og aktiviteter.

Interaktioner mellem børn og personale er et af de vigtigste forhold, der skal til for at skabe dagtilbud af høj kvalitet. Det viser både dansk og udenlandsk forskning. God interaktion mellem børn og pædagogisk personale bygger ifølge studier på, at personalet er nærværende og hyp-pigt skaber kontakt med hvert enkelt barn, fordi et højt antal interaktioner i sig selv har værdi (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). I den gode interaktion bliver barnet mødt af en forstående voksen, der inddrager barnet og dets interesser.

Tilsvarende er legen grundlæggende for børns trivsel og udvikling, og derfor skal den have god plads og gode vilkår i dagtilbuddets hverdag, hvis det pædagogiske læringsmiljø skal være af høj kvalitet. Børn udforsker og eksperimenterer med deres omverden gennem leg. Børn bearbejder indtryk og følelser i legen, og de øver sig i relationer, når de leger sammen. Legen fungerer på den måde som arena for emotionel og social udvikling (EVA, 2017b). Det pædagogiske personale spiller en vigtig rolle for børnenes leg. Personalets tilrettelæggelse af legens

rammer og deres tilstedeværelse og deltagelse i leg har betydning for bl.a. børnenes engagement og deres deltagelsesmuligheder i sociale lege. Forskning viser, at hvis personalet blot er til stede i rummet, kan det betyde, at børnene leger mere intenst, end når de ikke er bevidste om, hvor personalet befinder sig. For især de mindste børn er det afgørende for deres engagement, at det pædagogiske personale er fysisk til stede og selv deltager, når børnene leger med hinanden eller leger parallelle. Personalet har også stor betydning for børns muligheder for at lege med hinanden og deltage i legefællesskaberne (EVA, 2017a).

Rutineprægede situationer finder sted i dagtilbud hver dag – fx måltider, garderobesituationer, hente- og bringesituationer, sove- og hvilesituationer, bleskift m.m. Personalets tilrettelæggelse af rutinesituationerne har stor betydning for børns udvikling og trivsel i dagtilbuddet. De rummer mulighed for stimulerende og tryghedsskabende samspil, relationsopbygning og læring. Forskning viser fx, at måltidssituationen fungerer som arena for social udvikling, og at børnene øver sig i sproglige og kommunikative færdigheder under måltidet (EVA, 2017b).

Pædagogiske aktiviteter er typisk afgrænsede i tid og sted og kan have fokus på bestemte emner eller formål. En god balance mellem voksenstyring og børnenes medbestemmelse er afgørende for aktiviteternes kvalitet. Forskning peger på, at børnenes deltagelse i aktiviteterne styrkes, når de ikke er for stramt voksenstyret. Omvendt kan et tydeligt personale og tydelige rammer styrke deltagelsesmulighederne for nogle børn i de fælles aktiviteter (EVA, 2020).

De daglige rutiner i de undersøgte dagtilbud er forholdsvis ens. En medarbejder fra hver stue åbner dagtilbuddet, hvor børnene typisk modtages i et fællesrum eller en fælles stue. Mellem kl. 9 og 10 fordeles børnene på deres stuer, hvorefter der typisk holdes samling. Her føres der navneprotokol over fremmødte børn, synges fællessange eller snak om alfabetet, farver, tal, figurer eller vejret og årstiden. Efter samling serveres der i de fleste dagtilbud et mellemmåltid for børnene, hvorefter dagens fælles aktiviteter sættes i gang, herunder eventuelle aktiviteter planlagt i årsplanen. Flere dagtilbudsledere fortæller, at der typisk er faste aktiviteter på bestemte ugedage, således at der hver uge er en dag med fokus på fx sproglege og en dag med fokus på de syv principper for effektiv pædagogik. I nogle dagtilbud er der også dage, hvor børnene i forbindelse med de fælles aktiviteter opdeles efter alder, således at der gennemføres aktiviteter for den ældste børnegruppe med henblik på at forberede dem til skolestart, mens der gennemføres andre alders- og udviklingssvarende aktiviteter for de resterende børn. Der er dog også flere dagtilbud, hvor stuerne er aldersopdelt, og hvor fællesaktiviteterne derfor gennemføres for hele stuen. En leder i et dagtilbud, hvor man har opdelt børnene efter alder på stuerne, fortæller, at erfaringen er, at det i højere grad gør det muligt at tilpasse pædagogikken til børnegruppen, og at aldersinddelingen især gør de mindste børn mere trygge. Dette understøtter ifølge dagtilbudslederen, at medarbejderne kan motivere og udvikle børnene mere. Efter de fælles aktiviteter er der typisk tid til fri leg, inden børnene spiser frokost. Mens de mindste børn får en middagslur efter frokosten, er de større børn typisk på legepladsen efter frokost.

I interviewene med forældrene blev de spurgt til deres oplevelse af de pædagogiske aktiviteter i dagtilbuddene, hente- og bringesituationen og personalets omsorg for børnene.

Fire af de interviewede forældre giver udtryk for, at deres oplevelse er, at personalet kunne være mere deltagende og faciliterende for børnenes leg. Der italesættes et ønske om, at personalet er mere aktive og deltagende end blot observerende. En forælder fortæller, at det sjældent opleves, at personalet gennemfører pædagogisk udviklende lege med børnene og videre, at oplevelsen er, at det hænger sammen med, at det faglige niveau i dagtilbuddet ikke er så højt, da medarbejderne primært består af medhjælpere, som ikke er pædagogisk uddannede. Omvendt er der enkelte forældre, der oplever, at personalet er gode til at lege med børnene

og også understøtter børnenes indbyrdes leg. Disse forældre oplever også, at personalet bidrager positivt til udviklingen af børnenes sociale kompetencer.

Jeg kunne godt tænke mig, at flere af de ansatte er mere med i børnenes lege. At de er mere opmærksomme på, hvordan børnene de leger, og at de deltager mere aktivt. (Forælder)

De leger med børnene. Hver gang jeg går forbi, så kan jeg se, at personalet leger med børnene. (Forælder)

Tilsvarende er der forskel på forældrenes oplevelse af de aktiviteter, der gennemføres i dagtilbuddene. Forældrene fremhæver aktiviteter såsom højtlesning, udflugter eller fysiske og motoriske aktiviteter i form af gymnastik, sang og dans som positive. Flere nævner også aktiviteter, der understøtter børnenes læring. De giver eksempler som: læring om dage, måneder og år, om trafiksikkerhed samt aktiviteter, der understøtter børnenes sproglige udvikling, fx i form af at lære alfabetet, at udtale grønlandske ord korrekt og at skrive deres navne. Særligt læringsaktiviteter for de ældste børn med henblik på at gøre børnene skoleklar er flere forældre glade for.

Jeg kan godt lide, at førskole-børnene bliver beskæftiget med lidt forskelligt og lærer forskellige ting. Det er dejligt at opleve, at mit barn lærer nye ting. Læringsaktiviteterne er vigtige, synes jeg. Min datter har en god dag i børnehaven, når hun lærer noget nyt, så kommer hun stolt hjem. (Forælder)

Der er dog også forældre, som oplever, at der er mindre fokus på læringsaktiviteter og større fokus på at få dagen i dagtilbuddet til at forløbe godt. Disse forældre oplever, at der gennemføres færre aktiviteter i dagtilbuddene. Enkelte forældre italesætter, at dette formentlig hænger sammen med, at personalet primært består af medhjælpere, og der kun er få pædagoguddannede medarbejdere i disse dagtilbud, hvilket udfordrer vilkårene for planlægning og gennemførelse af læringsunderstøttende aktiviteter. Børnenes ret til at udvikle sig og lære er også en del af FN's Børnekonvention.

Jeg tror, deres fokus hele tiden har være meget mere på at få dagen til at gå og få den til at forløbe godt. Hvor deres idé om en aktivitet, det er at gå en tur eller gå på legepladsen eller et eller andet. Så har de lavet en aktivitet. Så det er måske ikke aktiviteter, som sådan er tænkt til at være læringsunderstøttende. Det er aktiviteten for aktivitetens sjovs skyld. Børnene har måske mere brug for nærvær, end de har brug for at kunne udtale ordene rigtigt. (Forælder)

Jeg syntes bare, det er vigtigt, at man holder for øje, at personalet er jo ikke pædagoguddannet. Nogle af dem er pædagoguddannet, men langt de fleste af dem er jo medhjælpere. Så de har helt andre vilkår. (Forælder)

FN's Børnekonvention

Artikel 28

1. Deltagerstaterne anerkender barnets ret til uddannelse, og med henblik på gradvis at opnå denne ret og på grundlag af ligestillingsprincippet skal de især:

(a) gøre grunduddannelse tvungen og gratis tilgængelig for alle; (b) opmuntre udviklingen af forskellige former for uddannelse, der følger efter grunduddannelsen, herunder almindelig og faglig uddannelse, gøre disse tilgængelig og opnåelig for ethvert barn og træffe passende forholdsregler, såsom indførelse af gratis uddannelse og tilbud om økonomisk bistand i trangstiltfælde; (c) gøre højere uddannelse opnåelig for alle inden for rammerne af deres evner og med alle passende midler; (d) gøre studievejledning og erhvervsvejledning tilgængelig og opnåelig for alle børn; (e) træffe forholdsregler for at opmuntre regelmæssig deltagelse i skolegang og begrænse frafald.

2. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at disciplinen i skolen administreres på en måde, der tilgodeser barnets værdighed som menneske og er i overensstemmelse med denne konvention.

3. Deltagerstaterne skal fremme og støtte internationalt samarbejde om uddannelsesspørgsmål, især med henblik på at bidrage til afskaffelse af uvidenhed og analfabetisme overalt i verden og lette adgangen til videnskabelig og teknisk viden og moderne undervisningsmetoder. I denne henseende skal der tages særligt hensyn til udviklingslandenes behov.

Artikel 29

1. Deltagerstaterne er enige om, at uddannelsen af barnet skal have til hensigt at (a) udvikle barnets muligheder i relation til personlighed, evner og psykiske og fysiske formåen fuldt ud; (b) udvikle respekt for menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsrettigheder og for de principper, der er nedfældet i De Forenede Nationers Pagt; (c) udvikle respekt for barnets forældre, dets egen kulturelle identitet, sprog og værdier, og for de nationale værdier i det land, hvor barnet er bosat, og, i landet, hvorfra barnet oprindeligt stammer, og for kulturer, der adskiller sig fra barnets egen kultur; (d) forbedre barnets til et ansvarligt liv i et frit samfund i en ånd af forståelse, fred, tolerance, ligestilling af kønnene og venskab mellem alle folk, etniske, nationale og religiøse grupper og personer, som tilhører urbefolkninger; (e) udvikle respekt for det naturlige miljø.

2. Ingen del af denne artikel eller artikel 28 må fortolkes som indblanding i enkeltpersoners eller organisationers frihed til at oprette og lede undervisningsinstitutioner. Der skal dog til enhver tid tages hensyn til de i denne artikels stykke 1 fastslåede principper samt til kravene om, at uddannelse i sådanne institutioner opfylder de af staten foreskrevne minimumsregler.

De fleste af de interviewede forældre fremhæver, at god kvalitet i et dagtilbud for dem er kendetegnet ved, at personalet udviser omsorg for børnene. Generelt oplever forældrene medarbejdernes omsorg for børnene meget positivt. Forældrene er trygge ved personalet og oplever, at personalet nærer en stor omsorg og udviser glæde ved børnene, hvilket af flere italesættes som det vigtigste forhold, når man sender sit barn i dagtilbud.

Det er rigtig godt her. Jeg elsker personalerne her, fordi jeg føler mig rigtig meget tryk ved dem. Personalet er meget åbne. De er meget kærlige. Bare ved at se dem, synes jeg, de er meget kærlige. Hver gang min datter kommer, så krammer de hende. De vil gerne det bedste for børnene, og det kan man se, hver gang vi kommer her. (Forælder)

Oplever, at personalet er meget omsorgsfulde over for børnene, og det er vigtigt som forælder, at de er det. Faktisk det vigtigste. (Forælder)

Personalets omsorg kommer over for forældrene særligt til udtryk i hente- og bringesituationen. Alle de interviewede forældre giver udtryk for, at de oplever, at personalet lægger meget vægt på at få talt med forældrene, når barnet hentes og bringes. Dette for at få en status på barnet, når det afleveres, og for at give forældrene viden om barnets dag, når det hentes. En forælder, der tidligere har haft sit barn i et dagtilbud i Danmark, fortæller, at oplevelsen er, at der er meget mere tid til børnene i det grønlandske dagtilbud, hvor barnet går nu. Både den forælder og flere andre italesætter medarbejdernes nærvær meget positivt. Forælderen, der tidligere har haft sit barn i et dansk dagtilbud, oplever netop nærværet i det grønlandske dagtilbud som den helt store forskel sammenlignet med det danske. Tilsvarende fortæller denne forælder om oplevelsen af, at der er en helt anden ro i dagtilbuddene i Grønland. Forælderen oplever, at netop nærværet, roen og personalets omsorg for børnene er central for børnenes trivsel, og at netop dette har en høj prioritet og er en stor kvalitet ved dagtilbuddene i Grønland.

Nærværet heroppe fra personalets side er jo helt exceptionelt, synes jeg. Det er virkelig det, der er den helt store forskel, det er deres nærvær. Og roen i institutionen. Altså, der er en helt anden ro i en institution på Grønland, end når du kommer i en institution i Danmark. (Forælder)

Ud over interview har VIVE gennemført observationer for at få et nærmere indblik i rutinerne og den daglige praksis. Herunder også, hvordan interaktioner mellem personale og børn foregår. I det følgende præsenteres resultaterne af observationerne af det pædagogiske arbejde og relationer mellem børn og personale. Observationerne er gennemført med udgangspunkt i ECERS-3, hvor der i forhold til proceskvalitet er fokus på følgende fem temaer:

- Interaktion
- Organisationsstruktur
- Rutiner for personlig pleje
- Sprog og literacy
- Læringsaktiviteter.

4.3.1 Observation af interaktion

Både skalaen 'Interaktion' og skalaen 'Organisationsstruktur' i ECERS-3 flugter næsten fuldstændigt med andre værktøjer/koncepter, der vurderer interaktioners kvalitet eller vurderer børns kompetencer som Social-Emotional Assessment/Evaluation Measure (SEAM), Caregiver Interaction Scale (CIS); Class Room Assessment Scoring System (CLASS) mv., og pædagogiske koncepter, der fokuserer på relationer og interaktioner såsom Læring og pædagogisk analyse (LP) og International Child Development Programme (ICDP). Høj kvalitet i ECERS-3 på skalaen 'Interaktion' er en høj grad af støtte til udvikling af børnenes selvfølelse og selvforståelse af et personale, der er sensitive, empatiske og udviser sympati med børnene. Personalet skal udvide og berige børnenes forståelse af sig selv og hinanden og være opmærksomme på både det enkelte barn og gruppen (Harms, Clifford & Cryer, 2015). Kvaliteten af interaktioner mellem personale og børn skaber fundamentet for børnenes trivsel, læring og udvikling på både kort og langt sigt. Interaktionernes kvalitet hviler i høj grad på personalets uddannelse, viden om børn og pædagogiske processer og på personalets tilgang til børn. ECERS-3 fremhæver vigtigheden af sikker tilknytning og tillidsfulde relationer på den ene side og udforskning, leg og læring på den anden side. Relationsarbejdet udfoldes under ansvar og ledelse af professionelle pædagoger, der også sikrer balancen mellem børnenes egne initiativer, fælles initiativer og initiativer, der er initieret af pædagogerne. Det er altid pædagogernes ansvar, at disse betingelser for sund udvikling er til stede (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I det følgende præsenteres resultaterne af observationerne i forhold til skalaen 'Interaktion' og herunder fokus i de enkelte subskalaer. Nedenfor præsenteres de væsentligste opmærksomhedspunkter vedrørende 'Interaktion' i de observerede dagtilbud.

Opmærksomhedspunkter fra observationer vedrørende 'Interaktion'

- Der er generelt mange åbne aktiviteter og fri leg i de besøgte dagtilbud, hvor børnene kan lege med det og dem, de har lyst til.
- Der observeres jævnligt positive interaktioner mellem personale og børn, og der er generelt en afslappet og behagelig atmosfære i dagtilbuddene. Personalet lader generelt til at nyde at være i børnenes selskab.
- Det er tydeligt, at børnene kender rutinerne og reglerne på stuerne, generelt er der god ro og orden, og aktiviteterne i dagtilbuddene foregår meget ordentligt og roligt.
- Interaktionen mellem jævnaldrende er tydelig i alle de besøgte dagtilbud. Generelt er børnene gode til at lege på tværs af børnegruppen. Børnene er interesserede i at lege med hinanden, interaktionen er positiv, og der er generelt få konflikter
- Personalet er generelt interesserede i, hvad børnene laver, men på tværs af de seks dagtilbud ses der kun få eksempler på, at personalet yder individuel vejledning og understøtter det enkelte barns læring i forbindelse med børnenes aktiviteter.
- I ingen af dagtilbuddene observeres det, at personalet tilbyder muligheder for, at børnene kan arbejde sammen om et projekt, og personalet hjælper kun i meget begrænset omfang børnene med at undgå konflikter.
- Overordnet set giver personalet i dagtilbuddene nogen opmærksomhed til børnenes grovmotoriske aktiviteter for at sikre børnenes sikkerhed. Ingen steder observeres det dog, at personalet omhyggeligt vejleder børnene i forhold til sikkerhed, og personalet udviser begrænset interesse i børnenes grovmotoriske leg.

Vejledning i grovmotorik

Skalaen Vejledning i grovmotorik fokuserer på børns sikkerhed under udøvelse af grovmotoriske aktiviteter, personalets deltagelse og interaktion, når børnene er grovmotorisk aktive. Samt hvorvidt personalet udfordrer børnene grovmotorisk og vejleder dem hensigtsmæssigt. Ifølge ECERS-3 er det god kvalitet, når personalet er deltagende, engagerede og tager initiativ til at igangsætte grovmotoriske aktiviteter sammen med børnene. Derudover er der under dette tema fokus på, at personalet tager ansvar for, at børnene har mulighed for at videreudvikle sig grovmotorisk, ved at vise børnene nye måder at bevæge sig på, introducere strategier for, hvordan børnene kan bruge udstyr og nå nye mål, fx at hoppe højere eller længere (Harms, Clifford & Cryer, 2015). Børn bør ifølge ECERS-3 ikke være uden opsyn under grovmotorisk leg, og det vurderes positivt, hvis pædagogerne stopper en potentielt farlig aktivitet eller viser børnene nye måder, de kan udfolde sig fysisk på. Der har været kritik af dette punkt (Holm, 2020), der argumenterer for, at den danske pædagogiske tradition ofte vil give børnene længere line – både i forhold til risiko og i forhold til selv at udvikle nye udfoldelsesmuligheder.

Et enkelt sted observeres der ingen grovmotoriske aktiviteter under besøget i dagtilbuddet og derfor heller ingen interaktion mellem personale og børn under udøvelse af grovmotoriske aktiviteter eller vejledning af børnene. I et andet dagtilbud er der meget begrænset grovmotorisk udstyr tilgængeligt for børnene under observationen, og børnene var ofte ladet alene i den grovmotoriske leg. Personalet placerer sig dog særligt risikable steder og har derved overblik over børnenes leg. Tilsvarende ses i tre øvrige dagtilbud. Personalet forbliver tæt på risikabelt udstyr

og placerer sig, så de har overblik over de grovmotoriske aktiviteter, og går rundt til de forskellige grupper af børn. I to dagtilbud observeres det, at personalet kun giver nogen opmærksomhed til børnenes grovmotoriske aktiviteter. I det ene dagtilbud overvåger personalet ikke børnenes brug af en ribbe uden faldunderlag, og de hjælper ikke børnene med turtagning ved anvendelse af ribben, hvilket medfører, at der er flere børn i ribben ad gangen. I et andet dagtilbud er der hos personalet ikke opmærksomhed på, at mindre børn kravler relativt højt op. Overordnet set giver personalet nogen opmærksomhed til børnenes grovmotoriske aktiviteter for at sikre børnenes sikkerhed, og hovedparten af interaktionerne mellem barn og personale er neutral eller positiv under den grovmotoriske tid. Ingen af stederne gives der omhyggelig vejledning for at sikre børnenes sikkerhed, og personalet udviser begrænset interesse i børnenes grovmotoriske leg.

Individualiseret vejledning og læring

Punktet Individualiseret vejledning og læring handler om det pædagogiske personales møde med og guidning af det enkelte barn. Der er både fokus på personalestyrede aktiviteter, den frie leg og åbne aktiviteter. Personalestyrede aktiviteter initieres af personalet, og børnene deltager i aktiviteten. Aktiviteterne kan opstå under den frie leg, hvor børnene vælger, om de vil deltage, eller de kan finde sted i små grupper samt under samling. Med åbne aktiviteter menes der aktiviteter med materialer, som børnene kan benytte på deres egen måde og med et udbytte, som ikke på forhånd er bestemt af personalet eller materialet (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

Individualiseret læring handler om at give respons på børnegruppens forskellige færdigheder, behov og interesser. Individualiseret læring er til stede, når der arbejdes med det enkelte barn på en systematisk måde. Her vurderer det pædagogiske personale barnets færdigheder og tilbyder opmuntring, støtte via hensigtsmæssige strategier, som møder barnets behov og interesser. Individualiseret læring handler også om at være opmærksom på forskellige niveauer af færdigheder i børnegruppen (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

Der er generelt mange åbne aktiviteter og fri leg i de besøgte dagtilbud, hvor børnene kan lege med det, de har lyst til, og med hvem, de har lyst til. I alle dagtilbuddene cirkulerer personalet rundt til de forskellige grupper af børn, der leger. Personalet er generelt interesseret i, hvad børnene laver, men på tværs af de seks dagtilbud ses der kun få eksempler på, at personalet yder individuel vejledning og understøtter det enkelte barns læring i forbindelse med børnenes aktiviteter. På den måde observeres kun i begrænset omfang, at personalet er med til at udvide børnenes horisont. Enkelte dagtilbud introducerer under observationen personalestyrede aktiviteter. Aktiviteterne er tilpasset børnenes færdigheder og gør det muligt for børnene at have succes, men det enkelte barns læring understøttes ikke under aktiviteterne. I et dagtilbud observeres det, at der er for meget tid under samling, hvor børnene ikke aktiveres, hvilket betyder, at børnene bliver ukoncentrerede, har svært ved at sidde stille og bliver urolige.

Personale-barn interaktion

Her ligger fokus på, hvad der kendetegner interaktionen mellem det pædagogiske personale og børnene. Interaktionen omhandler både det verbale og nonverbale samspil. Punktet har fokus på den fysiske kontakt mellem barn og personale og på, hvordan personalet agerer over for børnene, herunder om de er responsive, sensitive og støttende. Der ses også på, hvilke signaler, personalet sender, den overordnede atmosfære i dagtilbuddet, samt hvordan personalet påvirker denne (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I forhold til personale-barn interaktion er billedet meget ens på tværs af de seks besøgte dagtilbud. Der er jævnligt observeret positive interaktioner mellem personale og børn, og der er

generelt en afslappet og behagelig atmosfære i dagtilbuddene. Personalet interesserer sig for børnene og lader generelt til at nyde at være i børnenes selskab. Under observationerne ses det, at personalet generelt sender varme signaler, såsom øjenkontakt, smil, og at de sætter sig på hug og er interesseret i det, børnene viser dem. Dog observeres det i fire af de seks dagtilbud, at børnene leger alene i længere perioder, og at personalet ikke er opmærksom på børn, der er kedede af det. Der observeres situationer, hvor et barn græder, og hvor personalets varme signaler gennem positiv fysisk kontakt er begrænsede. I et andet dagtilbud observeres det, at personalet har begrænset opmærksomhed på børnenes nonverbale kommunikation og derfor ikke responderer på børnenes signaler.

Interaktion mellem jævnaldrende

Her er fokus, hvorvidt børnene gives valg og mulighed for at interagere med deres jævnaldrende (og under hvilke forhold, og hvordan personalet arbejder med og skaber rammer for børnefællesskabet socialt). Samtidig er punktet en indikator for, hvordan børnene har det med hinanden. Høj og god kvalitet giver rum og mulighed for høj grad af både selvvalgt og organiseret interaktion mellem børnene gennem de strukturer og rammer, personalet organiserer hverdagen med. Det kan både handle om at give børnene mulighed for at vælge, hvem de vil være sammen med, men også aktivt at arbejde med at gøre børnene selvhjulpne og øge deres opmærksomhed på hinanden som ressourcer for hinanden (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I alle de besøgte dagtilbud er interaktionen mellem jævnaldrende tydelig. Der er rigeligt med tid til, at børnene selv vælger deres leg og selv kan vælge deres selskab, herunder at børnene kan vælge, hvem de vil lege med det meste af tiden. Generelt er børnene gode til at lege på tværs af børnegruppen. Børnene er interesserede i at lege med hinanden, interaktionen mellem børnene er positiv, og der er generelt få konflikter. Indtrykket i alle de seks dagtilbud er, at det er harmoniske børnegrupper, hvor børnene er gode til at hjælpe hinanden og generelt er meget imødekommende over for hinanden. Samtidig gælder det dog for alle de besøgte dagtilbud, at personalet ikke understøtter børnenes interaktioner ved at udpege børnenes positive sociale adfærd for hinanden, herunder fx roser børn, som hjælper andre. Tilsvarende observeres det, at personalet kun i meget begrænset omfang hjælper børnene med at undgå konflikter, fx ved at understøtte systemer for at sikre turtagning, herunder venteliste til populært legetøj. I ingen af dagtilbuddene observeres det, at personalet tilbyder muligheder for, at børnene kan arbejde sammen om et projekt.

Regler for god ro og orden

Denne subskala handler om, hvordan det pædagogiske personale arbejder med at skabe en hensigtsmæssig social orden. Der er fokus på personalets forventninger til børnene, hvordan personalet agerer i konfliktsituationer, og hvordan børnene inddrages i løsningen af konflikter. Der er ligeledes fokus på personalets reaktioner over for børnene i situationer, hvor børnene udviser uhensigtsmæssig adfærd (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I alle de seks dagtilbud er det tydeligt, at børnene kender rutinerne og reglerne på stuerne. Børnene er opmærksomme på reglerne og følger dem uden at stille spørgsmålstejn ved reglerne, selvom det i ingen af observationerne observeres, at personalet forklarer børnene årsagerne til reglerne. Generelt er der god ro og orden, og aktiviteterne i dagtilbuddene foregår meget ordentligt og roligt. I flere af dagtilbuddene observeres det dog, at forventningerne til børnene ikke altid er hensigtsmæssige, da der observeres meget ventetid for børnene, hvor børnene ikke aktiveres (en nærmere beskrivelse heraf findes i afsnit 4.3.2 under *Overgange og ventetid*). I fire af dagtilbuddene observeres det endvidere, at personalet kun i begrænset

omfang retter opmærksomheden mod børnenes følelser og relationen mellem børnenes handlinger og andres reaktioner, fx ved at gøre opmærksom på, at et barn bliver glad, fordi et andet barn gjorde noget positivt. I disse dagtilbud observeres det også, at personalet ikke aktivt involverer børnene i at løse deres konflikter og problemer ved at fortælle dem, hvad de skal gøre, men ved at understøtte, at børnene selv skal lære at tale ud om problemerne og finde tilfredsstillende løsninger.

4.3.2 Observation af organisationsstruktur

Plads og tid til leg er et centralt tema i ECERS-3. Det er en central kvalitet i ECERS-3, at dagligdagen organiseres, så personalet er mest muligt sammen med børnene. Børn, der overlades til sig selv en stor del af tiden, får ikke udnyttet deres læringspotentiale (Bronfenbrenner & Morris, 2006), udsatte børn risikerer at blive overset og kan på længere sigt udvikle apati (Hansen, 2012).

Leg og aktiviteter i større og mindre grupper, børn, der leger selv, faste rutiner omkring måltider og samlinger kan variere – men altid under en pædagogisk ledelse og ansvar af personalet. Det har indvirkning på alle sider af børns trivsel og læring (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

Der er også i ECERS-3 opmærksomhed på overgange og ventetid mellem aktiviteter og skiftende rutiner. Opmærksomheden går på, at personalet vejleder børnene og sikrer, at børnene ved, hvad de skal. At overgange, fx at skulle have flyverdragt på, når man skal på legepladsen, tilpasses individuelle færdigheder og behov, og at der ikke opstår unødige konflikter, fordi børnene ikke engagerer sig i fx oprydning efter en aktivitet.

Det er høj kvalitet, at børnene har rigeligt tid til fri leg, men ikke uden, at personalet observerer børnenes leg, stiller materialer til rådighed og afbalanceret deltager i leg og giver input, der udvider og beriger legen. Det er ikke god kvalitet, hvis personalet ofte afbryder børnenes leg eller selv bryder ind i legen for at rettesætte, dirigere, instruere mv., uden at det sker på legens præmisser.

I de følgende afsnit præsenteres VIVEs observationer i de udvalgte grønlandske dagtilbud under hver subskala under 'Organisationsstruktur'. Indledningsvist præsenteres de væsentligste opmærksomhedspunkter i forhold til 'Organisationsstruktur'.

Opmærksomhedspunkter fra observationer vedrørende 'Organisationsstruktur'

- I alle de besøgte dagtilbud er der god tid til fri leg under observationerne. Fælles for dagtilbuddene er dog også, at der generelt er få materialer til rådighed for børnene at lege med.
- I halvdelen af de besøgte dagtilbud observeres det, at børnene forventes at vente i 10 minutter eller mere uden at have noget at engagere sig i ved skift mellem aktiviteter.
- I hovedparten af dagtilbuddene er der fællesaktiviteter under observationen i form af samling. Gruppeaktiviteterne gennemføres for den samlede børnegruppe, og børnene støttes i deres deltagelse, men ikke alle børn er aktivt engagerede i gruppeaktiviteterne.

Overgange og ventetid

Dette punkt fokuserer på, hvordan overgange mellem aktiviteter, rutiner mv. håndteres. Dette både i forhold til indhold, struktur og interaktion. Høj kvalitet kræver, at personalet er forberedt, og at det aktivt engagerer børnene i overgangstiden og giver plads til, at børnene kan operere i forskellige tempi. Dagens program og rytme kan også beskrives for børnene, både visuelt og

skriftligt. Det er god kvalitet, når overgangene er graduerede, og børnene fx kan få lov til at gå fra bordet, når de er færdige, og begynde at tage overtøj på.

I halvdelen af de besøgte dagtilbud observeres det, at børnene forventes at vente i 10 minutter eller mere ved skift fra en aktivitet til en anden uden at have noget at engagere sig i. I disse dagtilbud sørger personalet ikke for tilstrækkelig vejledning i overgange mellem skift, fx når børnene venter eller står i kø. I disse dagtilbud virker overgangene uhensigtsmæssigt lange og rodede, og medarbejderne virker ikke forberedt på det næste, der skal ske. I de øvrige tre dagtilbud virker personalet generelt velforberedte, og overgangene sker hurtigere og mere glidende. I to af disse dagtilbud er der mulighed for individuelle løsninger og graduerede overgange, fx at børnene kan gå fra, når de er færdige med at spise. Der er således variation på tværs af dagtilbuddene i forhold til kvaliteten i overgange og ventetid.

Fri leg

Denne subskala har fokus på børnenes adgang til og tid til fri leg, personalets supervision og interaktion med børnene under leg, og hvorvidt personalet anvender leg som en læringsmulighed. I ECERS-3 er det fri leg, når børnene selv vælger, om de deltager i de aktiviteter, der er på stuen eller legepladsen. De personalestyrede aktiviteter er der, hvor personalet bestemmer og arrangerer, og hvor børnene skal være med, men også indimellem tilbydes alternative aktiviteter, hvis de ikke ønsker at være med. For at der er tale om god og høj kvalitet, er der også krav om rigelighed og variation i de materialer, der er til rådighed for børnene, og ved høj kvalitet også materialer, som relaterer sig til de emner, der er aktuelle for børnegruppen, fx cirkus artikler og udklædning i tilfælde af, at cirkus er et aktuelt emne for børnegruppen. Det gælder både lege inde og ude. ECERS-3 retter fokus mod, at personalet må finde den rette balance mellem at stille sig til rådighed for børnenes leg og stille passende udfordringer i legen, uden at overtage initiativet i legen (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I alle de besøgte dagtilbud er der god tid til fri leg under observationerne. Fælles for dagtilbuddene er dog også, at der generelt er få materialer til rådighed for børnene at lege med. Det betyder, at der er begrænset med varieret materiale til rådighed for fri leg, hvilket udfordrer børnenes muligheder for at finde aktiviteter at engagere sig i. Børnene er dog generelt meget fantasifulde i deres lege. Enkelte steder observeres der konflikter om legetøjet, og personalet anvender ikke et tydeligt system for at tillade tilfredsstillende deltagelse i aktiviteterne, fx at der stilles et ur for at begrænse ture til en rimelig periode. De materialer eller aktiviteter, som er til rådighed, relaterer sig ikke til emner af interesse eller aktuelle temaer for børnegruppen, og personalet anvender ikke en bred vifte af ord for at udvide børnenes viden gennem aktiviteter med fri leg.

Lege- og læringsaktiviteter for hele gruppen

Dette punkt retter fokus på kvaliteten af indhold, organisering, interaktion og læring, når der er fælles lege- og læringsaktiviteter, hvor alle børn deltager. Ved observation af dette tema har ECERS-3 fokus på, at børnene ved samling i større grupper kan få lov til fx at forlade gruppen og området, hvis de finder det bedre, fremfor at blive fastholdt i at skulle blive det samme sted. Der er også fokus på, at ud over fællessamling bør aktiviteterne gennemføres for børn i mindre grupper snarere end store grupper, og der bør altid tages individuelle hensyn (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I fem af de seks dagtilbud er der fællesaktiviteter under observationen i form af samling. I tre af dagtilbuddene anvendes gruppetid til at introducere børnene til idéer, som børnene er interesserede i, fx fællessvar på spørgsmål, fællessang, snak om ugedage, dato, måned og årstal.

Børnene støttes i deres deltagelse. For eksempel får et barn lov til at forlade sin plads, da han ikke kan sidde stille, mens en pige, der har svært ved at sidde stille, får lov til at hente et stykke legetøj. I det ene dagtilbud er der dog et barn, der får lov til at skrive op, hvem der er til stede, hvilket introducerer meget lang ventetid for den resterende børnegruppe. I to andre dagtilbud er børnene ukoncentrerede og urolige under samling. Samlingen engagerer ikke børnene, og personalet støtter ikke børn, der har svært ved at deltage. Generelt for alle fem dagtilbud er, at gruppeaktiviteterne gennemføres for den samlede børnegruppe, og at ikke alle børn er aktivt engagerede i gruppeaktiviteterne.

4.3.3 Observation af rutiner for personlig pleje

Grundlæggende skal sanitære og sundhedsmæssige krav til pleje, måltider, toiletbesøg, håndvask mv. efterleves i dagtilbuddene. Det samme gælder for sikkerheden. ECERS-3 lægger op til, at personalet skal reflektere over mulige risici på forhånd og dermed undgå alvorlige ulykker.

For ikke at blive syge skal alle bl.a. vaske hænder før og efter et måltid, efter et toiletbesøg, efter at have gravet i jorden på legepladsen, inden man kommer hjem til sine forældre (af hensyn til smittefare). I ECERS er minimal/tilstrækkelig kvalitet fx, at der vaskes hænder før og efter et måltid, men også efter behov. Det kan være, når børn og personale har været ude, har rørt ved kæledyr mv. Høj kvalitet er også, at personalet er rollemodeller og spiser sammen med børnene, helst i mindre grupper, da det giver mere ro til samtale under måltidet. Måltid og tilhørende rutiner kan dermed også have fokus på sprogudvikling og fremme relationer mellem børnene.

I det følgende præsenteres resultaterne af VIVEs observationer i forhold til skalaen 'Rutiner for personlig pleje' og herunder fokus i de enkelte subskalaer. Indholdet og scoringerne for de enkelte undertemaer under 'Rutiner for personlig pleje' udfoldes detaljeret i nedenstående afsnit.

Opmærksomhedspunkter fra observationer vedrørende 'Rutiner for personlig pleje'

- I alle de besøgte dagtilbud er der en god og hyggelig stemning omkring måltidet.
- I alle dagtilbuddene er børnenes behov for toiletbesøg dækket.
- I de fleste dagtilbud kan personalet se og høre børnene det meste af tiden.
- Der er generelt udfordringer med at efterleve hygiejne- og rengøringsprocedurer omkring måltider og mellemmåltider, og der observeres ganske få faste rutiner for håndvask i dagtilbuddene.
- I hovedparten af dagtilbuddene er personalets supervision, vejledning og interaktion i forbindelse med børnenes toiletbesøg mangelfuld.

Måltider/mellemmåltider

Under punktet Måltider/mellemmåltider er fokus på ernæring, hygiejne omkring måltider samt den generelle atmosfære og interaktion (sundhedspædagogik) omkring måltiderne. Det er både sundhedspædagogisk, fx at børnene inddrages i rutiner omkring måltidet, og sundhedsfremmende, at børnene opmuntres til selv at huske at spise (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

Høj kvalitet i ECERS-3 er, at hygiejne- og rengøringsprocedurer efterleves, at atmosfæren omkring måltidet er afslappet og præget af gode samtaler, og at personalet styrker børnenes selvhjulpenhed (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I alle de besøgte dagtilbud er der udfordringer med at efterleve hygiejne- og rengøringsprocedurer omkring måltider og mellemmåltider. I to dagtilbud blev mellemmåltidet serveret på gulvet

under samling eller under børnenes leg, og der blev ikke vasket hænder før mellemmåltidet. Tilsvarende bliver der i fire af de seks besøgte dagtilbud hverken vasket hænder før eller efter frokosten, kun i to dagtilbud bliver bordene vasket af, før frokosten serveres, og ingen af dagtilbuddene desinficerer bordene forud for frokosten. Desinficering er et krav i ECERS-3 for at kunne opnå en høj kvalitet, hvilket før Covid-19 pandemien var en høj barre i forhold til den generelle praksis i både danske og grønlandske dagtilbud, men de fleste steder formentlig nu en del af den daglige praksis.

Der er en god, hyggelig og afslappet stemning omkring måltidet i dagtilbuddene. I et dagtilbud opmuntres børnene til at hjælpe til. Børnene hjælper både med at dække bord og er gode til at hjælpe hinanden og række maden til hinanden under måltidet. Tilsvarende er der i et andet dagtilbud godt styr på rutinerne omkring måltidet, herunder hvor børnene skal sidde, og børnene klapper af begejstring, da maden bliver bragt til stuen. I disse to dagtilbud er der også gode samtaler mellem børn og personale under måltidet, hvor der er flere turtagninger, og hvor børnene får tid og mulighed for at udfolde deres sprog. Interaktionen mellem børn og personalet under måltidet er vigtigt, da personalet kan understøtte børnenes selvhjulpethed samt spørge ind til børnenes viden, stimulere deres nysgerrighed samt udvide og berige samtalerne, og derigennem børnenes sprog. I et tredje dagtilbud er der fine samtaler børnene imellem under måltidet, personalet sidder dog ikke med ved bordene, men opholder sig i en sofa ved siden af børnene, hvilket begrænser interaktionen og dialogen mellem personale og børn.

Toiletbesøg/bleskift

Subskalaen fokuserer på toiletbesøg og bleskift både med henblik på hygiejne, at børnenes behov er dækket samt personalets supervision, vejledning og interaktion i disse situationer.

I alle dagtilbuddene er børnenes behov for toiletbesøg dækket, og i halvdelen af dagtilbuddene overholdes de grundlæggende sanitetsprocedurer generelt. I hovedparten af dagtilbuddene er personalets supervision, vejledning og interaktion dog mangelfuld. I fem af dagtilbuddene ligger toilettet i forbindelse med den stue, børnene er på. Dette gør det muligt for personalet at kunne holde tilsyn med og overvåge børnenes toiletbesøg. På trods af, at det i fem ud af de seks dagtilbud er muligt for personalet at holde tilsyn med børnene under toiletbesøg, er der i alle dagtilbud på nær et kun sporadisk hjælp og guidning fra personalet og mangelfuldt tilsyn med børnenes hygiejnerutiner. Kun i et dagtilbud observeres det, at personalet går med børnene på toilettet og i den forbindelse sikrer, at børnene vasker hænder. I dette dagtilbud er der ophængt børneorienterede illustrationer af korrekt procedure for håndvask, og børnene udviser stor bevidsthed om de sundhedsmæssige rutiner ved toiletbesøg.

Sundhedsprocedure

Under punktet Sundhedsprocedure er der fokus på sundhed, særligt med henblik på hygiejne samt på at forhindre smitte mellem børnene. Der er fem kategorier af håndvask foruden håndvask i forbindelse med toiletbesøg og i forbindelse med måltider/mellemmåltider: 1) ved ankomst til stuen, og når man kommer tilbage til stuen efter at have været udenfor; 2) før og efter fælles brug af fugtigt materiale, såsom modellervoks eller vand; 3) efter leg med delte sensoriske materialer, såsom sand eller efter smattet leg; 4) efter at have håndteret kropsvæsker og 5) efter at have rørt ved smittefarlige genstande og overflader, såsom skraldespande, låg og kæledyr. Høj kvalitet kræver, at korrekte sundhedsprocedurer samtidig følges med sundhedsfremme – at personalet er gode rollemodeller – og sundhedspædagogik i form af, at personalet hjælper børnene med vejledning, påmindelser eller fx med illustrationer.

Ingen af dagtilbuddene gennemfører håndvask med børnene ved ankomst til stuen. I et enkelt dagtilbud observeres det, at børnene guides til og gennemfører håndvask efter leg med modellervoks. I et af dagtilbuddene observeres der et barn, der selv henter papir til og selv forsøger at pudse næse. Det roses af en medarbejder, som hjælper barnet, men der bliver efterfølgende hverken gennemført håndvask af medarbejder eller barn. Generelt observeres der ganske få faste rutiner for håndvask i dagtilbuddene.

Sikkerhedspraksis

Denne subskala omhandler, hvorvidt der tages højde for børnenes sikkerhed i dagtilbuddet – både i forhold til det fysiske miljø og gennem personalets vejledning af og opsyn med børnene. Som nævnt kan intet stimulerende miljø være fuldstændig sikkert for små børn, så hensigten med dette punkt er at minimere risikoen for, at børnene kommer til skade. Det kræver bl.a., at personalet cirkulerer og fører tilsyn med områderne, både ude og inde, og er forudseende i forhold til risici. Høj kvalitet opnås ved, at der grundlæggende ikke er nogen større sikkerhedsfare til stede, at personalet cirkulerer og er opmærksomt på hele området og vejleder børnene.

I de fleste dagtilbud kan personalet se og høre børnene det meste af tiden. Kun i enkelte dagtilbud observeres der sikkerhedsfarer indendørs. I et dagtilbud har man ophængt en ribbe, der går fra gulv til loft uden faldunderlag, og der føres ikke tilsyn med, hvor højt børnene kravler op, eller hvor mange børn der kravler på ribben ad gangen. I et andet dagtilbud hopper børnene ned fra en stabel af de senge, der anvendes til middagslur. Dette sker uden opsyn fra en medarbejder.

Udendørs er der flere eksempler på mere alvorlige farer. Der observeres gynger, der hænger for tæt på hinanden, så børnene kan støde sammen, gynger, der hænger for tæt på et klatrestativ, gynger uden afdækning af de kæder, de hænger i, høje klatrestativer uden faldunderlag og flere steder observeres der ubeskyttede klippefremspring på legepladsen. Det skal dog bemærkes, at der her kan være tale om et kulturelt forhold, da grønlandske børn færdes meget i naturen og på fjeldet, hvorfor de generelt er meget veludviklede motorisk. Selvom klippefremspring i ECERS-3 vil defineres som en alvorlig fare, er faren formentlig mindre problematisk i en grønlands kontekst end i fx en dansk.

Kun i et dagtilbud nåede børnene på legepladsen under observationen. Her observeredes det, at personalet cirkulerede fint rundt på legepladsen og holdt kontinuerligt opsyn med børnene.

4.3.4 Observation af sprog og literacy

ECERS-3 har en subskala, som beskæftiger sig med 'Sprog og literacy'. Subskalaen beskæftiger sig primært med verbalt sprog og skrift, både gennem samtale, brug af bøger og anvendelse af skrift. I ECERS-3 er høj kvalitet kendetegnet ved, at børnene udfordres til udvidet sprogbrug, både samlet og individuelt, hvor der kan tages præcist afsæt i børns kompetence og sprogfærdighed. Et stort ordforråd samt forståelse af ord og begreber styrker børns læringspotentiale. Sproglige og kommunikative kompetencer ses som centrale for læring, udvikling og trivsel i dagtilbuddet.

Et systematisk review (Nielsen, Tiftikci & Larsen, 2013) finder, at der er positive virkninger på børns sproglige kompetencer og tidlige læsekompetencer, når:

- Barnet i dagtilbuddet får højtlesning i form af dialogisk læsning, hvor barnet deltager i historiefortællingen, eller interaktiv delt læsning, hvor børnene engageres i højtlesningen gennem interaktive teknikker som spørgsmål og samtale om det læste.

- Barnet i dagtilbuddet får fonologisk opmærksomhedstræning i form af aktiviteter som rimgenkendelse, metalingvistiske øvelser og lege samt introduktion til bogstaver og ordlyd. Sanglege, musik og dans er gode aktiviteter til sprogstimulering.
- Der anvendes strukturerede læringsprogrammer med forslag til aktiviteter, som er koblet til specifikke lærings- og udviklingsmål, og som er styret af pædagogen støttet af strukturerede, børnevalgte aktiviteter med udgangspunkt i planlagte temaer.

Disse elementer indgår i subskalaerne under 'Sprog og literacy' i ECERS-3. Det er i denne forbindelse en vigtig pointe, at sprogsynet i ECERS-3 tilsiger, at sprogunderstøttende aktiviteter ikke skal ske som træning eller øvelse i stramt strukturerede sammenhænge – men er noget, der sker hele tiden og i aktiviteter med børnene.

Forskning finder endvidere, at børns sproglige kompetencer fremmes, når der prioriteres tid og plads til samtale mellem pædagoger og børn (Nielsen, Tiftkci & Larsen, 2013). Det skal i denne forbindelse understreges, at når personalet spørger børn om noget, er det ikke det samme, som at der gennemføres en samtale. En samtale består af flere turtagninger, hvor indholdet og barnets forståelse hele tiden udvides og beriges.

En dansk undersøgelse viser netop, at børn har bedre sprogkompetencer, hvis de går i et dagtilbud, hvor pædagogen oftere understøtter barnets engagement og deltagelse i læringsaktiviteter. Pædagogerne faciliterer barnets læring og udvikling ved at anvende et rigt sprog og ved at relatere aktiviteten til barnets egne interesser og erfaringer (Slot et al., 2018).

Først præsenteres de overordnede opmærksomhedspunkter vedrørende 'Sprog og literacy', hvorefter de følgende afsnit mere detaljeret præsenterer VIVEs observationer i de udvalgte grønlandske dagtilbud under hver subskala under 'Sprog og literacy'.

Opmærksomhedspunkter fra observationer vedrørende 'Sprog og literacy'

- I de fleste dagtilbud observeres der flere reelle samtaler og dialoger børn og personale imellem. Samtalerne foregår i et afslappet og hyggeligt miljø og herunder også under fri leg.
- Personalet er opmærksomme og interesserede i det, børnene siger, og tilsvarende observeres det, at personalet jævnligt stiller spørgsmål, som børnene er interesserede i at besvare.
- I hovedparten af dagtilbuddene anvendes der ikke bøger under observationen. På trods af højt-læsning og biblioteksbesøg i to af dagtilbuddene er anvendelsen af bøger i de besøgte dagtilbud generelt meget begrænset.
- På tværs af tilbuddene er der generelt meget få bøger tilgængelige for børnene. I hovedparten af dagtilbuddene er der færre end 10 bøger tilgængelige for børnene, og børnene opmuntres ikke til at bruge dem.
- I halvdelen af de besøgte dagtilbud observeres det, at skrift kun benyttes på en måde, hvor den ikke er synligt associeret med det talte sprog eller billeder.
- Under observationerne ses der ingen eksempler på, at personalet viser børnene, at skrift er et brugbart redskab eller forklaringer på, hvordan eller hvorfor man bruger skrift.

Hjælp til børnene med at udvide ordforrådet

Denne subskala har fokus på, hvordan personalet som en del af hverdagspraksis arbejder sprogligt med børnene i forhold til at udvide børnenes ordforråd. For denne subskala gælder, at personalet skal føre samtaler med børnene, og den højeste kvalitet handler om at udvide og

berige det, børnene siger i samtalerne, både hvad angår det følelsesmæssige, det sociale og det begrebsmæssige.

I forbindelse med observationerne i de besøgte dagtilbud havde VIVE, som nævnt, udfordringer med at skaffe tolke. Dette giver specifikt udfordringer i forhold til at vurdere dagtilbudspersonalets samtaler med børnene og herunder personalets arbejde med at udvide børnenes ordforråd og berigelsen af samtalerne med børnene.

I de fleste af dagtilbuddene observeres der flere reelle samtaler og dialoger børn og personale imellem. Kun i et enkelt dagtilbud bærer samtalerne præg af ren information og mindre dialog. Dialogen mellem personale og børn sker i dette dagtilbud primært i interaktionen og informationen om skift i aktiviteter. I flere af de andre dagtilbud observeres der fine dialoger mellem børn og personale. Der er dog stor forskel personalet imellem i de enkelte dagtilbud. I et dagtilbud observeres det for eksempel, at en medarbejder anvender former på en t-shirt til at udvide børnenes sprog. I en anden observation observeres det, at personalet er gode til at benytte stuens udstillinger til samtale. Der samtales således både om en plakate, der illustrerer de forskellige hvalarter, der findes i Grønland, og plakater med bogstaver, der illustrerer den grønlandske udtale af bogstaverne.

Opmuntring af børnene til at bruge sproget

Under dette punkt er fokus på, hvordan personalet arbejder med at få børnene til at bruge sproget aktivt ved fx at samtale, stille spørgsmål og reflektere sammen. Sproget er et redskab til at styrke forståelsen af omverdenen og sig selv. Der skal differentieres mellem børnene, så de alle mødes kommunikativt på netop deres niveau, og samtalerne udvides og beriges (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

Også i forhold til observationen af subskalaen 'Opmuntring af børnene til at bruge sproget' er det som følge af manglende tolke vanskeligt for VIVE at vurdere indholdet af de samtaler, der gennemføres. Observationen er derfor gennemført på et mere overordnet niveau med fokus på tilstedeværelsen af samtaler mere end samtalerens indhold.

Kun i et af dagtilbuddene observeres der meget få personale/barn samtaler. I et andet dagtilbud observeres der nogle børn- og personalesamtaler, og der er tydelig opmærksomhed på børnenes nonverbale kommunikation. I de resterende fire dagtilbud observeres der mange samtaler mellem børn og personale. Samtalerne foregår i et afslappet og hyggeligt miljø, herunder også under fri leg. Personalet er opmærksomme og virker interesserede i det, børnene siger, og besvarer børnenes spørgsmål positivt. Tilsvarende observeres det, at personalet jævnligt stiller spørgsmål, som børnene er interesserede i at besvare. Det er dog ikke indtrykket, at sproget anvendes til at løse konflikter mellem børnene, ligesom personalet kun i begrænset omfang understøtter børnenes verbale kommunikation med hinanden, hvilket også er et krav, hvis dagtilbuddet skal opnå høj kvalitet.

Personalets brug af bøger med børnene

Under denne subskala er der fokus på, hvor meget og hvordan personalet bruger bøger sammen med børnene, om bøgerne er passende (indholdet skal være alderssvarende). Derudover er det vigtigt, at personalet formår at engagere børnene i at bruge bøger og anvender både fiktion og faktabøger til at udvide børnenes verden. Brug af bøger omfatter både at læse for børnene, pege på billeder og fortælle historier sammen med børnene.

I fire af de seks dagtilbud anvendes der ikke bøger under observationen. Der ses hverken forsøg på at engagere børnene i at bruge bøger eller anvendelse af fiktion eller faktabøger til

at udvide børnenes verden. I et dagtilbud læser en medarbejder op for børnene inden frokost, og hun taler med børnene om bogen, stiller spørgsmål til børnene om bogen og inddrager dem i handlingen undervejs i oplæsningen. Et andet dagtilbud har et besøg på biblioteket som aktivitet under observationen. På biblioteket læser børn og personale sammen i bøger, og børnene opmuntres til selv at finde bøger, de er interesserede i. På trods af højtlesning og biblioteksbesøg er anvendelsen af bøger i de besøgte dagtilbud generelt meget begrænset.

Opmuntring af børnene til at bruge bøger

Dette punkt har fokus på, hvordan og i hvilken grad personalet opmuntrer børn til at bruge bøger, både ved at skabe tilgængelighed, variation og ved at vise interesse for børn, der anvender bøger. For at tale om høj kvalitet på dette punkt skal der være mange bøger tilgængelige i mindst en time af observationen, og bøgerne skal være arrangeret i et decideret interessecenter, dvs. de står samlet et sted på en overskuelig måde, hvor børnene kan finde det, de leder efter, og hvor det er oplagt og rart at sidde og læse, fx i en sofa, lænestol eller på et blødt gulvtæppe.

Personalet kan stimulere børnenes interesse til selv at bruge bøger ved fx at demonstrere, hvordan en faktabog kan give viden om et problem eller spørgsmål, som man arbejder med eller er optaget af. Brug af bøger til højtlesning/dialogisk læsning kan også vise børnene, hvad de kan kigge efter, når de selv skal finde bøger og endvidere introducere til tal og skrift.

På tværs af dagtilbuddene er det generelt, at der er meget få bøger tilgængelige. I fire af dagtilbuddene er der færre end 10 bøger tilgængelige, hvilket er et minimum i ECERS-3. De få tilgængelige bøger, der er, er i meget dårlig stand, og børnene opmuntres ikke til at bruge bøger. I to af dagtilbuddene observeres der mere end 10 tilgængelige bøger, men heller ikke her opmuntres børnene til at anvende bøgerne. I det ene af disse dagtilbud er bøgerne placeret uden for børnenes rækkevidde, og børnene kan derfor ikke selv anvende bøgerne.

At blive fortrolig med skrift

Her er der fokuseret på, hvordan personalet gennem tilgængelighed, interesse, anvendelse og interaktion hjælper børn med at blive fortrolige med skrift. Det vægtes, at anvendelsen af skrift er relevant og aktiv. For at der under dette punkt vurderes høj kvalitet skal personalet bruge skrift som et aktivt pædagogisk redskab. Det vil sige, at der ud over at være skriftsprog repræsenteret også skal arbejdes aktivt med at vise børnene, hvordan man skriver, hvordan skrift kan bruges som meningsskabende medie til fx at formidle, fortællinger mv., og at større børn støttes aktivt i selv at skrive og anvende skrift. Der kan fx arbejdes med at involvere børnene i at skrive fortællinger om, hvad deres billeder og andre kunstværker forestiller, og at de – hvor børnene er parate – selv opfordres til at begynde at anvende skrift ved fx at skrive deres eget navn. Forståelsen for skrift starter ofte med, at børnene genkender bogstaver, som indgår i deres eget navn eller som symboliserer noget (Bylander & Krogh, 2018).

ECERS-3 lægger generelt op til, at der arbejdes med skrift på en måde, der tager højde for de færdigheder, behov og interesser, som der er i en børnegruppe (Harms, Clifford & Cryer, 2015). Der skal differentieres og tages individuelle hensyn, så pædagogikken er imødekommende og hensigtsmæssig i forhold til børnegruppen og de enkelte børn. Det vigtigste i forhold til børns læring er, at de inddrages, engageres og bliver aktivt involveret. Forsøg på at påtvinge børn læring, når de ikke er klar eller ikke vil være med, er lav kvalitet ifølge ECERS (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I tre af de seks besøgte dagtilbud observeres det, at skrift kun benyttes på en måde, hvor den ikke er synligt associeret med det talte sprog eller billeder. I det ene af dagtilbuddene forefindes et skuffesystem med billeder og navne på børnene, og i en anden observeres det, at der ligger

et alfabet i vindueskarmen, som ikke er hængt op. Derudover er der dog ingen eksempler på synlig skrift i kombination med billeder, så børnene kan forstå meningen eller lyden, der hænger sammen med det, de kan se (fx et S og et billede af en slange). I de øvrige tre dagtilbud er der lidt flere eksempler på skrift i kombination med billeder. I disse dagtilbud er der eksempler på et ophængt alfabet, billeder af børnene med deres navne på, billeder, der illustrerer, hvordan alfabetets bogstaver udtales, samt en plakat, der viser forskellen på store og små bogstaver i alfabetet. I disse dagtilbud er der således eksempler på synlig skrift i kombination med billeder, om end eksemplerne er begrænsede, og eksemplerne anvendes ikke aktivt til samtale med børnene under observationerne.

Under observationerne ses der ingen eksempler på, at personalet viser børnene, at skrift er et brugbart redskab, eller forklaringer på, hvordan eller hvorfor man bruger skrift. Der observeres ingen eksempler på, at personalet skriver ned, hvad et barn siger, udpeger bogstaver, når de læser en tekst, eller opmuntrer ældre børn til selv at skrive.

4.3.5 Observation af læringsaktiviteter

Aktiviteter, der understøtter sprogudvikling og kommunikation, går igen i indikatorerne for læring gennem forskellige former for aktivitet. Høj kvalitet ses, når pædagogerne fx understøtter finmotorik ved at spille puslespil eller arbejde med forskellige materialer og samtidig udvider børnenes brug af præcise ord, taler om koncepter og kobler tale og skrift. Det samme gør sig gældende for science og matematik. Der skal ifølge ECERS-3 være rigeligt med gode alsidige materialer, adgang til (kæle)dyr mv. Den højeste kvalitet opnås dog, når personalet involverer sig, har gode samspil og dialoger med børnene om de aktuelle ord, begreber, tal, mængder og former mv., der knytter sig til aktiviteterne eller legens tema.

Læring kan i ECERS-3 observeres som en læringsfremmende interaktion, hvor pædagogen tilbyder information og interaktion, der øger barnets muligheder for læring og tænkning (Harms, Clifford & Cryer, 2015). Der er læringspotentiale i alt, hvad der foregår i dagtilbuddet i løbet af dagen. Igen er det vigtigt, at aktiviteterne differentieres, og at der tages individuelle hensyn i børnegruppen.

De forskellige former for læringsaktivitet, hvad enten det er i rutiner, leg eller aktivitet, har forskelligt potentiale. Styrken i disse øges ved gentagelse, kvaliteten af materialerne, der anvendes, og – først og fremmest – gennem pædagogens interaktion. I ECERS-3 refereres i forbindelse med høj kvalitet til: *sustained shared thinking* (Siraj-Blatchford, Kingston & Melhuish, 2015; Sylva et al., 2004), der defineres som: *an episode in which two or more individuals work together in an intellectual way to solve a problem, clarify a concept, evaluate activities, extend a narrative, etc. Both parties must contribute to the thinking and it must develop and extend* (Siraj-Blatchford, Kingston & Melhuish, 2015).

At arbejde sammen, som der henvises til i citatet, inkluderer også nonverbale interaktioner, og, når det kommer til pædagogen, at denne er sensitiv og kan inddrage børnenes perspektiv, I en afbalanceret pædagogisk praksis (Bernstein, 2001; Siraj-Blatchford, 2009; Siraj-Blatchford, Kingston & Melhuish, 2015) i en atmosfære, hvor børnene kan være sikre, trygge, nysgerrige og blive stimuleret.

I det følgende præsenteres resultaterne af observationerne i forhold til skalaen 'Læringsaktiviteter' og herunder fokus i de enkelte subskalaer. Boksen præsenterer de væsentligste opmærksomhedspunkter.

Opmærksomhedspunkter fra observationer vedrørende 'Læringsaktiviteter'

- I hovedparten af de besøgte dagtilbud er der mindre end 10 forskellige tilgængelige valgmuligheder med komplette funktionelle og passende finmotoriske materialer. I de dagtilbud, hvor der er flere variationer af finmotorisk materiale, er materialet placeret, så børnene ikke selvstændigt har adgang til at anvende dem.
- Personalet udviser ikke høj grad af interesse i, hvad børnene skaber/laver med finmotoriske materialer, og den finmotoriske leg anvendes ikke til at udfordre børnene i brugen af materialer, der matcher børnenes interesse med en passende sværhedsgrad, udvide børnenes ordforråd eller forstå relevante koncepter omkring brugen af materialerne.
- Generelt er der i de besøgte dagtilbud meget begrænset adgang til krea-materialer under observationerne, og børnene har derfor meget begrænsede muligheder for at anvende materialerne.
- I de fleste af dagtilbuddene observeres der kun få musikmaterialer, og de fleste af materialerne er ikke tilgængelige eller til rådighed for børnene under observationen.
- I alle de besøgte dagtilbud er der meget begrænset, hvis noget, materiale til rolleleg.
- Der observeres ingen eller generelt få udviklingsmæssigt passende materialer om natur/science, der er tilgængelige for børnene under observationerne.
- Hovedparten af dagtilbuddene har ingen matematiske materialer på stuerne, og det er, på tværs af de besøgte dagtilbud, varierende, hvor meget og hvordan der anvendes matematik i dagligdagen. Tilsvarende er der mangel på tal og billedledsagelse i de udstillede materialer samt mangel på synligt trykte tal på stuerne legetøj eller materialer.
- I flere af de besøgte dagtilbud er der mangel på eksempler på etnisk eller kulturel mangfoldighed, herunder ingen bøger, rollelegsmaterialer eller udstillet materiale, der understøtter mangfoldighed.

Finmotorik

Denne subskala har fokus på børns adgang til finmotorisk materiale og på deres muligheder for at anvende materialerne samt personalets interaktion med børnene, når de anvender materialerne. Herunder også mulighed for differentiering af børnenes brug af materialerne. Materialer, der vurderes med ECERS-3 under dette punkt, er forskellige former for byggematerialer, der kan kobles sammen; materialer til at tegne, male, klippe og klistre; manipulerbare materialer såsom ler, perler, sy- og hækle materiale; og forskellige former for spil, fx typer som kuglespil og puslespil (Harms, Clifford & Cryer, 2015). Alle former for materialer, hvor der skal gribes fat, holdes, trækkes og skubbes, stimulerer børnenes finmotorik. For at der under dette punkt er tale om god kvalitet ifølge ECERS-3, skal materialerne være til rådighed minimum en time under observationen.

I fire af de besøgte dagtilbud er der mindre end 10 forskellige (10 er mindstekravet i ECERS-3) tilgængelige valgmuligheder med komplette funktionelle og passende finmotoriske materialer. I et dagtilbud er der få farveblyanter, enkelte stykker papir og en kasse med sakse tilgængeligt for børnene under observationen, i et andet dagtilbud er perler, farver og puslespil tilgængeligt for børnene, mens der i et tredje dagtilbud er togbaner, Lego, tuscher, perler og tre puslespil. Fælles for de tre dagtilbud er, at materialerne ikke er organiseret til selvstændigt brug og ikke er organiseret i behageligt område eller interessecenter, hvor børnene kan benytte materialerne, hvilket begrænser børnenes brug.

I to andre dagtilbud er der flere variationer af finmotorisk materiale tilgængelige, fx i form af sammenklikkelige klodser, Lego, modellervoks, tegneredskaber og et større udvalg af pusle-

spil. En del af materialet er dog placeret, så børnene ikke selvstændigt har adgang til at anvende dem. I disse dagtilbud observeres det, at børnene anvender materialerne både enkeltvist og sammen i grupper, at børnene anvender materialerne, som de har lyst til, og at personalet interagerer positivt med de børn, der leger med det finmotoriske materiale. Personalet udviser dog ikke høj grad af interesse i, hvad børnene skaber/laver med materialerne, og den finmotoriske leg anvendes ikke til at udfordre børnene i brug af materialer, der matcher deres interesse med en passende sværhedsgrad, udvide børnenes brug af ord eller forstå relevante koncepter omkring brugen af materialerne.

Krea

Dette punkt omhandler børns adgang til materialer til kreative udtryksformer, muligheder for individuelle udtryk, personalets interaktion med børnene og bidrag til læring under krea-aktiviteter. Krea-materialer er materialer såsom sakse, lim, collage-materialer, blyanter, farveblyanter, farvekridt, papir, perler med plader og snor, malegrej, staffeli, modellervoks, forskellige typer farver, småpinde, genbrugsmaterialer mv. Når børnene får mulighed for at bruge materialerne på deres egen måde, og personalet viser interesse for og samtaler med børnene, er det god kvalitet ifølge ECERS-3. Derudover skal børnenes produkter også udstilles, så de kan bruges aktivt til samtaler. I vurderingen med ECERS-3 kræves det, at nogle af materialerne er tilgængelige i minimum en time gennem observationen. Ved høj kvalitet forventes det også, at der arbejdes med mere komplekse udtryksformer, fx tredimensionelle figurer, og at personalet fx gennem anvendelse af skrift understøtter børnene i at formidle deres idéer og intentioner med det, de udarbejder.

Overordnet set er der i de besøgte dagtilbud meget begrænset adgang til krea-materialer under observationerne, og børnene har derfor meget begrænsede muligheder for at bruge materialerne på deres egen måde. Som følge heraf observeres der kun begrænset personaleinteraktion i forbindelse med børnenes kreative udfoldelse.

I to af de besøgte dagtilbud anvendes der ikke krea-materialer under observationerne, og i et tredje dagtilbud er der et enkelt sæt tegnematerialer tilgængeligt under observationen, men børnene anvender det ikke. Der kan derfor ikke observeres, at børnene kan udfolde deres egne individuelle udtryk i forbindelse med brug af krea-materialer og heller ikke positiv personaleinvolvering i børnenes brug af krea-redskaber.

I tre dagtilbud har børnene adgang til HAMA perler under observationerne. Det observeres, at børnene får lov til at udfolde deres individuelle udtryk med perlerne, og der er positiv personaleinvolvering og god interaktion med børnene. I et af dagtilbuddene igangsættes også en aktivitet, hvor paptallerkener pyntes med perler og glimmer. Også her får børnene lov til at udfolde deres egen kreativitet, og personalet er positivt involveret.

Musik og bevægelse

Under dette punkt fokuseres der på børnenes adgang til musik og bevægelse samt personalets bidrag i form af interaktion og læringsmuligheder. ECERS-3 har fokus på musikmaterialer, og hvorvidt de er tilgængelige eller ej. Dette kan være i form af sang eller arbejde med rim og remser, både mere formelt, fx i organiserede aktiviteter og samlinger, men også uformelt under overgange og ventetider eller andre aktiviteter. Antallet af musikinstrumenter er altså ikke vigtigt i sig selv. I ECERS-3 er musikmaterialer en indikator for kvalitet, men musikmaterialer skal forstås bredt, dvs. musik også kan være musik fra en radio/afspiller, sang, bevægelse og dans mv. For at der er tale om god kvalitet, kræves det, at der er et vist antal musikmaterialer til rådighed for børnene i minimum en time under fri leg, og at personalet er engageret i musik,

sang og bevægelse sammen med børnene. For at der er tale om høj kvalitet, forventes det også, at det tydeligt ses, at personalet er engageret og opmuntrende i musik, sang og bevægelse, og at det er tydeligt, hvordan musik, bevægelse og sprog relateres.

I hovedparten af dagtilbuddene observeres der kun få musikmaterialer, og de fleste af musikmaterialerne er ikke tilgængelige for børnene under observationerne. I et dagtilbud er der både trommer og tamburiner og i en anden trommer og keyboard, men ingen af stederne er instrumenterne tilgængelige for børnene. I to dagtilbud synges der fællessange under samling, og der ses også sporadiske eksempler på sang under fri leg. I et enkelt dagtilbud observeres det, at børnene danser til musik fra et musikanlæg, men i de øvrige fem dagtilbud er der ingen eksempler på bevægelser eller danseaktiviteter. Overordnet set er det i alle dagtilbuddene meget begrænset, hvor meget personalet animerer til sang og bevægelse.

Klodser

Her er der fokus på børnenes adgang til klodser, plads til at lave konstruktioner og personalets interaktion med børnene i denne aktivitet. ECERS-3 anbefaler et område, hvor der er god plads til at lege med klodser og lave konstruktioner. Når ECERS-3 finder det vigtigt, at børn har store byggeklodser og tilhørende materialer (figurer af dyr og mennesker, biler, dukker mv.) til rådighed, handler det om, at det giver en mulighed for børn for at arbejde med store konstruktioner og at skulle samarbejde med andre børn i aktiviteten. Selvom der er mange materialer, som bliver brugt til konstruktionslege, er der to slags klodser, som der ses efter i denne indikator: byggeklodser og store hule klodser. Dette punkt vedrører ikke klodser, som kan kobles sammen, og det vedrører heller ikke mindre klodser, hvor de fleste er mindre end 5 cm. Store klodser, der ikke skal trykkes sammen for at passe sammen, udfordrer børnenes kreativitet, fordrer planlægning eller afprøvning af, om klodser kan balancere, bære hinanden etc. i forhold til vægt, størrelse og form.

Ved besøgene i de seks grønlandske dagtilbud er der under observationerne ingen af dagtilbuddene, der har klodser, som lever op til definitionen af klodser i ECERS-3. I flere dagtilbud er der Lego og Duplo-klodser tilgængeligt for børnene under observationen, men de er ikke organiseret efter type, så børnene selv nemt kan finde dem. Tilsvarende observeres der, at fordi gulvpladsen mange steder er begrænset, er der ingen oplagte steder, hvor børnene kunne bygge fritstående konstruktioner. Da børns leg med klodser under denne indikator i ECERS-3 ikke observeres, observeres der heller ikke positiv personaleinvolvering i børnenes leg med klodser.

Rolleleg

Indikatoren rolleleg har til formål at vurdere børnenes mulighed for rolleleg, både i forhold til børnenes adgang til og mulighed for at eksperimentere med forskellige identiteter og personalets interaktioner med børnene. Rolleleg defineres i ECERS-3 som det at forestille sig eller lade som om (Harms, Clifford & Cryer, 2015). Det vurderes, hvordan børnene frit kan bruge materialer på deres egen måde som led i deres forestillingsleg. For at der er tale om god eller høj kvalitet under dette punkt, kræves det, at der er varierede materialer, god plads til legen og mulighed for, at mange børn kan være med. Dette enten i et legeområde, hvor der er stillet materialer til rådighed for børnene, eller i det, ECERS-3 kalder et interessecenter. Et interessecenter er et klart defineret legeområde til en bestemt type lege – fx dukkekrog, legekøkken, købmandsbutik, teater mv. Herudover kræves det, at personalet er aktivt opsøgende og engagerede i børn, der leger rolleleg og er med til at udvide legen på en meningsfuld måde for børnene. For eksempel ved at hjælpe med at finde yderligere materiale til fx en købmandsleg, hvor der laves prisskilte og papirpenge osv. Det kræves som nævnt også, at rollelegsmaterialerne udviser diversitet med henblik på at give børnene brede erfaringsmuligheder. Dette vil

sige, at materialerne giver mulighed for både at lege med kultur, race, køn på en måde, der ikke er stereotyp.

I alle de besøgte dagtilbud er der meget begrænset, hvis noget, materiale til rolleleg. Dette begrænser børnenes mulighed for rolleleg og for at lege med forskellige identiteter som et led i deres forestillingsleg. I to af dagtilbuddene observeres der intet materiale til rolleleg. I et dagtilbud observeres en reol formet som et dukkehus, men der er intet legetøj, der understøtter reolen som et afskærmet interessecenter for rolleleg. I to dagtilbud observeres et legekøkken, men heller ikke her ses der legematerialer til at udfolde rollelegen (legemad, køkkenudstyr, udklædningstøj mv.). På trods af det mangelfulde materiale til rolleleg anvender børnene det, der er, meget fantasifuldt. For eksempel anvendes en værktøjskasse som lift til en dukke i forbindelse med rolleleg. Personalets interaktion med børnene under rolleleg er begrænset. De er de fleste steder ikke aktivt opsøgende og bidrager ikke til at udvide børnenes leg på en meningsfuld måde.

Natur/science

Punktet Natur/science handler om, hvilke og hvor mange natur/science-materialer der er tilgængelige for børnene, hvordan personalet interagerer med børnene og bidrager til læring omkring natur/science. Natur/science-materialer omfatter levende ting (planter og dyr), naturens egne genstande (blade, insekter, sten), faktuelle bøger/billedlege med natur/science, værktøj (forstørrelsesglas, magneter) og sand eller vand med legetøj (målebæger, graveredskaber og beholdere).

Børn bruger alle sanser, når de prøver at forstå verden omkring dem. De udforsker naturen og prøver at forstå processer og koncepter, hvilket giver dem mulighed for at udvikle sprog og kendskab til begreber samt tilbyder muligheder for gode oplevelser (Harms, Clifford & Cryer, 2015). Personalet kan understøtte og tage initiativ til aktiviteter, der introducerer børnene til den naturfaglige og naturvidenskabelige verden gennem sprog og forklaringer, fx ved at tale om natur/science, sætte relevante billeder op, som børnene kan spørge til og fx eksperimentere med is og vand, papir og pap osv. (EVA, 2015).

ECERS-3 observationen har i denne sammenhæng visse begrænsninger. I tilfælde, hvor børnene mindst én gang om ugen kommer ud i naturen (parker og grønne områder som minimum), vil den 3 timers observation i de fleste tilfælde ikke indfange sådanne aktiviteter.

I tre af de besøgte dagtilbud observeres der ingen natur/science materialer under besøget, og i de resterende dagtilbud er der generelt få udviklingsmæssigt passende materialer om natur/science tilgængelige under observationen, herunder ingen relevante bøger. I to dagtilbud har de et akvarie med fisk, men i det ene dagtilbud er akvariet placeret meget højt, og børnene kan kun kigge på fiskene, når en voksen løfter dem op. I det andet dagtilbud er akvariet placeret, så børnene selvstændigt kan kigge på fiskene, og børnene fodrer dem sammen med de voksne. Under fodringen er der fine samtaler mellem personale og børn om fiskene. Dette dagtilbud har også en undulat, men der observeres ingen interaktion mellem personale og børn omkring undulaten. Det sidste dagtilbud har en plakat med grønlandske hvalarter, som personalet ved flere lejligheder taler om med forskellige børn. I dette dagtilbud opdrætter de også melorme sammen med børnene ved brug af Bug Barn udstyr. Derudover har de også insektbeholdere med forstørrelsesglas, som børnene fanger insekter med. Der er en fin dialog børn og personale imellem omkring de insekter, børnene fanger på stuen.

Matematiske materialer og aktiviteter

Dette punkt fokuserer på, hvorvidt der er matematiske materialer tilgængelige for børnene, hvorvidt der gennem interaktion og indretning opmuntres til, at børnene anvender materialerne, og hvordan personalet anvender materialerne til at understøtte tidlig matematik forståelse. ECERS-3 vurderer matematiske aktiviteter eller leg, der understøtter læring af matematiske koncepter, fx mængder, størrelser, tal og former. Børn bliver interesserede i tal og matematik, når deres erfaringer med dem motiveres af et formål og matcher deres kognitive kompetencer. Børnene skal have tingene i hånden eller have matematik relateret til konkrete og aktuelle emner, fx ved at tælle, hvor mange stykker frugt, der bliver af et æble, eller om en peberfrugt eller en banan er tungest (Harms, Clifford & Cryer, 2015; Næsby, 2017).

Hovedparten af dagtilbuddene har ingen matematiske materialer på stuerne. I et dagtilbud er der en kasse med forskellige hulformer, man kan putte klodser ned i. Der er også tal og et ur på kassen, men der interageres ikke med børnene om materialet. I et andet dagtilbud er der malebøger med stregtegninger med tal tilgængeligt for børnene. De har også tal og mængde-tegninger på væggene samt forskellige figurer afbilledet på væggen (trekant, cirkel, firkant og streger). I dette dagtilbud observeres det også, at der under krea-aktiviteten, hvor der pyntes paptallerkener med glimmer og perler, at personalet taler med børnene om forskellige former. Overordnet set er der dog meget begrænsede matematiske materialer og aktiviteter i de besøgte dagtilbud.

Matematik i dagligdagen

Fokus under denne subskala ligger på, hvordan personalet anvender matematik i hverdagens praksis sammen med børnene, dvs. bruger matematiske ord og koncepter gennem ikke-matematiske aktiviteter og opmuntrer til og engagerer børnene i matematisk læring under rutinemæssige eller skemalagte begivenheder, såsom legetid, måltidet, oprydning mv. (Harms, Clifford & Cryer, 2015). For at der er tale om god eller høj kvalitet, forventes det, at det generelt ses, at matematik anvendes i de daglige rutiner, og at børnene involveres i dette. Det kan eksempelvis være at tælle, mens der vaskes hænder, hjælpe med at dække bord og tælle antal glas og tallerkener. Ved høj kvalitet forventes det, at personalet aktivt anvender stuens materialer til at tale om matematik og bruger matematik til, at børnene selv kan ræsonnere og regne sig frem til forskellige ting.

På tværs af de besøgte dagtilbud er det varierende, hvor meget og hvordan der anvendes matematik i dagligdagen. I et dagtilbud observeres der ingen anvendelse af matematik i dagligdagen, mens der i de øvrige dagtilbud som minimum tælles under samling. I et dagtilbud tælles der både på dansk, engelsk og grønlandsk under samling, mens der i et andet dagtilbud både tælles, hvem der er til stede, og hvem der er fraværende. Et tredje dagtilbud tæller under samling på fingrene sammen med børnene. Derudover anvendes der i disse dagtilbud ikke matematiske ord om ikke-matematiske ting (fx at man under borddækningen taler om størrelser, tal og former), og der påpeges ikke matematik i de dagligdags rutiner. I et enkelt dagtilbud observeres det, at personalet tæller med børnene, i forbindelse med at der kastes og trilles en bold, og at en medarbejder tæller klodserne i et legetårn, et barn har bygget. På trods af variationen dagtilbuddene imellem gælder det for alle de besøgte dagtilbud, at personalet generelt ikke opmuntrer til matematisk læring og i meget få tilfælde anvender matematik i de dagligdags rutiner.

Forståelse af skrevne tal

Punktet handler om at gøre børn bekendt med tal ved at kombinere de skrevne tal med billeder, interaktion og erfaringsdannelse. Fokus er på, hvilke materialer der er tilgængelige, og hvordan personalet interagerer med børnene omkring skrevne tal. For at der under dette punkt er tale

om god eller høj kvalitet, er det nødvendigt, at der er en større repræsentation af tal i de for børnene tilgængelige materialer. Det kan fx være tal på legekømfuret, legetøjstelefon med tal, ure, spil, kortspil, plakater, puslespil og lignende, der forbinder tal og mængder. Derudover er der forventning om, at personalet anvender de tilgængelige materialer aktivt pædagogisk. Det kan være ved at anvende materialerne sammen med børnene, både ved at vise, hvordan materia-lerne bruges, have dialoger og relatere tal til børnenes erfaringer (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I fire af de besøgte dagtilbud er der mangel på tal og billedledsagelse i de udstillede materialer, som fortæller, hvad tallene betyder. Tilsvarende er der mangel på synligt trykte tal på stuerne legetøj eller materialer. I de to øvrige dagtilbud er der nogle eksempler på tal med billedliggørelse eller trykte tal på legetøj, fx i form af plakater med fingre eller ting, der illustrerer tal, en legetøjs-telefon, måtter med tal til hinklege og et vendespil med tal. Ingen af stederne anvendes materialet dog under observationen, og der observeres derfor ingen interaktion mellem personale og børn om materialerne, herunder samtale om materialerne eller om brugen af tal generelt.

Fremme af accept og mangfoldighed

Denne subskala handler om, hvordan læringsmiljøet understøtter adgang til at opleve og erfare diversitet i form af køn, kultur, race mv. i lege- og læringsaktiviteter samt personalets interaktion med børnene omkring dette. Punktet handler om, at børn introduceres til og har mulighed for at opleve en mangfoldig verden og selv lege og eksperimentere med køn og kultur. Der ses på, om fx bøger, rollelegsmaterialer, udstillet materiale mv. repræsenterer forskellige måder, hvorpå man kan være dreng/pige, fra forskellige kulturer. Høj kvalitet ses, når mangfoldighed inddrages som en del af øvrige læringsaktiviteter, og når personalet har positive samtaler med børnene om forskelle og ligheder mellem mennesker (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I flere af de besøgte dagtilbud mangler der eksempler på etnisk eller kulturel mangfoldighed. Der observeres ingen illustrationer eller materialer, der understøtter mangfoldighed, herunder ingen bøger, rollelegsmaterialer eller udstillet materiale. Dette begrænser børnenes mulighed for hverdags erfaringer med materialer, der repræsenterer forskellige racer eller kultur. I et enkelt dagtilbud observeres en dukke med en anden hudfarve end de øvrige dukker, og i et andet dagtilbud observeres en dreng, der leger, han er en pige ved at tage kjole på. Det er indtrykket, at børnene må lege som og med, hvad de vil, men stuerne materialer, illustrationer og perso-nale introducerer generelt ikke mangfoldighed for børnene.

Passende brug af teknologi

Her er der fokus på brugen af elektroniske medier (IT). Når de anvendes, må det ikke foregå uden vokseninvolvering, og ikke til at passivisere børn, men derimod til at udvide og under-støtte læringsmuligheder for børnene. For at opnå høj kvalitet må personalet involvere sig sam-men med børnene og bruge medier og teknologi til at opmuntre til kreativitet eller understøtte igangværende aktiviteter/projekter. Det kan fx være ved at gå på Internettet og søge oplysning-er om et emne, børnene interesserer sig for (Harms, Clifford & Cryer, 2015).

I fem af de seks besøgte dagtilbud er der ingen brug af teknologi under observationen. I et dagtilbud observeres det, at et tv er tændt under hele observationen, og særligt ved observa-tionens start sidder to medarbejdere med børn i en sofa og ser tv. Der er ikke samtaler, mens de ser tv. Der er alternative aktiviteter tilgængelige sideløbende med, at tv'et er tændt. Der er dog ikke tale om høj kvalitet i brugen af teknologi, da den ikke anvendes til at opmuntre børnene til kreativitet eller til at understøtte igangværende aktiviteter eller projekter.

4.4 Analyse af proceskvalitet i de undersøgte dagtilbud i Grønland

Proceskvalitet er den kvalitet, der findes i det pædagogiske arbejde, og som bl.a. opstår i relationer mellem børn og i interaktionen mellem børn og det pædagogiske personale i forbindelse med børnenes leg og aktiviteter. Processuelle faktorer er bl.a. pædagogiske didaktiske overvejelser, samspil børnene imellem og mellem børn og personale samt forældresamarbejdet. Undersøgelsen viser flere forhold, der kan have betydning for den processuelle kvalitet og dermed for den pædagogiske praksis i dagtilbuddene. Disse præsenteres i det følgende.

Manglende tid og udskiftning i personale

Udgangspunktet for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene er årsplanerne og de syv principper for effektivt pædagogisk arbejde. Årsplanerne udarbejdes i dagtilbuddet en gang årligt og beskriver de områder, hvor samt hvordan, der skal arbejdes pædagogisk med børnenes udvikling. De syv principper for effektiv pædagogik sætter standarderne for det pædagogiske arbejde og bruges i vid udstrækning i dagtilbuddene i denne undersøgelse. Oplevelsen i dagtilbuddene er, at særligt de syv principper for effektiv pædagogik bidrager positivt til og kan guide den pædagogiske praksis også for de ufaglærte medarbejdere. Derudover er det oplevelsen, at arbejdet med de syv principper for effektiv pædagogik bidrager til at inddrage børnenes perspektiver i den pædagogiske praksis, og at børnene er blevet bedre til at sætte ord på flere ting, og derigennem inddrages de i flere beslutninger om, hvad de gerne vil arbejde med. Dette er helt i tråd med formålsbestemmelserne i Inatsisartutlov fra 2012. VIVEs undersøgelse viser dog også, at både manglende tid og stor udskiftning i personalet udgør en væsentlig barriere for at gennemføre de planlagte aktiviteter i årsplanen efter de syv principper. Personaleomsætning har, for nogle dagtilbud, både den konsekvens, at man mister de medarbejdere, der har været med til at udarbejde årsplanen, og som derfor kender tankerne bag de planlagte pædagogiske emner og aktiviteter, og medarbejdere, som har været på kursus i de syv principper for effektiv pædagogik. Man oplever således et videnstab, samtidig med at eventuel personalemangel eller oplæring af nyt personale lægger pres på de tilbageværende medarbejdere, hvorfor aktiviteterne i mange tilfælde ikke bliver gennemført som planlagt. Manglende tid og udskiftning i personalegruppen er således forhold, der kan udfordre den pædagogiske praksis i dagtilbuddet, herunder børnenes medbestemmelse i den daglige praksis og dermed den processuelle kvalitet, børnene møder.

Stor omsorg og god interaktion

Både i ECERS-3 og i forskningen er omsorgen og gode interaktioner vigtigt for et godt læringsmiljø (Sheridan, 2001). De fleste af de interviewede forældre fremhæver, at god kvalitet i et dagtilbud for dem er kendetegnet ved, at personalet udviser omsorg for børnene. Forældrene er trygge ved personalet og oplever, at personalet nærer en stor omsorg og udviser glæde ved børnene, hvilket af flere italesættes som det vigtigste forhold, når man sender sit barn i dagtilbud. Flere af de interviewede forældre italesætter medarbejdernes nærvær meget positivt. I den gode interaktion bliver barnet mødt af en forstående voksen, der inddrager barnet og dets interesser. I de besøgte dagtilbud ses der i forbindelse med observationerne positive interaktioner mellem barn og personale, og der er generelt en behagelig atmosfære i dagtilbuddene. Der observeres flere steder fine samtaler mellem børn og personale, der foregår i et hyggeligt og afslappet miljø, både under fri leg og under måltidet. Interaktionen mellem børn og personalet under måltidet er vigtigt, da personalet kan understøtte børnenes selvhjulpenhed samt spørge ind til børnenes viden, stimulere deres nysgerrighed samt udvide og berige samtalerne, og derigennem børnenes sprog. Undersøgelsen viser, at personalet virker opmærksomme og

interesserede i det, børnene fortæller, og besvarer deres spørgsmål positivt. Tilsvarende observeres det, at personalet stiller spørgsmål, som børnene er interesserede i at besvare. Hvis kvaliteten skal op på et højere niveau, så skal interaktionerne også bidrage til at udvikle børnene og understøtte deres læring. Også interaktionen børnene imellem er positiv. Der er mange åbne aktiviteter og fri leg i de besøgte dagtilbud, hvor børnene leger med det og dem, de har lyst til. Interaktionen mellem jævnaldrende er tydelig, og det observeres, at børnene generelt er gode til at lege på tværs af børnegruppen. Børnene er interesserede i at lege med hinanden, og der er generelt få konflikter. Samlet set udgør både den omsorg, personalet udviser over for børnene, personalets interaktion med og interesse i børnene, samt børnenes positive interaktion med hinanden, forhold, som er fordrende for den processuelle kvalitet.

Begrænset individuel vejledning og læring

Observationerne viser, at personalet er generelt interesseret i, hvad børnene laver, men der ses kun få eksempler på, at personalet giver individuel vejledning og understøtter det enkelte barns læring i forbindelse med børnenes aktiviteter. Individualiseret vejledning og læring handler om det pædagogiske personales møde med og guidning af det enkelte barn samt om at give respons på børnegruppens forskellige færdigheder, behov og interesser. Dette for at udvikle det enkelte barn både under personalestyrede aktiviteter, den frie leg og åbne aktiviteter. Det observeres, at personalets supervision og vejledning fx er mangelfuld i forbindelse med børnenes toiletbesøg og i forbindelse med grovmotoriske aktiviteter, hvor det ingen steder observeres, at personalet omhyggeligt vejleder børnene i forhold til sikkerhed. Tilsvarende er der på tværs af de besøgte dagtilbud kun få eksempler på, at personalet yder individuel vejledning og understøtter det enkelte barns læring i forbindelse med børnenes aktiviteter under fri leg. Manglende individuel vejledning og læring udgør således en barriere for den processuelle kvalitet i dagtilbuddene.

Generelt få tilgængelige legematerialer

Legen er grundlæggende for børns trivsel og udvikling. Børn udforsker og eksperimenterer med deres omverden gennem leg, bearbejder indtryk og følelser, og øver sig i relationer, når de leger sammen. Legen fungerer på den måde som arena for emotionel og social udvikling. I alle de besøgte dagtilbud var der under observationerne god tid til fri leg. Fælles for dagtilbuddene er dog også, at der generelt er få legematerialer til rådighed for børnene at lege med. I de besøgte dagtilbud var der meget begrænset adgang til klodser, finmotoriske materialer og krea-materialer under observationerne, og børnene havde som følge heraf begrænsede muligheder for at bruge materialerne på egen måde. Tilsvarende var der også kun få eksempler på natur/science materiale i dagtilbuddene, dette på trods af at stimulering af børnenes respekt for naturen netop fremgår som en af formålsparagrafferne i Inatsisartutlov fra 2012. Tilsvarende er det at forberede barnet til et ansvarligt liv i et frit samfund i en ånd af forståelse, fred, tolerance, ligestilling af kønnene og venskab mellem alle folk, etniske, nationale og religiøse grupper et punkt i Inatsisartutlov fra 2012 og i FN's Børnekonvention artikel 2. Børnenes mulighed for lege rollelege eller lege, hvor børnene introduceres til en mangfoldig verden, og legetøj, der repræsenterer forskellige kulturer, kan alle være med til at fremme dette. Observationerne viser dog, at der er begrænset mulighed for at lege med forskellige identiteter som en del af deres forestillingslege, da der er begrænset legemateriale til interessecentre såsom et legekøkken og købmandsbutik. Det samme gør sig gældende for legetøj, der fremmer accept og mangfoldighed – fx legetøj, der repræsenterer forskellige kulturer. Samlet udgør den begrænsede mængde og variation i legematerialer et forhold, der udfordrer den processuelle kvalitet i de besøgte dagtilbud.

Manglende materiale til at understøtte sprogudvikling og literacy

Et systematisk review har vist, at det har en positiv virkning på barnets sproglige kompetencer og læsekompetencer, når der er højtlesning i form af dialogisk læsning og introduktion til bogstaver og ordlyde (Nielsen, Tiftkci & Larsen, 2013). Derudover er sanglege, musik og dans gode aktiviteter til sprogstimulering. Der er forskel på forældrenes oplevelse af de aktiviteter, der gennemføres i dagtilbuddene. De forældre, der er positive, fremhæver aktiviteter såsom højtlesning, udflugter eller fysiske og motoriske aktiviteter i form af gymnastik, sang og dans. Flere nævner også aktiviteter, der understøtter børnenes læring. Der er dog også forældre, som oplever, at der er mindre fokus på læringsaktiviteter og større fokus på at få dagen i dagtilbuddet til at forløbe godt. Disse forældre oplever, at der gennemføres færre aktiviteter, og at aktiviteterne ikke er tænkt som læringsunderstøttende, men mere, fordi de er sjove for børnene. Observationerne viser endvidere, at der på tværs af dagtilbuddene generelt er få materialer til at understøtte børnenes sprogudvikling og literacy. For eksempel er der i alle de dagtilbud, hvor der er gennemført observation, meget få bøger til rådighed, og kun et enkelt sted er der højtlesning under observation. Der er også kun få eksempler på synlig skrift i kombination med billeder, så børnene kan forstå meningen eller lyden, der hænger sammen med det, de kan se. Der observeres heller ingen eksempler på, at personalet viser børnene, at skrift er et brugbart redskab eller forklaringer på, hvordan eller hvorfor man bruger skrift. Det samme gør sig gældende for tal og matematiske aktiviteter. Hovedparten af dagtilbuddene har ingen matematiske materialer på stuerne, og det er, på tværs af de besøgte dagtilbud, begrænset, hvor meget og hvordan der anvendes matematik under observationen. Der tælles i forbindelse med samlinger, og enkelte steder er der tal og former udstillet, men de bruges ikke aktivt under observationen. I forhold til sangleg og musik observeres det, at der i to af de besøgte dagtilbud synges fællessang under samlingen, men ellers observeres der ikke andre aktiviteter, hvor sang eller dans indgår. Tilsvarende observeres der kun få musikmaterialer, og de fleste af materialerne er ikke tilgængelige for børnene. Overordnet set er der på tværs af dagtilbuddene meget få materialer og få initiativer, der understøtter børnenes sprogudvikling og literacy. Dette er derfor forhold, som udfordrer den processuelle kvalitet i dagtilbuddene og derigennem børnenes udvikling.

Manglende sundhedsprocedurer

Observationerne i de besøgte dagtilbud viser, at der generelt er udfordringer med at efterleve hygiejne- og rengøringsprocedurer omkring måltider og mellemmåltider, og der observeres ganske få faste rutiner for håndvask i dagtilbuddene. Korrekte sundhedsprocedurer er vigtige i forhold til hygiejne samt i forhold til at forhindre smitte mellem børnene. Derudover er det vigtigt, at sundhedsprocedurer følges med sundhedsfremme, herunder at personalet er gode rollemodeller, samt sundhedspædagogik i form af, at personalet hjælper med vejledning, påmindelser eller fx med illustrationer. Observationerne viser, at der mangler vejledning fra personalet i situationer, hvor børnene vasker hænder, hvilket bevirker, at de ofte er overladt til at gennemføre håndvask alene, hvorved det enten ikke bliver gjort eller ikke i tilstrækkelig omfang. Manglende sundhedsprocedurer og vejledning i forbindelse hermed er således også et forhold, der udfordrer den processuelle kvalitet.

Væsentlige opmærksomhedspunkter

Samlet set er der flere faktorer, der udfordrer proceskvaliteten i de undersøgte grønlandske dagtilbud. Dels påvirker en del af de strukturelle faktorer de processuelle faktorer, herunder særligt mangel på uddannede pædagoger, udskiftning i personale og mangel på tid til at gennemføre de planlagte pædagogiske aktiviteter. Dette understøttes af observationerne, som vi

ser, at der er begrænsede læringsaktiviteter i dagtilbuddene. Derudover er der også processuelle faktorer som begrænsede legematerialer, grovmotorisk udstyr, materialer til at understøtte børnenes sprogudvikling og literacy mv., hvilket begrænser børnenes udvikling både emotionelt og socialt. Det er positivt, at undersøgelsen, både på baggrund af forældrenes udtalelser og observationerne, viser, at der mange steder er gode interaktioner mellem børn og personale, at personalet udviser stor omsorg for børnene, at der er en hyggelig og afslappet stemning i dagtilbuddene, herunder kun få konflikter og generelt et lavt støjniveau. Det er vigtigt, at børnene møder omsorgsfuldt personale, men det er tilsvarende vigtigt, at det pædagogiske personale formår at udvikle børnene.

5 anbefalinger i forhold til at styrke kvaliteten i de undersøgte dagtilbud i Grønland

I undersøgelsen af kvaliteten af de udvalgte grønlandske dagtilbud har vi afdækket både strukturelle og processuelle faktorer, der påvirker det børnemiljø, børn møder i dagtilbuddene. Formålet har været at tilvejebringe konkret og deltaljeret viden om de vilkår, børnene møder i hverdagen. I dette afsnit opstilles en række anbefalinger, der kan understøtte den strukturelle og den processuelle kvalitet i dagtilbuddene. Anbefalingerne relaterer sig både til mulige handlinger på nationalt og kommunalt plan samt i de enkelte dagtilbud.

5.1 Anbefalinger på nationalt plan

Resultaterne viser, at flere af de forhold, der har betydning for kvaliteten af de læringsmiljøer, som børnene møder, vedrører forhold, der reguleres på nationalt plan, og som den enkelte kommune eller det enkelte dagtilbud har begrænset indflydelse på. Der er vigtigt, at der iværksættes initiativer, der kan bidrage til at øge dagtilbuddenes mulighed for at rekruttere pædagogisk uddannet personale.

Tidligere undersøgelser har vist, at dagtilbudslederne oplever at have svært ved at rekruttere pædagogisk uddannet personale til dagtilbuddene. Denne udfordring bekræftes både af forvaltningschefer, pædagogiske konsulenter, dagtilbudsledere og medarbejdere. Således oplever man rekrutteringsudfordringer i 13 af de 15 dagtilbud, der indgår i undersøgelsen. Manglen på pædagogisk uddannet personale har både betydning for den strukturelle og den processuelle kvalitet i dagtilbuddene. Rekrutteringsudfordringerne har således både betydning for personaleomsætningen, behovet for vikarer og den pædagogiske praksis. Forskning viser, at både normering, personalestabilitet og personalets uddannelse har betydning for praksis i dagtilbud og for børnenes udbytte af at være i dagtilbud (Christoffersen, Højen-Sørensen & Laugesen, 2014). Derfor er det VIVEs vurdering, at det har væsentlig betydning for kvaliteten, at udbuddet af pædagogisk uddannet personale øges.

Øget udbud af pædagogisk uddannede

Anbefalingen er, at fokus på indsatsområderne vedrørende uddannelse og opkvalificering i Selvstyrets Strategi- og handleplan for fagpersonalet i dagtilbuddene intensiveres, så der arbejdets målrettet på at øge udbuddet af pædagogisk uddannet personale i dagtilbuddene i Grønland.

Bedre vilkår for pædagogisk uddannet personale i dagtilbud

Ligesom tidligere undersøgelser har belyst (Epinion, 2017), viser denne undersøgelse, at der er forhold, der gør det mindre attraktivt at arbejde som pædagog i de grønlandske dagtilbud sammenholdt med andre beskæftigelsesmuligheder. En generel udfordring er, at pædagogisk uddannet personale finder andre og bedre lønnede job. For eksempel er lønforholdene bedre, hvis man arbejder som pædagog på enten skoler eller på døgninstitutioner (Epinion, 2017). I nogle tilfælde kan der endog være mere attraktive lønforhold ved at arbejde ufaglært i andre brancher. Tilsvarende er det erfaringen, at pædagoguddannede kan være attraktive i stillinger, der ikke relaterer sig direkte til deres pædagogfaglighed, og at man ser pædagoguddannede, der får job i styrelser og i departementet.

For at imødekomme rekrutteringsudfordringerne i dagtilbuddene er det centralt både at øge udbuddet af pædagogisk uddannet personale, men også at styrke fastholdelsen af personalet.

Det kan derfor overvejes, om og hvordan det er muligt at gøre det mere attraktivt at arbejde som pædagog i dagtilbuddene.

5.2 **Anbefalinger på kommunalt plan**

Undersøgelsen finder en række muligheder for at styrke den strukturelle kvalitet igennem initiativer på kommunalt plan. Der er et potentiale i en styrket ledelse på forvaltningsniveau, der kan understøtte de enkelte dagtilbudsledere med at håndtere personalemæssige udfordringer. Dette både i forhold til at styrke udviklingen af de pædagogiske kompetencer i dagtilbuddene, at minimere personaleomsætningen, at minimere omkostningerne ved rekruttering af personale, at understøtte nedbringelsen af sygefravær samt at minimere dagtilbudsledernes udfordringer forbundet med akut personalemangel. Derudover ses der også potentiale for på kommunalt plan at styrke den processuelle kvalitet ved i højere grad at understøtte dagtilbudslederne i at tegne dagtilbuddets pædagogiske retning.

Kommunal kompetenceudviklingsstrategi

Dagtilbudslederne oplever personalemangel, når de sender dagtilbudspersonalet på kurser og efter- og videreuddannelse. Det kan derfor overvejes, om forvaltningsledelsen vil kunne bidrage til at understøtte en kommunal kompetenceudviklingsstrategi og herunder en organisering af kursus og efter- videreuddannelsesaktiviteterne, som kan minimere den midlertidige personalemangel i dagtilbuddene. Dette ved fx at afsøge muligheder for i højere grad at tilrettelægge kurser lokalt og i ferieperioder, hvor der er færre børn i dagtilbuddene, eller ved at understøtte en organisering af dagtilbudsområdet, så dagtilbud i områder med flere dagtilbud kan hjælpe hinanden med personale på tværs af dagtilbuddene.

Fælles ledelsesgrundlag

Dagtilbudslederne oplever i nogle tilfælde, at det kan være svært at stille krav til personalet, fordi det kan bevirke, at personalet finder job i andre dagtilbud, hvilket indskrænker den enkelte dagtilbudsleders ledelsesrum. Derfor kan det overvejes, om et styrket forvaltningsfokus på ledelse i dagtilbuddene i den enkelte kommune kunne bidrage til at minimere personaleomsætningen på tværs af dagtilbud inden for kommunen. Ved at forvaltningsledelsen i højere grad understøtter et fælles ledelsesgrundlag på tværs af dagtilbuddene og derigennem understøtter dagtilbudsledernes sparrings- og ledelsesrum, understøttes de enkelte dagtilbudslederes mulighed for at udfylde deres ledelsesrum. Dette vil formentlig minimere variationen i de krav, der stilles af dagtilbudslederne til medarbejderne i de enkelte dagtilbud, og understøtte, at man ikke går på kompromis med det faglige niveau i dagtilbuddene.

Strategi for efter- og videreuddannelse samt rekruttering

Rekrutteringen af personale opleves som omkostningsfuld, både i forhold til tid og penge for lederne i de enkelte dagtilbud. Særligt fordi der generelt er mangel på uddannet pædagogisk personale i Grønland, hvilket gør rekrutteringen svær. Eksempelvis kunne det overvejes, om en styrket opfølgning på forvaltningsniveau i forhold til antallet af vakante stillinger på kommunalt niveau og fælles strategier for både videreuddannelse af eksisterende personale og rekruttering af nyt personale kunne understøtte rekrutteringen af personale til dagtilbuddene på kommunalt plan samt minimere personaleomsætning på tværs af dagtilbud inden for den samme kommune.

Systematisk opfølgning på sygefravær og fast vikarkorps

Flere dagtilbudsledere oplever ofte akut personalemangel som følge af sygefravær hos personalet i dagtilbuddene. Også i relation til sygefraværet i dagtilbuddene er der potentiale i, at forvaltningsledelsen i højere grad understøtter dagtilbudsledernes handlingsrum. Der følges ikke op på sygefraværet på tværs af dagtilbuddene på forvaltningsniveau, og derfor er der ikke på kommunalt plan mulighed for at følge op på det generelle sygefravær i dagtilbuddene. En opfølgning på sygefravær på forvaltningsniveau kan understøtte udviklingen af tværgående strategier for at nedbringe sygefraværet i dagtilbuddene på kommunalt niveau samt at følge det generelle sygefravær over tid. Dette vil også muliggøre systematisk opfølgning på årsager til sygefraværet og deraf muligheden for at iværksætte mere specifikke initiativer for at nedbringe sygefraværet. Derudover kan det være en mulig løsning på problemet med akut personalemangel på kommunalt plan eller på dagtilbudsniveau at etablere en vikarkonto og herunder en vikarkorps, de enkelte dagtilbudsledere kan trække på, når de oplever akut personalemangel. Dette vil dels understøtte, at det er en kreds af faste vikarer, der anvendes i dagtilbuddene, og at man derfor kan understøtte, at de vikarer, der anvendes, er lært op i grundlæggende pædagogisk arbejde, dels minimere de ressourcer, den enkelte dagtilbudsleder bruger på at skaffe vikarer og understøtte, at der ikke er underbemanding i dagtilbuddene.

Understøtte udarbejdelsen af dagtilbuddenes pædagogiske retning

I en del af dagtilbuddene har dagtilbudslederne udfordringer med at få udarbejdet realistiske planer for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene. De årsplaner, der hvert år udarbejdes i dagtilbuddene, beskriver dagtilbuddets pædagogiske retning, samt hvordan man vil udmønte den pædagogiske retning i konkrete aktiviteter og temaer. En del af dagtilbuddene giver dog udtryk for, at de oplever udfordringer med at gennemføre de planlagte aktiviteter og temaer. En del af udfordringerne relaterer sig til forhold omkring den strukturelle kvalitet, såsom rekruttering af tilstrækkeligt og uddannet personale samt personaleomsætning. Undersøgelsen viser dog også, at kun en kommune har formuleret mål og visioner for dagtilbudsområdet, som lokalt sætter rammer for det pædagogiske arbejde, og at hovedparten af kommunerne arbejder ud fra den tilgang, at det er de enkelte dagtilbudsledere, der skal tegne dagtilbuddets pædagogiske retning. Derfor er vurderingen, at det kan være hensigtsmæssigt på kommunalt plan i højere grad at understøtte dagtilbudslederne i udarbejdelsen og udmøntningen af dagtilbuddenes pædagogiske retning. Redskaber som fx udarbejdelsen af retningslinjer, gennemførelsen af sparring med dagtilbudslederne samt facilitering af sparring på tværs af dagtilbuddene kan overvejes.

5.3 Anbefalinger på dagtilbudsniveau

På dagtilbudsniveau er der på flere områder muligheder for at styrke den strukturelle kvalitet. Der ses et potentiale i, at en styrket ledelse på dagtilbudsniveau kunne understøtte både den strukturelle og den processuelle kvalitet i dagtilbuddene. I forhold til den strukturelle kvalitet ses der et potentiale i forhold til et øget fokus på den pædagogiske retning, planlægningen af det pædagogiske arbejde, medarbejdernes udførelse af den pædagogiske praksis samt i forhold til dagtilbuddenes indretning. Derudover er der på flere områder muligheder for at styrke den processuelle kvalitet i dagtilbuddene igennem et øget fokus på individuel vejledning og læring, ved investering i legematerialer og materialer til at understøtte børnenes sprogudvikling og literacy samt i forhold til et øget fokus på sundhedsprocedurer.

Styrket ledelse af den pædagogiske praksis

I udgangspunktet udgør de pædagogiske årsplaner rammen for det pædagogiske arbejde i de enkelte dagtilbud. Undersøgelsen viser, at der er stor velvilje både på ledelsesplan og på medarbejderplan til at udarbejde og arbejde med udgangspunkt i de formulerede årsplaner. Det er dagtilbudsledernes oplevelse, at det til tider kan være vanskeligt at udføre det pædagogiske arbejde, der er beskrevet i årsplanen som tiltænkt, som følge af personalemangel og -omsætning. Det er oplevelsen i dagtilbuddene, at der må foretages ændringer og aflysninger i ugeplanerne, at fortællingen om, hvorfor man arbejder, som man gør, bliver vanskelig at fastholde, samt at det er vanskeligere for ufaglærte medarbejdere at arbejde pædagogisk med børnene. Det er i denne sammenhæng vigtigt at pointere, at det pædagogiske arbejde ikke kun foregår i forbindelse med gennemførelsen af planlagte aktiviteter, men altid bør foregå, herunder også i forbindelse med gennemførelsen af hverdagsrutinerne. Derudover er det dagtilbudslederens ansvar, at personalet i dagtilbuddet er rustet til at kunne arbejde pædagogisk udviklende med børnene, og at den samlede personalegruppe til enhver tid kender til og kan arbejde med udgangspunkt i dagtilbuddets pædagogiske retning. Flere dagtilbudsledere fortæller, at medarbejderne selv styrer den daglige praksis på stuerne, og at de som ledere bevidst ikke deltager i stuemøderne for at understøtte medarbejdernes ejerskab til det pædagogiske arbejde. I en kontekst, hvor en stor andel af personalet i mange dagtilbud ikke er pædagogisk uddannet, kan dette være problematisk. Det er derfor vores vurdering, at det flere steder vil være gavnligt at styrke dagtilbudslederne i forhold til at lede og sætte retning for den pædagogiske praksis, herunder også til i højere grad at kunne lede og klæde ufaglærte medarbejdere på til at arbejde pædagogisk udviklende. Dertil er det vurderingen, at det vil styrke kvaliteten, at dagtilbudslederne arbejder med at øge medarbejdernes fokus på det pædagogiske arbejde, der skal udføres i forbindelse med hverdagsrutinerne og den almindelige dagligdag i dagtilbuddene.

Øget fokus på dagtilbuddets indretning

Indretningen af dagtilbuddene er en vigtig strukturel faktor, da det skaber rammerne for børnenes udfoldelsesmuligheder, hvilket påvirker læringsmiljøet. Forskningen viser, at dagtilbuds rummelige organisering har betydning for de pædagogiske praksisser i dagtilbuddet (Gammelby, 2013). Det skal være muligt at arbejde med børnene i både store og små grupper, der skal være plads til motorisk aktivitet, og der skal være plads til, at børn, der har brug for en lille pause, kan trække sig og samle tanker og følelser, enten alene eller sammen med en voksen eller en kammerat. Observationerne viser, at der er flere udfordringer med den fysiske indretning i de besøgte dagtilbud. For eksempel er stille og larmende legearealer ikke adskilt fra hinanden, der mangler hyggeområder med blød møblering, og flere steder er der ingen oplagte steder, børnene kan trække sig tilbage. Derudover er dagtilbuddene spartansk indrettet, og der mangler interessecentre, der kan understøtte udfoldelsen af børnenes leg. 'Plads og indretning' spiller en stor rolle for, hvordan læringsmiljøet i sin helhed kan understøtte børns trivsel, læring og udvikling, og derfor er det anbefalingen, at der på dagtilbudsniveau arbejdes med den fysiske indretning, så udformningen i højere grad understøtter børnenes udfoldelsesmuligheder og udvikling.

Øget fokus på individuel vejledning og læring

Individualiseret vejledning og læring handler om det pædagogiske personales møde med og guidning af det enkelte barn samt om at give respons på børnegruppens forskellige færdigheder, behov og interesser. Observationerne viser, at personalet er generelt interesseret i, hvad børnene laver, men der ses kun få eksempler på, at personalet giver individuel vejledning og understøtter det enkelte barns læring i forbindelse med børnenes aktiviteter. De enkelte dagtilbud kan derfor med fordel, både under personalestyrede aktiviteter, den frie leg og åbne aktiviteter, øge fokus på individualiseret vejledning og på at udvikle det enkelte barn. Dette er

i tråd med anbefalingen om at øge fokus på at arbejde pædagogisk udviklende i forbindelse med hverdagsrutinerne og den almindelige dagligdag i dagtilbuddene.

Anskaffelse af varierede legematerialer

Legen fungerer som arena for emotionel og social udvikling for børnene. De udforsker og eksperimenterer med deres omverden gennem leg, bearbejder indtryk og følelser, og øver sig i relationer, når de leger sammen. I alle de besøgte dagtilbud er der et begrænset udvalg af legetøj og materialer, der understøtter børnenes kreativitet enten ved musik, krea-materialer eller klodser til at bygge konstruktioner med. Ligeledes er der få ting, der understøtter børnenes fantasi og forestillingslege, hvor de kan udforske roller og køn. Anbefalingen er derfor, at de enkelte dagtilbud – for at understøtte børnenes fantasi og kreativitet i legen – anskaffer mere og varieret legemateriale.

Anskaffelse af materialer til at understøtte børnenes sprogudvikling og literacy

Sproglige og kommunikative kompetencer er centrale for læring, udvikling og trivsel i dagtilbuddet. I de besøgte dagtilbud er der gode samtaler i et roligt og afslappet miljø mellem personalet og børnene, men der er meget få bøger på stuerne, og de, der er, bruges kun i begrænset omfang. Derudover er der få eksempler på synlig skrift i kombination med billeder, så børnene kan forstå meningen eller lyden, der hænger sammen med det, de kan se. Tilsvarende er der meget begrænset materiale på stuerne, der understøtter matematiske aktiviteter og forståelsen af tal. Derfor er det anbefalingen, at dagtilbuddene anskaffer mere materiale til at understøtte børnenes sprogudvikling og literacy. Det er vigtigt at understrege, at det ikke kun er antallet af ting, som er i fokus. Det er i lige så høj grad personalets interaktion med børnene under disse aktiviteter, der er afgørende for kvaliteten. Det er, hvorvidt personalet bruger lege aktivt til læring ved fx at udvide børnenes horisont, ordforråd og begrebskendskab. Anbefalingen hænger således sammen med anbefalingen om, at man i dagtilbuddene øger fokus på individualiseret vejledning og læring.

Øget fokus på hygiejnerutiner

Korrekte sundhedsprocedurer er vigtig i forhold til hygiejne samt i forhold til at forhindre smitte mellem børnene. Derudover er det vigtigt, at sundhedsprocedurer følges med sundhedsfremme, herunder at personalet er gode rollemodeller, samt sundhedspædagogik i form af, at personalet hjælper med vejledning, påmindelser eller fx med illustrationer. Observationerne i de besøgte dagtilbud viser, at der generelt er udfordringer med at efterleve hygiejne- og rengøringsprocedurer omkring måltider og mellemmåltider, og der observeres ganske få faste rutiner for håndvask i dagtilbuddene. Anbefalingen er derfor, at personalet i dagtilbuddene øger fokus på sundhedsprocedurerne og sundhedspædagogik gennem vejledning og påmindelser og ved at være gode rollemodeller for børnene.

Litteratur

- Alderson, P. & J. Montgomery (1996): Children may be able to make their own decision. *British Medical Journal*, 315, s. 50.
- Bendix-Olsen, K. (2017): Det pædagogiske fællesgode i vuggestuen. *Forskning i Pædagogers Profession og Uddannelse*, nr. 1, 7-19.
- Bergström, S.E. (2013): *Rum, barn och pedagoger: Om möjligheter och begränsningar i förskolans fysiska miljö*. Ph.d.-afhandling, Umeå Universitet.
- Bernstein, B. (2001): *Pædagogik, diskurs og magt*. København: Akademisk Forlag.
- Birkeland, Å. (2012): Barnhagens vegge som daningsagenter – en komparativ analyse. I: Ødegaard, E. E. (red.). *Barnehagen som danningsarena*.
- Björge, K. (2012): Fysisk lek i barnehagens uterom. 5-åringers erfaring med kroppslig fysisk lek i barnehagens uterom. *Nordisk Barnehageforskning* 5 (2), 1-15.
- Bjørklund, C., M. Nielsen & I.P. Samuelsson (2016): Berättelser som redskap för att före och följa resonemang. *Tidsskrift for Nordisk barnehageforskning*, 12.
- Breinholt, A. (2018): *Role of Parenting in the Intergenerational Transmission of Education*. Ph.d.-afhandling. København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Bronfenbrenner, U. & P.A. Morris (2006): The Bioecological Model of Human Development. I: Damon & Lerner (eds.): *Theoretical Models of Human Development*, Vol. 1, The Handbook of Child Psychology. Hoboken, 793-828.
- Bylander, H.I. & T.K. Krogh (2018): *Samtale er guld. Kommunikation og sprog i børnehøjde*. Frederikshavn: Dafolo.
- Christoffersen, M., A.-K. Højen-Sørensen & L. Laugesen (2014): *Daginstitutionens betydning for børns udvikling: En forskningsoversigt*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Dahlberg, G., P. Moss & A. Pence (1999): *Beyond quality in early childhood education and care*. London: Falmer Press.
- Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke (2019): Udkast til Naalakkersuisuts Strategi- og handleplan for fagpersonalet på daginstitutionerne – Tillæg oktober 2019.
- Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke (2017): Udkast til Naalakkersuisuts Strategi- og handleplan for fagpersonalet på daginstitutionerne.
- Dietrichson, J., I.L. Kristiansen & B.C.V. Nielsen (2018): *Universal Preschool Programs and Long-Term Child Outcomes. A Systematic Review*. København. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Epinion (2017): *Kortlægning af daginstitutionssområdet*. København. Epinion.
- Esping-Andersen, G. (2008): Childhood Investments and Skill Formation. *International Tax and Public Finance*, 15(1), 19-44.

- EU-Kommissionen (2011): Førskoleundervisning og børnepasningsordninger: At give alle vores børn den bedste start i verden af i morgen. [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066: FIN:DA:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066:FIN:DA:PDF).
- EVA (2020): *Læringsmiljøer i kommunale børnehaver – National undersøgelse*. København. EVA – Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA (2018): *Børneperspektiver. EVA tema 11 – Forskning og ny viden om dagtilbud*. København. EVA – Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA (2017a): *Kvalitet i dagtilbud – pointer fra forskning*. København. EVA – Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA (2017b): *Fem processuelle forhold giver dagtilbud af høj kvalitet*. Artikel 2. oktober 2017. EVA – Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA (2015): *Natur og naturfænomener i dagtilbud – Stærke rødder og nye skud*. København. EVA – Danmarks Evalueringsinstitut.
- EVA (2009): *Børneperspektiver*. København. EVA – Danmarks Evalueringsinstitut.
- Frank, N. & W. Schneider (2017): Home learning environment and development of child competencies from kindergarten until the end of elementary school. *Contemporary Educational Psychology*, 49, 263-274.
- Gammelby, M.L. (2013): *Plads til barndommen: En undersøgelse af sammenhænge mellem plads, rum og pædagogisk praksis i børnehaven*. København: SBI forlag.
- Garvis, S., S. Sheridan, P. Williams & E. Mellgren (2018): Cultural considerations of ECERS-3 in Sweden: a reflection on adaption. *Early Child Development and Care*. (188)5: 584-593.
- Gordon, R.A., K.G. Hofer, K.A. Fujimoto, N. Risk, R. Kaestner & S. Korenman (2015): Identifying High-Quality Preschool Programs: new Evidence on the Validity of the Early Childhood Environment Rating Scale-Revised (ECERS-R) in Relation to School Readiness Goals. *Early Education and Development*, (26)8, 1086-1110.
- Grønlands Statistik (2019): *Offentlige finanser, førskole dagtilbud, kommunale nøgletal*. Grønlands Statistik.
- Hammersley, M. (red.) (2007): *Educational Research and Evidence-based Practice*. London: SAGE.
- Hansen, O.H. (2012): Professionens selvforståelse: Fra fri leg til organiseret læring. *PAIDEIA* 03. LSP, Høgskolen i Hedmark, Högskolan i Borås og Dafolo Forlag. s. 54-65.
- Harms, T., R. Clifford & D. Cryer (2015): *Early Childhood Environment Rating Scale*, Third Edition. New York: Teachers College Press.
- Hindman, A.H. & F.J. Morrison (2012): Differential Contributions of Three Parenting Dimensions to Pre-school Literacy and Social Skills in a Middle-Income Sample. *Merrill-Palmer Quarterly: Journal of Developmental Psychology*, 58(2):191-223.

- Holm, C. (2020): DPU: Udbredt målemetode risikerer at skade børnenes udvikling. *Altinget*, 16. april 2020. <https://www.alinget.dk/boern/artikel/dpu-udbredt-maalemetode-risikerer-at-skade-boerனைes-udvikling?SNSubscribed=true>.
- Inatsisartutlov nr. 16 af 3. december 2012 om pædagogisk udviklende tilbud til børn i førskolealderen.
- La Paro, K.M., A.C. Thomason, J.K. Lower, V.L. Kintner-Duffy & D.J. Cassidy (2012): Examining the Definition and Measurement of Quality in Early Childhood Education: A Review of Studies Using the ECERS-R from 2003 to 2010. *Early Childhood Research & Practice*, (14)1, n1.
- Manning, M., S. Garvis, C. Fleming & G.T.W. Wong (2017): The relationship between teacher qualification and the quality of the early childhood education and care environment. *Campbell Systematic review*, 2017:1.
- Mathers, S., R. Singler & A. Karemaker (2012): *Improving quality in the early years: a comparison of perspectives and measures*. UK: University of Oxford.
- Meeqerivitsialak (2018): *Undersøgelse i børns udvikling – UBUS 3 og UBUS 5. Screeningsmateriale for 3-årige og 5-årige børn i Grønland*.
- Nielsen, T.K., N. Tiftikci & M.S. Larsen (2013): *Virkningsfulde tiltag i dagtilbud. Et systematisk review af reviews*. København: IUP, Aarhus Universitet. (Dansk Clearinghouse).
- Nordtømme, S. (2012): Place, space and materiality for pedagogy in a kindergarten. *Education Inquiry*, 3(3), 317-333.
- Næsby, T. (2017): ECERS-3 og kvalitetsvurdering i dagtilbud i Danmark. *Cepra-striben*, (22), 68-85.
- Phillips, D.A. (ed.) (1987): *Quality in Child Care: What does research tell us?* Washington DC: National Association for the education of young children.
- Rentzou, K. & R. Slutsky (2018): Contemplating and probing issues of conceptualization, measurement and policy of ECEC quality in Europe and in the USA. *Early Child Development and Care*, (188)5, 491-494.
- Rowe, M.L. & S. Goldin-Meadow (2009): Differences in early gesture explain SES disparities in child vocabulary size at school entry. *Science* 323(5916), 951-953.
- Sandseter, E.B. & M. Seland (2016): Children's Experience of Activities and Participation and their Subjective Well-Being in Norwegian Early Childhood Education and Care Institutions. *Child Indicators Research*, 9, 913-932.
- Sheridan, S. (2001): *Pedagogical Quality in Preschool: an issue of perspectives*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Siraj-Blatchford, I. (2009): Conceptualizing Progression in the Pedagogy of Play and Sustained Shared Thinking in Early Childhood Education: a Vygotskian perspective. *Educational and Child Psychology*, (26)2.
- Siraj-Blatchford, I. & A. Mayo (eds.) (2012): *Early Childhood Education*. London: Sage Library of Educational Thought and Practice.

- Siraj-Blatchford, I. & Y.I. Wong (1999): Defining an Evaluating Quality Early Childhood Education in an International Context: Dilemmas and Possibilities. *Early Years*, 20 (1), 7-18.
- Siraj-Blatchford, I., D. Kingston & E. Melhuish (2015): *Assessing Quality in Early Childhood Education and Care*. London: IOS Press. (SSTEW – skalaen).
- Slot, P., D. Bleses, L.M. Justice, J. Markussen-Brown & Højen, A. (2018): Structural and Process Quality of Danish Preschools and Relations with Children's Language and Pre-Literacy Skills. *Early Education and Development*, 29, 581-602.
- Sylva, K. (2001): Adapting the Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS) to other countries and cultures. Paper presented at the 82nd Annual Meeting of the American Education Research Association.
- Sylva, K., E. Melhuish, P. Sammons, I. Siraj-Blatchford & B. Taggart (2004): The Effective Provision of Pre-School Education [EPPE] Project: Technical Paper 12 – The Final Report: Effective Pre-School Education. A Longitudinal Study funded by the DfES 1997 – 2004. London: DfES.
- Sylva, K., I. Siraj-Blatchford, B. Taggart, P. Sammons, E. Melhuish, K. Elliot & V. Totsika (2006): Capturing quality in early childhood through environmental rating scales. *Early Childhood Research Quarterly*, 21(1), 76-92.
- UNICEF Innocenti Research Center (2008): *Report Card 8: The child care transition*. Florence: UNICEF.
- Vermeer, H.J., M.H. van IJzendoorn, R.A. Cárcamo & L.J. Harrison (2016): Quality of child-care using the environment rating scales: A meta-analysis of international studies. *International Journal of Early Childhood*. 48(1), 33-60.

**VIDEN
VELFÆRD**

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD